

Türkiye 2015 İnsan Hakları Raporu

Rapor Özeti

Türkiye, çok partili parlamenter sistemi ve bir cumhurbaşkanı olan anayasal bir cumhuriyettir. Tek meclisli bir parlamento (Türkiye Büyük Millet Meclisi), yasama yetkisini kullanır. Gözlemcilerin genel olarak özgür ve adil olarak nitelendirdiği 7 Haziran seçimleri, hiçbir partinin parlamentoda çoğunluğu sağlayamamasıyla sonuçlandı ve bu durum seçimlerin 1 Kasım'da "tekrar edilmesine" yol açtı. Resmi gözlemciler, 24 Kasım günü Başbakan Ahmet Davutoğlu tarafından bir hükümet kurulmasıyla sonuçlanan Kasım ayındaki seçimi de genellikle özgür olarak nitelendirmekle birlikte, "zorluklar barındıran bir güvenlik ortamının" ve bazı durumlarda parti yetkilileri ve seçim kampanyası görevlilerine yönelik saldırıların "adayların seçim kampanyalarını özgürce yürütme kabiliyetlerini engellediğini" belirterek, seçim kampanyaları döneminde basın üzerindeki kısıtlamaların "seçmenlerin çeşitli görüş ve bilgilere erişimini azaltması" ile ilgili endişelerini ifade etti. Sivil makamlar, güvenlik güçleri üzerindeki denetimlerini etkin bir şekilde sürdürdüler.

Yılın ikinci yarısında, tarafların bir barış sürecine iştirak ettikleri iki yıllık bir aradan sonra, Kürdistan İşçi Partisi (PKK) terör örgütü, devlet güvenlik güçleriyle çatışmaya yeniden başladı. Türk yetkililer, görüşmelerin çöküşünü, iki polis memurunun Şanlıurfa şehrinde PKK militanları tarafından öldürülmesiyle başlayan ve PKK'nın güvenlik güçlerine karşı düzenlediği şiddet içerikli bir dizi saldırıya bağlarken; PKK, bir sınır kasabası olan Suruç'ta 33 sosyalist aktivistin ölümüne neden olan bombalı intihar saldırısına suç ortaklığı yaptığı gerekçesiyle Türk devletini sorumlu tuttu. PKK, güvenlik güçlerine ait tesislere saldırılar düzenledi, el yapımı patlayıcılar yerleştirdi, şehir savaşı yürütmek için bazı mahallelerde barikatlar kurup hendekler kazdı ve 1 Aralık itibarıyla 170'ten fazla güvenlik gücü mensubunun hayatını kaybetmesine neden oldu. Güvenlik güçleri, bu duruma Türkiye ve Irak'taki PKK hedeflerine yönelik kara ve hava operasyonları düzenleyerek karşılık verdi. Hükümet, PKK militanlarıyla yerleşim alanlarında girilen çatışmalar esnasında, güvenlik operasyonlarını kolaylaştırmak amacıyla bazıları haftalarca süren sokağa çıkma yasağı uygulamalarına periyodik olarak başvurdu. Onlarca sivil öldürüldü ve yaralandı.

Yıl içindeki en önemli insan hakları sorunları:

1. Hükümetin ifade özgürlüğüne müdahalesi: Yasalarda yer alan çeşitli hükümler, hükümetin ifade ve basın özgürlükleri ile interneti kısıtlaması için fırsat sağladı.

Basın üzerindeki hükümet baskısı devam etti. Kasım ayı itibariyle, yetkili makamlar yaklaşık 30 gazeteciyi tutuklamıştı. Bu gazetecilerin çoğu, terörle mücadele kanunları kapsamında veya yasadışı bir örgütle bağlantılı olmakla suçlandılar. Ayrıca hükümet, güvenlik güçlerinin basın kuruluşlarına düzenlediği baskınlar; sakıncalı materyaller içerdiği iddiasıyla yayınların toplatılması; gazeteciler ve editörler hakkında terörle bağlantılı oldukları iddiasıyla veya Cumhurbaşkanı'na ya da diğer üst düzey hükümet yetkililerine hakaret ettikleri için yürütülen cezai soruşturmalar; bazı basın kuruluşlarının sahiplerinin ticari çıkarlarına yönelik misillemeler; para cezaları ve internetin engellenmesi yoluyla basına baskı uyguladı. En az bir gazeteci, hükümet yanlısı bir parlamento mensubu tarafından tahrik edilen tehditler sonrasında fiziksel saldırıya uğrayarak yaralandı. Otosansür, hükümet eleştirisinin misillemeye neden olabileceği kaygısı nedeniyle yaygın bir şekilde uygulandı. Güneydoğuda Kürtçe dilinde yayın yapan ve muhalif nitelikli basın kuruluşları üzerindeki baskı, hassas konumdaki toplulukların PKK ile yaşanan çatışmalara ilişkin bilgilere erişimini azalttı. Fethullah Gülen hareketiyle bağlantılı olan çeşitli basın kuruluşları, dijital medya platformlarından (kablolu yayın sağlayıcıları) çıkartıldı ve beş basın kuruluşu, hükümetin atadığı kayyumların kontrolü altına alındı. Gülen yanlısı ve bazı liberal basın kuruluşlarının temsilcilerinin resmi etkinliklere girişine izin verilmedi ve bazı durumlarda kendilerine basın akreditasyonu verilmedi.

2. Cezasızlık ve yetersiz yargı uygulamaları: Kanunların tutarsız bir şekilde uygulanması ve terörle mücadele kanunlarının fazlaca geniş bir şekilde uygulandığı yönündeki görüntü bir sorun olarak varlığını sürdürdü. Savcı ve hakimlere tanınan geniş yetkiler, siyasi motivasyonlu soruşturmalara, kanunla veya benzer davalarda alınan kararlarla uyumsuz mahkeme kararlarına katkıda bulundu. Yetkili makamlar, düşük seviyede şeffaflık göstererek, kapsamlı terörle mücadele kanunlarını, muhalif siyasi parti üyelerini ve PKK ya da Fethullah Gülen hareketiyle bağlantılı olmakla suçlanan kişileri tutuklamak için geniş biçimde uyguladı. Yetkili makamlar, keyfi tutuklamalar yapmaya, tutukluları uzun ve belirsiz süreler gözaltında tutmaya ve uzun süren yargılamalar gerçekleştirmeye devam ettiler. Hükümet ayrıca üst düzey hükümet yetkilileriyle ilgili yolsuzluk iddialarının soruşturulması sürecine dahil olan altı savcı ve hakim aleyhinde dava açtı. Söz konusu durum, yürütme erkinin yargı üyelerine yönelik bir korkutma girişimi olarak yorumlandı.

3. Sivillerin yetersiz düzeyde korunması: PKK ile yılın ikinci yarısında yeniden başlayan çatışmada, hükümet savunmasız nüfusu yeterince koruyamadı. Bunun sonucu olarak, hem PKK'luların ve bazen de güvenlik güçlerinin sivilleri öldürdüğü ve yaraladığı belirtildi. Aralarında 20 çocuğun da bulunduğu onlarca

sivilin güvenlik güçleri ve PKK arasındaki çatışmalarda öldürüldüğü belirtildi. Sağlık görevlileri, eğitimciler ve diğer yetkililer, hem hükümet, hem de PKK'dan gelen korkutma amaçlı mesaj ve tehditlerin sivil nitelikteki görevlerini yerine getirme kabiliyetlerini azalttığını belirttiler. Bölge sakinlerini günlerce evlerinde kalmak zorunda bırakan çeşitli bölgelerdeki sokağa çıkma yasaklarının insanlık dışı koşullara sebep olduğu; binlerce kişinin gıda, barınma ve sağlık hizmetlerine erişimini bir haftayı aşan dönemlerle düzenli olarak engellediği belirtildi.

Yıl içindeki diğer insan hakları sorunları, cezaevlerindeki yetersiz koşullar ve kapasitenin üstünde mahkum bulunmasını da kapsamaktadır. (Sayıları yıl sonu itibarıyla 2.2 milyonu aşan) Suriyeli mülteciler, kısıtlı sosyal destek mekanizmalarına sahipti ve hükümet tarafından uygulanan seyahat kısıtlamalarına giderek artan bir şekilde maruz kaldı. Sözde namus cinayetleri de dâhil olmak üzere kadına yönelik şiddet önemli bir sorun olarak varlığını sürdürdü ve çocuk yaştaki evlilikler devam etti. Hükümet, kadınları, çocukları, etnik ve dini azınlık mensuplarını ve LGBTİ (lezbiyen, gay, biseksüel, trans ve interseks) bireyleri istismar, ayrımcılık ve şiddete karşı etkin bir şekilde korumadı. Üst düzey hükümet yetkilileri, özellikle kutuplaştırıcı seçim kampanyaları dönemlerinde LGBTİ karşıtı, Ermeni karşıtı, Alevi karşıtı ve Yahudi karşıtı söylemlerde bulundu. Hükümet, insan hakları ihlalleri nedeniyle suçlanan güvenlik gücü mensupları ve diğer yetkililer hakkında soruşturma başlatılması, adli takibat yapılması ve bu kişilerin cezalandırılması konusunda sınırlı adımlar attı. Cezasızlığın bir sorun olduğu görüldü.

1. Bölüm : Aşağıda Sayılan Özgürlükler de Dâhil Olmak Üzere, Kişinin Bedensel Ve Ruhsal Dokunulmazlık Hakkına Saygı

a. Yaşama Hakkından Keyfi veya Hukuksuz Şekilde Mahrum Bırakılma

Hükümetin veya kurumlarının keyfi veya hukuksuz yere ölümlere sebebiyet verdiği yönünde itibar edilebilir iddialar mevcuttu. İddia olunan bu ölümlerin pek çoğu devletin güvenlik güçleri ve bir terör örgütü olan PKK arasında yılın ikinci yarısında yeniden nükseden şiddetli çatışmalar sonucu gerçekleşti (bkz.Bölüm 1.g).

(İçişleri Bakanlığı ve silahlı kuvvetlerce ortaklaşa kontrol edilen ve kırsal alanlarda kolluk kuvveti olarak görev yapan) Jandarma kuvvetlerine göre, yılın ilk sekiz ayında güvenlik güçleri ve PKK arasındaki çatışmalarda altı sivil hayatını kaybetti, 39'u ise yaralandı. Jandarma ayrıca aynı dönemde biri polis memuru ve ikisi köy korucusu olmak üzere 46 güvenlik görevlisinin yaşamını yitirdiğini ve 209'unun da yaralandığını belirtti. Türkiye'de faaliyet gösteren yerel bir sivil toplum kuruluşu (STK) olan İnsan Hakları Vakfı'na göre (İHV), 15 Ekim tarihi itibarıyla gerçekleştirdiği sivil ölümlerinden 53'ü güvenlik güçleri ve PKK arasındaki çatışmalardan kaynaklandı.

14 Ocak'ta Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Şırnak iline bağlı Cizre ilçesinde Nihat Kazanhan adında 12 yaşında bir oğlan çocuğu vurularak öldürüldü. Görgü tanıkları bir grup oğlan çocuğunun taş fırlatmaya başlamasından sonra bir askeri görevlinin ateş açmaya başladığını iddia ettiler. Konuyla ilgili olarak dört polis memuru da suçlamalarla karşılaştılar. Açılan davanın en son duruşması 2 Ekim'de görülmüş olup, yıl sonu itibariyle yargı süreci devam etmekteydi.

Yerel bir STK olan İnsan Hakları Derneği (İHD) güvenlik görevlilerince yılın ilk dokuz ayı içersinde kontrol noktalarında dokuz sivilin öldürüldüğünü ve 22 sivilin yaralandığını iddia etti. İHV yıl boyunca sınır geçişleri esnasında ya da yurt içinde kurulan kontrol noktalarında, güvenlik güçlerinin gerçekleştirdikleri ev baskınlarında ya da PKK-hükümet arasında tırmanan şiddetle bağlantılı olarak gerçekleşen hukuk dışı öldürme olayları sonucunda 139 kişinin öldüğünü iddia etti. Olaylarla ilgili raporlama ve rakamları kayıt etme yöntemlerinin farklılık göstermesi sebebiyle, bu iki insan hakları kuruluşuna ait istatistikler birbirinden farklıdır.

Yıl içinde on binlerce Suriyeli sınırı aşarak ülkeye geçiş yaptı; bu kişilerden bazıları sınırı geçtikleri sırada yaralandı ya da öldü (bkz. Bölüm 2.d).

İHV'ye göre yılın ilk dokuz ayı içinde güvenlik güçlerince ülke içinde 11 kişi, ayrıca sınırın Suriye tarafından ülkeye geçiş yapmaya çalışan dört kişi öldürüldü. 38 kişi ise yine güvenlik güçlerince yaralandı. 29 Ocak tarihinde hamile bir kadın olan Nezahat Sadun Suriye'den Türkiye'ye geçiş yapmaya çalışırken güvenlik güçlerince vurularak öldürüldü. Temmuz ayında aralarında Alaa Mohammed Jolo, Hasan Misto, Mustafa Sabah, karısı ve kimliği belirlenemeyen bir kişi olmak üzere sınırı geçmeye çalışan en az beş Suriyeli öldürüldü. 2014 yılında Van'daki bir gözaltı merkezinde Lütfullah Tacik isimli 17 yaşındaki bir Afgan genci darp ederek öldürmek suçlamasıyla iki polis memuru hakkında açılan davaya Kasım ayında başlandı.

Emniyet Müdürlüğü'nün (EGM) bildirdiğine göre, 15 Aralık itibariyle PKK/KCK'ya (Kürdistan Topluluklar Birliği) atfedilen patlamalar sonucunda 19 polis memuru, bir asker ve dokuz sivil ölümler, 131 polis memuru, 39 asker ve 97 sivil yaralandı.

Jandarma'ya göre ise 31 Ağustos itibariyle görev alanına giren bölgelerde 11.454 adet kara mayını döşenmişti. Jandarma ve EGM kaynaklarından edinilen bilgiye göre, kara mayınlarının patlaması sonucunda 9 Ekim tarihine kadar 22 güvenlik gücü, beş polis memuru ve altı sivil hayatını kaybederken, 203 güvenlik gücü ve 66 sivil yaralandı. Sivil toplum kuruluşlarının istatistikleri birbirleriyle farklılık göstermekte olup, kuruluşlardan biri yılın ilk dokuz ayı içindeki sivil ölümlerini 11 olarak bildirmektedir.

İHV'nin bildirdiğine göre, yılın ilk dokuz ayı içinde el yapımı patlayıcıların infilak etmesi sonucu dört çocuk öldü, 21 kişi yaralandı. Benzer olaylarda bir yetişkin öldü ve bir başkası da yaralandı. Medya kaynakları bu patlayıcıları PKK'lı teröristlerle ilişkilendirildi.

PKK tarafından yılın ikinci yarısında artırılan saldırılara ek olarak (bkz. Bölüm 1.g, Yurtiçindeki Çatışmalar), vatandaşlar, DAES’le ilişkilendirilen üç büyük terör saldırısı ve Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi’yle (DHKP/C) ilişkilendirilen beş saldırıdan da etkilendiler.

7 Ocak tarihinde bir kadın canlı bomba İstanbul’un Sultanahmet semtinde bulunan bir karakolda kendini patlatarak bir polis memurunun ölümüne diğerinin ise yaralanmasına sebep oldu. Saldırının hemen ardından DHKP/C olayı üstlendi. 31 Mart tarihinde DHKP/C üyesi iki kişi İstanbul adalet sarayına girerek önce Savcı Mehmet Selim Kiraz’ı rehin aldı ve iddialara göre sonrasında öldürdü. Saldırganlar olayın akabinde güvenlik güçlerince öldürüldüler.

Kürt yanlısı Halkların Demokratik Partisi’nin (HDP) Mersin ve Adana’daki binalarında 18 Mayıs günü eş zamanlı olarak gerçekleştirilen bombalı saldırılarda Adana’da 3 kişi yaralanırken Mersin’de yaralanan olmadı, saldırılar DAES’le ilişkilendirildi. 5 Haziran’da HDP’nin Diyarbakır’da gerçekleştirdiği seçim mitinginde meydana gelen çifte bombalı saldırıyı hükümet DAES ile ilişkilendirdi. Gerçekleşen saldırı sonucu beş kişi yaşamını yitirirken 399 kişi yaralandı. Polis daha sonra DAES ile bağlantıları olduğu bildirilen Orhan Gönder’i tutukladı.

20 Temmuz tarihinde, güneydoğunun ilçelerinden biri olan Suruç’ta bir intihar bombacısı tarafından gerçekleştirilen bombalı saldırıda 33 kişi öldü ve 100’den fazla kişi yaralandı. Saldırının hedefinde Suriye’nin Kobani ilçesinin yeniden inşasına yardımcı olmayı planlayan sol görüşlü bir STK vardı. Bu saldırı hükümet tarafından DAES ile ilişkilendirildi.

10 Ekim’de Ankara’da düzenlenen bir barış gösterisinde meydana gelen çifte patlama ve ülkenin modern tarihinin en kötü terörist saldırısı sonucu 103 kişi yaşamını yitirdi ve yüzlerce kişi yaralandı. Saldırı resmi makamlarca DAES ile ilişkilendirildi.

İnsan hakları savunucusu ve Diyarbakır Barosu başkanı Tahir Elçi 28 Kasım tarihinde düzenlenen bir basın açıklaması sırasında belirsiz şartlar altında meydana gelen bir vurulma olayı sonucunda öldürüldü. Elçi, kimliği belirsiz saldırganlarca silah atışı başlayıp, iki polis memuru öldürüldüğünde, UNESCO tarafından listelenmiş “Dört Ayaklı Minare’ye” verilen zararı protesto eden bir basın açıklamasını henüz tamamlamıştı. Elçi ile birlikte aralarında iki gazetecinin de bulunduğu bazı diğer kişiler polis ve suikastçılar arasındaki silahçı çatışmanın ortasında çapraz ateş arasında kaldı.

1 Aralık itibariyle, olayın gerçekleştiği bölgede şiddet devam etti, olay yerinde inceleme yapmaya gelen heyete silahlı ve roket atarlı saldırı gerçekleştirilerek, suç mahallinde soruşturma düzenlenmesi engellendi. İnsan hakları grupları ilk olarak bir polis memurunun hedef alınmasından sonra, kalabalık bir meydana olaya kurban giden tek kişinin Elçi olmasının şüpheli bir durum olduğunu vurguladılar.

Güvenlik güçleri protestolar ve gösterilerin bazılarında güç kullanarak müdahale etti. İnsan hakları gruplarına göre, Güneydoğu'daki sivil ölümlerinde bu müdahalenin de payı bulunabilir. İnsan hakları kuruluşları güç kullanımını gerektirecek meşru şartların sınırlarının kanunla belirlenmemiş olmasının, protestolar sırasında gerçekleştirilen orantısız güç kullanımında payı olduğu yönündeki iddialarını sürdürdüler (bkz. Bölüm 2.b).

b. Kaybolma vakaları

Yıl içinde politik sebeplere bağlanabilecek herhangi bir kaybolma vakası bildirilmedi.

İnsan hakları kuruluşları pek çoğu esas itibarıyla 1990'lı yılların başından kalan daha önceki kaybolma vakalarıyla ilgili olarak yürütülen resmi soruşturmaları eleştirmeyi sürdürdüler. Sadece birkaç dava aktif olarak devam etti. İHV'e göre yıl içinde dördü beraatla sonuçlanan 10 dava görüldü. İHV 1990'lı yıllardan bildirilen yüzlerce kaybolma vakasıyla ilgili dosyaların sadece birkaç tanesinin – o da kamuoyunun baskısıyla - yeniden açıldığını bildirdi. Hükümet devam etmekte olan az sayıdaki davada, duruşmaları, güvenlik gerekçeleriyle, iddia olunan kaybolma vakalarının gerçekleştiği yerlerin uzağındaki şehirlere taşıyarak mağdur ailelerinin ve avukatlarının duruşmalara katılımlarını güçleştirdi.

c. İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Ceza

İşkencenin ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamelelerin anayasa ve yasalarla yasaklanmış olmasına rağmen, resmi görevlilerin bazılarının bu yöntemlere başvurdukları bildirildi. İnsan hakları kuruluşları, bu çeşit uygulamaların belgelendirilmesinin daha güç olduğu durumlar olan, gözaltı yerinde değil de başka bir yerde gözaltına alınma durumlarında, gösteriler esnasında ya da hapishaneye sevk sırasında kişilere karşı gerçekleştirilen işkence ve kötü muamele vakalarını bildirmeyi sürdürdüler.

Güvenlik güçlerince gerçekleştirilen işkence ve kötü muamele vakalarına dair iddialar yıl içinde savcılarca soruşturuldu ancak iddiaların yöneltildiği görevliler hakkında nadiren kovuşturma başlatıldı. Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun (TİHK) işkence, aşırı güç kullanımı ya da hukuk dışı öldürme vakalarına dair iddialar dâhil olmak üzere, insan hakları ihlallerinin araştırılmasında idari sorumluluğu bulunmaktadır. Yerel insan hakları kuruluşları TİHK'nın potansiyel insan hakları ihlallerinin araştırılmasındaki yetersizliğinin, kötü muameleyle karşılaşan mağdurları şikâyetinde bulunmaktan caydırdığını ileri sürdüler. Kötü muamele ile suçlanan görevlilerin yargılama sırasında görevde kalmalarına resmi makamlarca devamlı olarak izin verildi.

İnsan Hakları İzleme Örgütü (İHIÖ) Eylül ayında yayınladığı bir raporda polis in Ağustos ve Eylül aylarında Güneydoğuda güvenlik tehdidi olarak algılanan durumlara müdahale ettiği sırada, gözaltında bulunan kişilere kötü muamelede bulunduğunu iddia etti. Örgüt polisin gözaltına alınmış kişileri şiddetli şekilde dövdüğüne, erkekleri

saatlerce çömelmiş pozisyonda durmaya zorladığına ve işkence ve infaz etmekle tehdit ettiğine dair üç vakayı belgelendirdi. Polis, bir başka vakada ise, ciddi kurşun yarası bulunan bir genci gözaltında tutarak saatler boyunca tıbbi yardım alma hakkından mahrum bıraktı (bkz. Bölüm 1.g.).

Polis ülkenin çeşitli yörelerinde kimi zaman protestocuları dağıtmak için orantısız güç kullandı. Sergilenen bu orantısız güç kullanımı sık sık yaralanmalara sebebiyet verdi (bkz. Bölüm 2.b.).

İnsan hakları gruplarının iddialarına göre, her ne kadar 2012 yılında kapalı devre kamera sisteminin kurulmasının ardından polis nezaretinde gerçekleşen işkence ve kötü muamele vakalarında azalma görülse de, polis, gözaltındaki kişilere yönelik kötü muameleleri karakollar dışında sürdürdü. 13 Temmuz'da medyada yayınlanan bir haberde polisin Gezi parkı protestoları sırasında, 23 yaşındaki üniversite öğrencisi Tevfik Caner Ertay'ı polis arabasının bagajında karakola götürmeden önce çeşitli kereler dövdüğünü gösteren bir video görüntüsü yer aldı. Ertay olayın üzerine çeşitli yerlerinden yaralanmış ayrıca burnu da kırılmıştı. Bu olaya karışan polis memurlarından bazıları daha sonra Ertay'ın arkadaşı olan Ali İsmail Korkmaz'ın ölümüyle suçlanan aynı memurlardı (bkz. Bölüm 1.d.).

Bazı insan hakları gözlemcilerinin bildirdiklerine göre, gözaltında tutulan kişiler misillemeden korktukları ya da resmi mercilere şikâyetle bulunmanın nafi bir çaba olduğuna inandıkları için çoğunlukla işkence ve kötü muamele vakalarını bildirmediler. İnsan hakları kuruluşları gardiyanların tutukluları dövdüklerini gösteren vakaları belgelendirdiler ve adi suçlardan tutuklanmış kişilerin hükümet aleyhine konuşmak gibi siyasi suçlardan tutuklanmış kişiler kadar işkence ve kötü muamele mağduru olma ihtimallerinin bulunduğunu iddia ettiler. İnsan hakları kuruluşları ayrıca erkek eşcinseller başta olmak üzere bazı LGBTİ bireylerin "ahlaki" gerekçelerle polisin kötü muamelesine ve tacizine maruz kaldığını not ettiler (bkz. Bölüm 6).

Yılın ilk dokuz ayı içinde Adalet Bakanlığınca işkence iddialarına karşı 98 soruşturma açıldığı bildirilmiş olup, bunların 26'sı iddianame ile sonuçlandı.

İHD 21 Eylül tarihine kadar alınmış gözaltında tutulan kişilerin kötü muameleye maruz kaldığı iddialarını içeren 213 vaka dâhil olmak üzere, işkence ve aşırı güç kullanımına ilişkin yüzlerce suçlamanın kendilerine ulaştığını bildirdi. Söz gelimi, 29 Ocak tarihinde Şırnak'ta polis, iddialara göre evlerine baskın yaptıkları sırada gözaltına aldıkları dört vatandaşı dövdü.

EGM'nin bildirdiğine göre, aralarında tecavüz, cinayet ve uyuşturucu madde kullanımı, üsse itaatsizlik ve siyasi faaliyetlerde bulunmak gibi diğer disiplin konuları dâhil olmak üzere, çeşitli disiplinsizliklerden dolayı toplam 383 polis memuru hakkında soruşturma açıldı ya da meslekten ihraç edildi. Adalet Bakanlığı yılın ilk dokuz ayında aşırı güç kullanımı iddialarıyla ilgili olarak 510 soruşturma açıldığını ve bunların 462'si hakkında iddianame hazırlandığını bildirdi.

Hükümet işkenceye karşı “sıfır tolerans” kampanyası kapsamında işkencenin ve kötü muamelenin önlenmesine yönelik yasal güvencelere uygunluğu sağlamaya yönelik çalışmalarını sürdürdü. Jandarma'nın bildirdiğine göre, 2010 gözaltı merkezinin %97'sinde işkencenin ve kötü muamelenin önlenmesine yardımcı olmak amacıyla kamera sistemi mevcuttu. EGM ise, 74 ilde 284 gözaltı odasına ve 114 ifade alma odasına dijital ses ve video sistemlerinin kurulumunun tamamlandığını bildirdi.

Asker Hakları Platformu isimli STK'ya göre acemi erlerden bir kısmı acemi erlikleri döneminde kimi zaman intihara kadar götüren derecede ciddi bir kabul sınavına tabi tutuldular, fiziksel şiddete ve işkenceye maruz kaldılar. Platforma göre 28 Ekim itibariyle en az 28 asker intihar etti. EGM'nin raporuna göre 15 Aralık itibariyle 36 polis memuru ve bir teknisyen intihar etti. Genel Kurmay Başkanlığı'nca yapılan açıklamaya göre intihar eden askeri personel sayısı 47 idi.

Yerel bir STK olan İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP) askeriyede gerçekleşen intihar vakalarında ve şüpheli ölümlerde, nefret suçları, cinsel yönelim ve etnik kökene dayalı ayrımcılığın rolünün bulunduğunu iddia etti, ancak askeriyenin etnik azınlıkları tanımaması ya da cinsel yönelim konusunda veri toplamaması sebebiyle, ampirik verilerin bulunmayışını not etti. İHOP, milyonlarca Ermeni'nin 1915 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndan tehcir edişlerini anmak üzere izlenen Ermeni Ulusal Anma Günü olan 24 Nisan tarihinde bir başka asker tarafından öldürülen, ordudaki bir etnik Ermeni olan Sevag Balıkcı'nın vakasından bahsetti. İHOP'un iddiasına göre, ordudaki intiharlar ve şüpheli ölümlerde sık sık Kürt kökenli bireylerin adı geçmiştir. İHOP'un iddiasına göre, askeriyede acemi erliğe kabul öncesinde zihinsel engellilik taraması yapılmaması hem veri eksiliğiyle hem de buna ihtiyaç duyan kişilerin hizmetlerden mahrum kalmalarıyla sonuçlandı.

Cezaevleri ve Gözaltı Merkezlerindeki Şartlar

Cezaevi tesisleri yine yetersizdi ve uluslararası standartları karşılayamadı. Mali kaynak eksikliği ve yeterli sağlık hizmetlerine erişim imkânının bulunmayışı birer problemdi. Bazı cezaevlerinde aşırı kalabalık problem olmayı sürdürdü.

Fiziksel Koşullar: Adalet Bakanlığı'na göre, 16 Eylül itibariyle toplam 362 ceza infaz kurumumevcut olup bunların toplam planlı kapasitesi 171.267 kişiydi. 18 Ağustos itibariyle ceza infaz kurumlarında bulunan tutukluların sayısı duruşma öncesinde tutukluluğu devam eden 25.433 kişi ve 147.275 hükümlüyle birlikte toplam 172.708 kişiydi. Genel Kurmay Başkanlığı'nın bildirdiğine göre, Ekim ayı itibariyle, 21 askeri cezaevindeduruşma öncesi tutuklu olarak bulunan 197 kişi ve dokuz hükümlü bulunmaktaydı.

Ceza infaz kurumlarında duruşma öncesi tutuklu bulunan 1773 çocuk ve 647 hükümlü ile birlikte toplam 2420 çocuk bulunmaktaydı. Hükümet söz konusu kurumların mevcut olduğu yerlerde çocuklar için ayrı cezaevlerinin kullanıldığını, aksi takdirde çocukların yetişkinlerin kaldıkları cezaevlerinde ayrı bölümlerde tutulduklarını bildirdi.

Adalet Bakanlığı'nın raporuna göre, yılın ilk sekiz ayında görünüşe göre doğal sebeplerden ötürü ölen tutuklu sayısı 249, duruşma öncesi tutuklu bulunan kişi sayısı ise 33'tü. Temmuz ayına kadar toplam 29 tutuklu veya gözaltında tutulan kişi intihar etti.

İnsan hakları kuruluşları ceza infaz kurumlarındaki mahkumların çoğunlukla içme suyundan, düzgün ısıtma, havalandırma ve aydınlatmadan mahrum olduklarını iddia etti, bu iddialar hükümet tarafından reddedildi. İHD'ye göre, mahkumlar kimi zaman yemeklerin kalitesinden de şikâyet ettiler. İHV'nin bildirdiğine göre, cezainfaz kurumlarındaki fiziksel koşullar ve hijyen koşulları da aşırı kalabalık sebebiyle yetersiz düzeydeydi.

Her ne kadar hükümet her cezainfaz kurumuna doktor atandığını iddia etmiş olsa da, insan hakları kuruluşları cezaevlerinde görev yapan doktorların sayısının yetersiz oluşu başta olmak üzere, mahkumlara sağlanan sağlık hizmetlerinin yetersizliği konusunda ciddi endişeler dile getirdiler. İHD'nin bildirdiğine göre, cezaevlerinde görevli doktorlar görevlerinden uzun süre uzakta bulunmaktaydı ve mahkumlar hastaneye sevk edilmek için çoğu zaman aylarca bekledi. İHD'nin bildirdiğine göre, Mayıs ayı itibariyle hasta mahkum sayısı 721 olup, bunlardan 283'ünün durumu kritikti. Adalet Bakanlığı'nın bildirimine göre, Ocak 2013 ile 5 Ekim tarihleri arasında 517 mahkum sağlık sebepleriyle salıverilmişti ancak, İHD'nin iddiasına göre, bu kişilerden sadece bir kaç yıl içinde salıverildi. Başsavcıların özellikle geniş kapsamlı terörle mücadele kanunu kapsamında, tıbbi raporlarda ciddi hastalık bulguları belgelendirilmiş olsa bile, kamu güvenliği için tehlikeli olduklarına kanaat getirdikleri mahkumların tutukluluklarının devamına karar verme yetkileri bulunmaktadır.

Mahkumların tıbbi bakıma erişimlerinin iyileştirilmesi amacıyla hükümet tarafından 2014 yılında bir kanun değişikliği yapıldı. Yapılan bu değişikliğin şartları iyileştirmek yerine, mahkumların özel tedavi alabilmeleri için durumlarının "acil ve doğrulanabilir tehlike" göstermesi gerekliliği getirilmek suretiyle, aslında mahkumların aleyhine bir düzenleme olduğu yönünde bildirimler mevcuttu. İHV mahkumlar arasında görülen hastalıkların aşırı kalabalıktan sonra cezaevlerindeki en büyük sorun olduğunu belirtti.

Adalet Bakanlığı'nın bildirdiğine göre 15 Eylül itibariyle terör örgütüne üye olmakla suçlanan mahkum sayısı 6.982 kişiydi (bkz. Bölüm 1.e.). İHD'in bildirdiğine göre, siyasi mahkumlar tipik olarak yüksek güvenlikli cezaevlerinde tutulurken haftada sadece bir veya iki saat sosyalleşme izinleri bulunmaktaydı. Kanuna göre mahkumların haftada 10 saat sosyalleşme izni bulunmaktadır.

Yönetim: Ceza infaz kurumlarınayönelik özel bir ombudsmanlık müessesesi bulunmamaktadır. Ulusal Kamu Denetçiliği Kurumu işlevleri kapsamında genelde insan hakları ve kamu personel rejimimeselelerinin yanı sıra özelde cezaevleriyle ilgili konuları da ele almıştır. İnsanlık dışı koşullara dair itibar edilebilir iddialar resmi makamlarca zaman zaman soruşturulmuşsa da genel itibariyle söz konusu soruşturmaların sonuçları kamuoyunun erişebileceği bir tarzda açıklanmadı ya da

faillerin hesap verme yükümlülüğünü yerine getirmeleri için herhangi bir işlem gerçekleştirilmedi. Adalet Bakanlığı'nın bildirdiğine göre, gözaltında tutulan kişilere yönelik infaz koruma memurlarınca gerçekleştirilen insanlık dışı muamelelere ilişkin olarak 16 Eylül itibariyle 64 şikâyet alındı. Bakanlıkça 210 personel hakkında idari soruşturma yürütüldü. Bu soruşturmalar sonucunda 18 personel hakkında disiplin uyarı cezası uygulandı. 138 vakayla ilgili ceza soruşturmasına devam edildi. İHD'nin bildirdiğine göre, cezaevlerinde görevli ceza infaz memurları ve diğer mahkumların gerçekleştirdikleri insanlık dışı muamelelerle ilgili olarak çeşitli şikayetler alındı.

Bağımsız Gözlem: İHD'nin bildirdiğine göre, hükümet STK'ların cezaevlerinde gözlem yapmalarına müsaade etmedi. Meclis İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (İHİK) ve Kamu Denetçiliği Kurumu önceden izin almaksızın askeri cezaevleri dâhil olmak üzere cezaevlerini ziyaret etme ve gözlem yapma yetkisine sahiptir. İHİK yıl içinde cezaevi koşullarına ilişkin 30 rapor yayınladı. Hükümet aralarında AB, Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi ve BM kuruluşlarının da bulunduğu çeşitli uluslararası delegasyonların cezaevlerini ziyaretine müsaade edildiğini belirtti. Hükümet ziyaretlerin ceza infaz kruumlarında gerçekleştirilen eğitim veya kültürel etkinliklerle ilgili olması kaydıyla, sivil toplum temsilcilerinin ya da gazetecilerin cezaevlerini ziyaretlerine müsaade etti ve ayrıca yabancı mahkumların kendi elçilikleri ve konsolosluk temsilcilerince ziyaretlerine de müsaade etti.

TİHK işkence, aşırı güç kullanımı ya da hukuk dışı öldürme vakalarına dair iddialar dâhil olmak üzere, insan hakları ihlallerinin araştırılmasından sorumludur. İnsan hakları grupları İnsan Hakları Kurumu'nun etkisiz olduğunu iddia ettiler (bkz ayrıca Bölüm 5).

2015 AB ilerleme raporunda TİHK'nın cezaevlerinde işkencenin ve kötü muamelenin önlenmesine yönelik ulusal mekanizmasının henüz işlevsel olmadığı ve sivil toplumunun iddia olunan kötü muamele vakalarına ilişkin gözetiminin de etkisiz olduğu not edildi.

d. Keyfi Tutuklama veya Gözaltına Alma

Keyfi tutuklama ve gözaltına alma uygulaması kanunen yasak olmasına karşın hükümetin bu yasaklara her zaman riayet etmediğine ilişkin itibar edilir nitelikte raporlar bulunmaktadır. Söz gelimi, 15 Mart tarihinde, Türkiye Gençlik Birliği isimli aşırı ulusalcı bir gruba mensup altı kişi Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bu şehre gerçekleştireceği ziyaretten önce polis tarafından Balıkesir'de gözaltına alındı. Gözaltına alınma gerekçesi, bu gençlerin "cumhurbaşkanını protesto edebilecek" olmalarıdır. Gözaltına alma uygulaması o tarih itibariyle henüz yasalaşmamış olan İç Güvenlik Paketi kapsamında tanınması muhtemel yetkiler kullanarak gerçekleştirildi.

Polis ve Güvenlik Aygıtının Rolü

İçişleri Bakanlığı'na bağlı EGM geniş kentsel alanlarda emniyetten sorumludur. İçişleri Bakanlığı'na ve askeriyeye bağlı Jandarma ise kırsal alanlardan ve - sınır

kontrolü ve genel dış güvenlik silahlı kuvvetlerin sorumluluğunda bulunmakla birlikte - kaçakçılığın yaygın olduğu özel sınır bölgelerinden sorumludur. Jandarma'ya bağlı görev yapan (ve geçmişten bugüne geniş insan hakları suiistimallerinden sorumlu olan) silahlandırılmış siviller olan köy korucuları büyük ölçüde PKK'nın terör tehdidine karşı müdahale etmek üzere Güneydoğu bölgesinde ek yerel güvenlik desteği sağlamıştır. Hükümetin devlet görevlilerinin karıştıkları suiistimal ve yolsuzluk iddialarının soruşturulması ve cezalandırılmasına yönelik olarak uygulamaya koyduğu mekanizmalar yetersizliğini korudu ve cezasızlık bir sorun olmayı sürdürdü.

İnsan hakları kuruluşlarının iddialarına göre, köy korucuları diğer güvenlik güçleri kadar profesyonel ve disiplinli değildiler ve adam kaçırma ve mülklere el koyma suçlarına karıştılar. Hükümet, PKK'nın, bilinçli pusu kurma, adam kaçırma ve cinayetler dâhil olmak üzere, köy korucularını saldırmak üzere hedef seçtiğini bildirdi (bkz. Bölüm 1.g.).

Kamu Denetçiliği Kurumu, TIHK ve Meclis İnsan Hakları Komisyonu güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirilmiş öldürme, işkence veya kötü muamele, aşırı güç kullanımı veya diğer suiistimallere ilişkin bildirimleri soruşturmaya yetkili olmakla birlikte, askeri ve sivil mahkemeler cezasızlığın önlenmesi bakımından başlıca müracaat mercileri olmayı sürdürdüler. Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) mensupları 2014 yılından beri yasal dokunulmazlığa sahiptiler.

Genel Kurmay Başkanlığı'nın bildirdiğine göre, yılın ilk sekiz ayında 10 tanesi mahkeme kararına dayalı olmak üzere disiplin ve ahlak yönünden 43 personelin silahlı kuvvetlerle ilişkisi kesildi. Diğer ilişkisi kesilme hadiseleri ise Genel Kurmay Yüksek Disiplin Kurulu kararlarına dayandırıldı. Jandarma'nın bildirdiğine göre, disiplin ve ahlak yönünden 43 personelin görevine son verildi.

EGM yıl içinde aşırı güç kullanımına ilişkin iddialar hakkında soruşturmalar yürüttü. Yürütülen bu soruşturmalar neticesinde ilgili 334 vakayla ilgili olarak 30 memur hakkında disiplin işlemi yapıldı. Yıl sonu itibariyle soruşturması devam eden dosya sayısı 71'di. EGM ayrıca işkencenin kullanımına ilişkin iddiaları da araştırdı ve yürütülen 46 soruşturma kapsamında 34 polis memurunu meslekten ihraç etti. Yıl sonu itibariyle devam etmekte olan soruşturma sayısı sekizdi. EGM'nin bildirdiğine göre, yıl içinde işkence kullanımına ilişkin olarak yöneltilen iddialara dayalı 229 ceza davası açıldı. Bu davalar kapsamında mahkumiyet kararı çıkmamasına karşın yedi davada kovuşturma hâlâ devam etmekteydi.

İnsan hakları grupları 2013'teki Gezi Parkı protestolarındaki şiddet eylemlerine atfedilen sekiz ölümden dördündeki rolleri sebebiyle sadece yedi güvenlik görevlisi hakkında suç isnadında bulunulduğunu vurguladılar. Mahkemece bu güvenlik görevlilerinden üçü hakkında mahkumiyet kararı verildi ancak bu mahkumiyet kararlarından biri daha sonra üst mahkemece bozuldu. Hükümetin bildirdiğine göre, Gezi Parkı protestolarıyla bağlantılı olarak aşırı güç kullanımı suçlamaları kapsamında polis hakkında 329 soruşturma yürütüldü ve 140'a yakın polis memuru hakkında

protestolardaki rollerinden dolayı müeyyide uygulandı. İnsan haklarını ihlal ettikleri iddia olunan failler tarafından yine mağdur oldukları iddia edilen kişilere karşı davaların açılması dâhil olmak üzere, delillerin kaybolması ve polisin engellemeleri soruşturmaların önünü tıkadı.

28 Eylül tarihinde 2013 yılında gerçekleşen Gezi protestoları sırasında Diyarbakır'da 19 yaşındaki Medeni Yıldırım'ı silahla vurmakla suçlanan er Adem Çiftçi hakkında savcılıkça iddianame hazırlandı. İddialara göre, Çiftçi, yeni polis karakolunu koruyan askerlere taş ve Molotof kokteylleri atan bir grup protestocuya ateş açtı. İfadelere göre, Yıldırım grubun dışında bir yerde duruyordu ve şiddet eylemlerine karışmamıştı ancak karakol binasından açılan ateş sonucu vuruldu. Çiftçi 18 yıl hapis cezası ihtimaliyle karşı karşıyadır ve davası devam etmektedir.

Sivil polisler Mevlüt Şandoğan, Şaban Gökpınar, Hüseyin Engin, Yalçın Akbulut ve yönlendirdikleri dört silahlı sivil hakkında Eskişehir Üniversitesi öğrencisi Ali İsmail Korkmaz'ı döverek ölümüne sebebiyet vermekten dolayı açılan davada yargılama resmi makamlarca sürekli olarak ertelendi. Korkmaz darptan kaynaklı beyin kanaması sonucu 2013 yılında öldü. İnsan hakları gözlem gruplarının bildirdiklerine göre, polis ve devlet görevlileri ilk önce polisin olaydaki rolünü örtbas etmeye çalışarak, darp olayı hakkında Korkmaz'ın arkadaşlarını suçladılar ve saldırıyı gösteren kamera görüntülerini sildiler (ki bu kayıtlar daha sonra kurtarıldı). 21 Ocak tarihinde mahkeme iki polis memurunu Korkmaz'ın ölümüne sebebiyet vermekten suçlu bularak 10'ar yıl hapis cezasına çarptırdı. Mahkeme diğer iki polis memuru hakkında beraat kararı verdi, üç sivil hakkında ise altı yıl hapis cezasına hükmetti, dördüncüsünü ise serbest bıraktı.

Resmi görevlilerce kendilerine karşı görevi kötüye kullanma iddialarını yönelten kişilere karşı dava açılması taktiği uygulandı. Söz gelimi, Soma maden işçisi Erdal Kocabıyık 2014 yılında Başbakan Erdoğan'ın asistanı Yusuf Yerkele tarafından tekmelenen kişi olarak bir üne kavuştu. Erdoğan Mayıs 2014'te meydana gelen ve 301 madencinin ölümüyle sonuçlanan maden kazasının olduğu yeri ziyaret ettiğinde, madende kardeşi ölen Kocabıyık, iddialara göre, araç konvoyunun geçişi sırasında bir araca tekme attı. Özel kuvvetlerce Kocabıyık'a müdahale edildi ve Yerkele de akabinde onlara katılıp Kocabıyık'ı tekmeledi. Olay kameralarca kayda alındı. 18 Mayıs'ta Kocabıyık'a Erdoğan'ın konvoyundaki bir araca hasar vermekten ötürü 543 lira (200\$) ceza kesildi.

2015 AB ilerleme raporunda kolluk kuvvetlerinin karşı dava açma yöntemini kullanmaları hususu belirtildi ve pek çok vakada mahkemelerin bu karşı davalara öncelik verdikleri iddia edildi.

Yılın ilk sekiz ayında 5.000'den fazla Jandarmaya insan hakları ve terörle mücadele konularında eğitim verildi. Hükümetin bildirdiğine göre, eğitimlerde silahlı kuvvetlerce hem subay hem de astsubaylara insan hakları vurgusu yapılmıştır.

Tutuklama Usulleri ve Gözaltında Tutulan Kişilere Yönelik Muameleler

Kanuna göre şüpheli, suçüstü sonucu gözaltına alınmadığı sürece, tutuklama müzakerelerinin savcılar tarafından düzenlenmesi gerekmektedir. Kişiler 24 saat süreyle gözaltına alınabilmektedir; bu sürenin sonunda ise savcı gözaltı süresini, şüphelinin nakil süresi hariç olmak üzere, şüphelinin savcılık müzakeresiyle birlikte bir hâkim önüne çıkartılmasından önce 48 saat süreyle uzatabilir. Şüphelinin hâkim önüne çıkarılmasından önce geçen gözaltı süresi, başsavcının talebiyle, şüpheli sayısının ve suçlamaların fazla olduğu davalar dâhil olmak üzere, belirli şartlar altında dört güne kadar uzatılabilir. Resmi tutuklama aşaması ise daha sonra gerçekleşen ve gözaltı sürecinden ayrı bir süreçtir ve şüphelinin daha sonra verilecek bir mahkeme emriyle salıverilinceye kadar nezarethanede tutulmasını ifade eder. Her ne kadar insan hakları aktivistleri suçlamaya hangi beyan veya eylemin dayanak teşkil ettiğinin şüpheliye her zaman söylenmediğini iddia etseler de, haklarındaki suçlamaların şüphelilere resmi makamlarca 24 saat içinde açıklanması gerekmektedir. Üç yıldan daha hafif hapis cezası gerektiren suçlar için hâkim zanlıyı kefalet gibi uygun bir güvence alınması şartıyla serbest bırakabilir. Daha ciddi suçlarda ise, hâkim sanığın kendi yazılı taahhüdüyle salı verilmesine ya da şüphelinin kaçacağına, delilleri yok edeceğine ya da tanık veya mağdurlara baskı yapacağı veya ifadelerini değiştirmeye çalışabileceğine dair belli somut emareler var ise, duruşma öncesinde sanığın gözetim altında kalmasına (tutukluluğuna) hükmedebilir. Ancak, hâkimler çoğu zaman gerekçelerini açıklamaksızın şüphelilerin gözaltında tutulmasına karar vermektedirler.

4 Nisan tarihinde kabul edilen İç Güvenlik Paketi'nde (yasadışı gösterilere katılma, cinsel saldırı, kaçakçılık, hırsızlık, uyuşturucu kullanımı ve adam öldürme dâhil olmak üzere) bir dizi katalog suç hakkında daha serbest bir tutuklama usulü ve süresi öngörülmüştür. Bu tür suçları işlediklerinden şüphe edilenler hâkim önüne çıkartılmadan önce 48 saat gözaltında tutulabilmektedirler. Savcılar şüphelinin hâkim önüne çıkarılmasından önce gözaltında geçen süreyi belirli şartlar altında dört güne kadar uzatma yetkisine sahiptirler.

Tutuklama ve gözaltı konularını içeren kanunlara İç Güvenlik Paketi ile getirilen değişiklikler, insan hakları kuruluşları, muhalefet partileri ve diğer kesimlerce şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır.

Kanunda gözaltında tutulan kişilere diledikleri her an bir avukata derhal erişebilme hakkı tanınmış olsa da İç Güvenlik Paketi savcılara söz konusu hakkın kullanımını 24 saat süreyle engelleme yetkisi tanımaktadır. Ceza davalarında kanun gereği olarak, gözaltına alınanlardan ihtiyaç sahibi olan kişilere talepleri halinde devlet tarafından avukat sağlanması zorunludur. Muhtemel hapis cezasının beş yıldan fazla olduğu ya da sanıkların çocuk veya engelli bir kişi olduğu davalarda ise, sanığın talebi bulunmasa bile, savunma avukatı atanır. İnsan hakları gözlemcileri davaların pek çoğunda sanığın avukat tutmaya gücü yetmediğinde resmi makamlarca avukat sağlanmış olduğunu not

ettiler. İç Güvenlik Paketi'nde ayrıca, hâkimlere, davanın gizliliğine karar vermeleri halinde, avukatın soruşturma dosyasına erişimini kısıtlama hakkı da tanınmıştır.

İHD terörle mücadele kanununun 10'uncu maddesinde yapılan değişiklikten sonra, terör suçlarıyla itham olunan şüphelilerin, insan haklarını savunan grupların ve baroların bu tür davalardaki hukuki savunma süreçlerine daha geniş katılımlarını sağlamalarına imkân tanınır şekilde, mahkemelerde üçten fazla avukat tarafından temsil edilebileceklerini not etmiştir. Aralık 2014 tarihinde yasalaşan Yargı Reform Paketi'ne göre, savunma avukatlarının müvekkillerinin mahkeme dosyalarına erişimleri (devletin güvenliğine karşı işlenen suçlar, organize suçlar ve çocuklara karşı işlenen cinsel saldırılar dâhil olmak üzere) belirli katalog suçlar için müvekkil hakkında iddianame hazırlanıncaya kadar kısıtlanmıştır.

Serbest avukatlar ve insan hakları gözlemcileri adil yargılama hakkını koruyan kanunların, özellikle avukatların erişimi bakımından, düzensiz şekilde uygulandığını bildirdiler. İHD'nin bildirdiğine göre, hassas davalarda şüphelilerin gözaltına alınmalarının ardından ilk 24 saat içerisinde avukata erişim haklarının kısıtlandırılmasına devam edildi. Terörle ilgili davalarda ise, resmi makamlarca sıklıkla avukata erişim hakkının kullanılmasına, şüphelinin güvenlik güçlerince sorgulanması tamamlanıncaya kadar izin verilmedi.

Her ne kadar insan hakları kuruluşları, özellikle Suruç'ta 20 Temmuz'da gerçekleşen ve akabinde DAES'le ilişkilendirilen bombalama olayının ardından Güneydoğuda güvenlik güçleri tarafından yürütülen terörle mücadele operasyonları kapsamında, bu ilkenin kimi zaman ihlal edildiğini iddia etmiş olsalar da, resmi makamlar genellikle şüphelilerin aile fertlerine vakit geçirilmeksizin erişmelerine izin verdiler.

Keyfi Tutuklama: Bir şüphelinin keyfi ya da gizli şekilde gözaltında tutulması kanunen yasak olsa da hükümetin bu yasaklara riayet etmediği yönünde çeşitli bildirimler oldu. Polis ve Jandarma yasa gereği hiçbir sebep göstermeksizin vatandaşları kimliklerini kanıtlamaya mecbur edebilmektedir. Yıl boyunca polis hiçbir hukuki gerekçe olmaksızın rutin olarak kişileri saatlerce gözaltında tuttu. İnsan hakları gruplarının iddialarına göre, sokağa çıkma yasağının uygulandığı alanlarda ya da "özel güvenlik bölgelerinde" güvenlik güçleri resmi kayıt tutmaksızın kişileri gözaltına aldı. Bunun sonucu olarak gözaltına alınan bu kişilerin "keyfi uygulamalara" maruz kalma riskleri daha yüksek oldu.

Duruşma Öncesi Tutukluluk: 2014 tarihli Beşinci Yargı Paketinde gözaltında tutulan bir kişinin hakkında mahkumiyet kararı verilinceye kadar tutuklu kalabileceği azami süre, organize suçlar ve terörle ilgili suçlar dâhil olmak üzere, 10 yıldan beş yıla düşürülmüştür. Ağır ceza mahkemelerinin baktığı diğer önemli suçlarda ise azami tutukluluk süresi iki yıl artı üç yıl uzatmayla birlikte toplam beş yıldır.

Mahkumiyet öncesi kabul edilebilir tutukluluk süresinde 2014 yılında gerçekleştirilen değişikliğin geriye dönük olarak uygulanabilmesine olanak tanınmıştır. Bunun sonucu olarak 2014 yılında beş yıldan uzun süredir tutuklu bulunan ve çoğu PKK'nın siyasi

üst yapısı olan KCK üyesi ya da destekçisi olmakla itham olunan yüzlerce şüpheli serbest bırakıldı. Adalet Bakanlığı'nın bildirdiğine göre, kural değişikliği sebebiyle yılın ilk dokuz ayında 114 kişi serbest bırakıldı.

Yargılama sisteminde seri yargılama usulü mevcut değildir ve bir davada duruşmalar arasında aylarca beklenebilmektedir. Söz gelimi, 2007 yılında polis Malatya'da öldürülen üç Hıristiyan ile ilgili olarak beş kişiyi tutuklamıştır. Eldeki somut delillere ve en az bir itirafa rağmen 9 Eylül'de gerçekleştirilen 107'inci duruşmayla davaya devam edildi. Sanıklardan sadece biri cezaevinde tutuklu kalmakta olup diğer sanıklar, iddia olunan suçun şiddet boyutuna rağmen, duruşma öncesi kabul edilebilir tutukluluk süresiyle ilgili sınırlamalar sebebiyle, 2014 yılında ya da yıl içinde salıverildiler.

2015 AB ilerleme raporunda duruşma öncesi tutukluluk süresinin çoğu zaman aşırı olduğu ve kanunun gerektirdiği yeterli gerekçeyle desteklenmediği not edildi. İnsan hakları grupları ayrıca tutukluluk hallerinin genellikle kamu menfaatlerini korumak için gerekli olandan çok daha uzun olduğunu, tutukluların tutukluluk hallerine karşı mahkeme önünde itiraz etme olanağına erişimlerinin sınırlı düzeyde olduğunu ve bu olanağın bulunduğu durumlarda ise başarı ihtimalinin düşük olduğunu not ettiler.

Başvuruları Reddedilmiş Mültecilerin veya Vatansız Kişilerin Uzun Süreli İdari Gözetim Altında Tutulmaları:Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) bildirdiğine göre, EGM'nin idaresinde olan geri kabul ve geri gönderme merkezi sayısı 21'dir ve bu merkezlerde idari gözetim altına alındıktan sonra sığınma talep edenler için 3.333 kişilik bir kapasite hazır tutulmaktadır. GİGM'nin bildirdiğine göre, 14 Eylül itibariyle yıl boyunca bu tesislerde, bazıları sadece bir kaç gün olsa bile barınmış kişi sayısı toplamda 70.000'dir. GİGM'nin bildirdiğine göre, geri kabul geri gönderme merkezleri olarak tasarlanmamış olduklarından, bu tesislerin eksiklikleri bulunmaktadır. Bu eksikliklerin karşılanması adına yıl içerisinde yeni merkezlerin yapımı çalışmalarına başlandı. Başka bir hükümet kaynağından alınan bilgiye göre, yılın ilk sekiz ayında il GİGM müdürlüklerine nakledilen, geçici idari gözetim ve zorla sınır dışı işleminin gerçekleştirileceği merkezlere gönderilen yasadışı göçmen sayısı 46.383'tü.

BMMYK gözaltı merkezlerinin şartlarının değişiklik gösterdiğini ve muhtemelen sahil güvenlik tarafından denizde yakalanan göçmen sayısının eşi görülmemiş derecede fazla olmasıyla bağlantılı olarak, sınırlı fiziksel kapasite ve artan sevkler sebebiyle şartların çoğunlukla zorlu olduğunu not etti. Uluslararası Af Örgütü'nün Aralık ayında yayınladığı raporda hükümetin Eylül ayından bu yana mültecileri ve sığınmacıları bir araya toplayarak gözaltı merkezlerine yolladığı, bu kişilerin buralarda kötü muamele ile karşı karşıya kaldığı ya da zorla Suriye ve Irak'a geri gönderildikleri belirtildi.

e. Adil ve Açık Yargılama Hakkının Reddi

Bağımsız yargı kanunen mevcuttur ancak yargı yürütme organı başta olmak üzere hükümetin tesirine maruz kalmayı sürdürdü. İktidardaki Adalet ve Kalkınma

Partisi'nin (AKP) üst düzey mensuplarının yolsuzluk iddialarıyla ilgili olarak kovuşturulmamaları yönünde karar alan hâkimler daha sonra daha üst makamlara terfi ettirildiler, yolsuzluk iddialarıyla ilgili olarak ilk soruşturmayı yürüten savcılar ve bir hâkim hakkında ise yıl içinde iddianame düzenlendi.

Konuyla ilgili eleştirilerde, hükümetin, hâkim ve savcılarını seçen ve mahkemelerin denetiminden sorumlu Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na kendi belirlediği adayların seçilmesini sağlamak için, 2014 yılında nüfuzunu kullandığı iddia edildi. Her ne kadar Anayasa'da hâkimlerin kıdeminden bahsedilmekteyse de, HSYK, atama, tayin, görevden ihraç ve kınama cezası gibi yöntemlerle hâkim ve savcılarının kariyerlerini kontrol etmektedir. Hâkim ve savcılara tanınan geniş hareket alanı ve ayrıca devleti koruma güdülerinin bireysel ve sözde tarafsızlıklarının önünde tutuluyor oluşu, ceza kanunlarının tutarsız şekilde uygulanışına katkıda bulundu.

“Özel yetkili mahkemeler” 2014 yılında kaldırılmakla birlikte hükümet bunun akabinde münferit davaların soruşturma aşamasında tutuklama ve arama, müsadere ve gözaltı talepleri hakkında karar verme yetkisini haiz “sulh ceza hakimliklerinin” kurulmasını kararlaştırdı. Sulh ceza hakimlerinin verdiği kararlara itiraz yolu aynı derecedeki diğer hâkimliklerle sınırlandırıldı. Yapılan eleştirilere göre, yeni sistem hâkimlere olağanüstü yetkiler getirmiştir; atanmış hâkimlerin pek çoğu hükümet yanlısıdır ve kurulan yeni mahkemeler en basit ifadeyle kaldırılan özel mahkemelerin yerini almıştır. Anayasa Mahkemesi'ne bu sistemin kaldırılması yönünde iki itiraz başvurusu yapıldı. Anayasa Mahkemesi Ocak ayında söz konusu sulh ceza hakimliklerinin hukuka uygunluğuna karar verdi.

Hukukçular sulh ceza mahkemelerinin hiyerarşi ve yetki belirsizliği sebebiyle hukuki karmaşa yarattığını belirttiler. Söz gelimi bu mahkemeler Aralık 2014'te Samanyolu Yayıncılık Şirketi Genel Müdürü Hidayet Karaca'nın ve diğer medya mensuplarının yanı sıra hükümeti devirmek amacıyla bürokraside ve yargıda gizli bir ağ kurmakla itham olunan Müslüman bir din görevlisi olan Fethullah Gülen ile bağlantılı olduğu iddia edilen 33 polis memuru hakkında tutuklama emri verdiler. Tutukluların salı verilmesi yönünde 26 Nisan tarihinde temyiz mahkemesince karar verilmesinin ardından İstanbul başsavcılığınca, başka bir sulh ceza hakimliğince tutuklulukların devamına karar verilmiş olması sebebiyle, temyiz mahkemesinin kararının yok hükmünde ve geçersiz olduğu ifade edildi. Sanıklar hakkında 17 Eylül tarihinde iddianame hazırlanmış olup, dava yıl sonu itibarıyla devam etmektedir.

Türkiye'de soruşturmaya dayalı bir ceza yargı sistemi mevcuttur.

Türkiye'de hâkim ve savcılarının eğitimleri ve atamalarında uygulanan sistem bu kişiler arasında yakın bağların kurulmasını sağlamıştır. (Avrupa Komisyonu dâhil olmak üzere) gözlemcilerin iddialarına göre, bu durum, en azından, ceza davalarında uygunsuzluk ve adil olunmama görüntüsü vermektedir. Savcılar ve hâkimler HSYK tarafından ilk kez göreve atanmalarından önce Türkiye'deki mevcut Adalet Akademisi'nde hep birlikte eğitim görmektedirler. Göreve atanmalarından sonra ise genellikle aynı evlerde oturmakta, aynı ofis alanlarını paylaşarak yıllarca aynı

mahkeme salonlarında birlikte çalışmakta ve hatta kariyerleri boyunca pozisyonlarını karşılıklı değiştirebilmektedirler.

Savcılar mahkeme salonlarına yargı mensupları için ayrılan kapılardan geçerek girerler ve duruşma süresince hâkimlerin yanında otururlar. İnsan hakları kuruluşları ve barolar savunma avukatlarının muhatapları olan savcılara kıyasla genellikle daha az titiz bir eğitimden geçtiklerini ve asgari tecrübe düzeyini kanıtlamak üzere herhangi bir sınavdan geçmelerinin gerekmediğini not etmişlerdir.

Anayasada üstlerine atılı suçun devlete veya anayasal düzene karşı işlenmiş bir suç olması halinde askeri personelin sivil mahkemelerde yargılanabilmesi öngörülmektedir. Her ne kadar Anayasada belirli şartların sağlanması durumunda sivil yargının denetimi öngörülmekteyse de, Yüksek Askeri Şura kararları genellikle sivil denetime açık değildir.

Muhakeme Usulleri

Anayasada adil yargılanma hakkı öngörülmektedir ve bağımsız yargı genellikle bu hak çerçevesinde teminat altına alınmaktadır.

Yürürlükteki kanuna göre sanıklar masumiyet karinesinden yararlanmaktadırlar ve kendilerine yöneltilen suçlamalar hakkında gecikmeksizin ve ayrıntılı şekilde bilgilendirilme hakkına sahiptirler. Hükümetin bu kanuna riayet etmediği yönünde birden fazla ve teyit edilmiş raporlar mevcuttur. 2015 AB ilerleme raporunda, iddianamelerde gerekçelerin bulunmayışının ciddi bir sorun teşkil etmeyi sürdürdüğü not edilmiştir. Çocuk sanıkların yer aldığı davalar ve “devlete karşı işlenen suçlar” gibi güvenlik endişeleri barındıran davalar hariç olmak üzere, tüm davaların yargılaması açık şekilde yapılmaktadır. İddianame, dava özetleri, hükümler ve diğer dava önermelerini içeren mahkeme dosyaları davanın tarafları haricinde diğer kişilere kapalı olduğundan, davaların safahatı veya sonuçları hakkında bilgi edinmek güç olmaktadır. Nisan ayında yasalaşan İç Güvenlik Paketi’yle birlikte, 2014 tarihli Beşinci Yargı Paketi ile getirilen ve avukatların kovuşturma aşamasında dosyalara erişim hakkının hakimlerce kısıtlanmasını engelleyen hüküm kaldırılmıştır. Paketin kabul edilmesiyle birlikte hâkimler her sene düzenlenen 1 Mayıs gösterilerinde gözaltına alınan 20 kişiyle ilgili soruşturma dosyalarına erişimin engellenmesine karar verdiler. 20 Temmuz’da Suruç’ta gerçekleştirilen bombalamanın ardından hâkimlerce sanıkların ve mağdurların avukatlarının soruşturma dosyalarına erişimlerinin engellenmesine karar verildi. 2014 Yargı Paketiyle birlikte ayrıca cumhuriyet savcıları davaların ilk derece adli inceleme safhasından çıkartılmışlardı. Bu inceleme safhasında hâkim bir şüphelinin tutuklanmasına ya da salıverilmesine karar verir ise, dosya görüş için savcılığa gönderilmektedir. Jüri sistemi bulunmamaktadır; tüm davalarda kararlar hâkim veya hâkimler heyeti tarafından alınmaktadır.

Sanıklar duruşma sırasında hazır bulunabilirler ve uygun süre içinde bir avukata danışma hakkına sahiptirler. Sanıklar veya vekilleri savcılık makamının tanığını sorgulayabilirler (ancak soruların genellikle hâkime sunulması zorunludur. Sunulan bu

sorular daha sonra hâkim tarafından vekil adına tanığa yöneltilir) ve süresi içinde kendileri adına tanık ve delil sunabilirler. Özellikle devletin güvenliği ile ilgili davalarda gizli tanık sık sık kullanılmaktadır. Dava ulusal güvenlik gerekçesiyle mühürlenmiş olmadıkça, sanıklar ve avukatları genel olarak davalarıyla ilgili olarak devletin elinde bulunan delillere erişebilmektedirler. Sanıkların ifade vermeme ya da suçunu itiraf etmeme ve temyiz hakkı bulunmaktadır. Ancak temyiz sürecinin tamamlanması genellikle birkaç yılı bulmaktadır. Sanıklar kimi zaman davalarının başlaması için yıllarca beklemektedirler. Resmi görevlilerin ifadeleri vakit geçirmeksizin ilgili yerlere sunmamaları ya da özellikle güvenlik görevlilerine karşı açılmış davalarda duruşmalara katılmamaları, yargılamanın gecikmesine neden olmaktadır.

Sabık genel kurmay başkanı ve emekli general İlker Başbuğ'un 2013 yılında Ergenekon isimli sözde terör örgütünün lideri olmaktan ömür boyu hapis cezasına çarptırılmasından sonra, Anayasa Mahkemesi, gerekçeli kararın İlker Başbuğ'un temyiz başvurusunda bulunabilmesi için gereken mühlet içerisinde açıklanmamış olması sebebiyle, Başbuğ'un salıverilmesi yönünde karar verdi. Ağır ceza mahkemesi 2014 yılında diğer Ergenekon hükümlüsü 275 kişinin daha aynı gerekçelerle salıverilmelerine karar verdi. Hüküm giyen tüm 275 sanık hakkında 6 Ekim tarihinde Yargıtay'da bir temyiz davası görülmesine başlandı.

31 Mart tarihinde İstanbul Anadolu Dördüncü Ağır Ceza Mahkemesi askeri darbe iddiasıyla yeniden görülen Balyoz davasında 236 sanık hakkında beraat kararı verdi. Sanıklar 2003 yılında gerçekleştirilen bir askeri seminer sırasında hükümeti devirmek için plan yapmakla suçlanmışlardı. Mahkeme, Anayasa Mahkemesi'nin 2014 yılında açıklamış olduğu, sanıkların adil yargılama haklarının, itiraza konu dijital delillere ilişkin dile getirilen endişeler ve özellikle yetkili mahkemenin savunma tanıklarının dinlenmesini reddetmesi sebebiyle ihlal edildiğini belirten ve oybirliğiyle belirlenmiş görüşünü izlediler. Haklarındaki mahkûmiyet kararları delil yetersizliğinden veya teşebbüs etmeksizin bir suçu kabul etmeleri gerekçeleriyle 2013 yılında bozulan 63 Balyoz şüphelisi hakkında yürütülen ayrı bir dava da 31 Mart tarihinde beraatla sonuçlandı. Bu davayı 25 Balyoz şüphelisi hakkında 2014 yılında verilen beraat kararı takip etti.

2003 yılında başlatılan Balyoz davasıyla ilgili olarak verilen kararlar neticesinde tüm sanıklar beraat etti. Söz konusu davada sanıkların büyük bir bölümü ordu mensubuydu ve yargılanmayı beklerken ya da mahkumiyetleri yüzünden cezaevlerinde bulunmaları sebebiyle kariyerleri sekteye uğradı. Genel Kurmay Başkanlığınca sanıklar arasında bulunan düşük rütbeli muvazzaf subaylar hızla terfi ettirildi ve Balyoz sanıklarının geriye dönük olarak maaş düzeltilmesi ve tazminat hakkını garanti altına alacak kapsamlı bir yasal paket uygulamaya konuldu. Birçok askeri personel maddi ve manevi zararlarının karşılanması talebiyle toplamı 40 milyon TL'yi (13,5 milyon \$) bulan tazminat davaları açtı; devletin daha fazla davayla karşı karşıya kalma ihtimali bulunmaktadır. 5 Kasım tarihinde Ankara'daki bir mahkemece "hakarete uğradığı" ve "ahlaki değerleri hiçe sayıldığı" gerekçesiyle emekli Korgeneral Ayhan Taş lehine 1,2 milyon liralık (450,000 \$) tazminata hükmedildi. 20 Aralık tarihinde Ankara'daki bir

mahkemece “haksız tutuklama” ve “tutuklamanın meydana geliş şekli ve süresi” sebebiyle emekli albay Yusuf Kelleli lehine 1,5 milyon liralık (600,000 \$) tazminata hükmedildi.

Siyasi Mahkumlar ve Tutuklular

İHD'nin iddiasına göre, aralarında gazeteciler, siyasi parti yöneticileri, akademisyenler ve öğrencilerin bulunduğu değişik siyasi yelpazede yüzlerce siyasi mahkum mevcuttur. Hükümetin bildirdiğine göre, bu kişiler terör örgütü üyesi olmak ya da yardım etmekle suçlanmaktadır. 2013 ve 2014 tarihli Dördüncü ve Beşinci Yargı paketleriyle terörle mücadele kanununun uygulanmasına kısıtlamalar getirilmiş olmasına rağmen, savcılar geniş terörizm ve ulusal güvenliğe tehdit tanımlarını kullanmayı sürdürdüler. 20 Temmuz Suruç bombalama eyleminden sonra terörle mücadele kanunu geniş şekilde kullanıldı ve medyada 24 Temmuz ile 10 Ağustos tarihleri arasında yaklaşık 1600 kişinin terörle mücadele operasyonları kapsamında sorgulanmak üzere gözaltına alındıkları, gözaltına alınan bu kişilerden 340'ının daha sonra tutuklanarak terörle ilgili suçlamalardan ötürü cezaevinde tutuldukları yönünde çok sayıda haber yer aldı. İnsan hakları kuruluşlarının iddialarına göre, gözaltına alınan kişilerin pek çoğunun terörizm ile hiçbir somut bağlantısı bulunmamaktadır ve bu kişiler Kürt yanlısı HDP partisinin muhalefetini zayıflatmak amacıyla alıkonulmaktadır. Resmi makamlar ayrıca yıl içinde, hükümetçe daha sonra Fethullah Gülen Terör Örgütü olarak adlandırılacak olan Gülen hareketiyle ilişkili oldukları iddiasıyla, aralarında medya şirketlerinin de bulunduğu kişilerin tutuklanması ve mallarına el konulması amacıyla terörle mücadele kanunundan yararlandılar.

Uluslararası ve ulusal insan hakları kuruluşları, terörle mücadele kanununda yer alan oldukça geniş kapsamlı terörizm tanımı ve bu tanımın resmi makamlarca basın ve akademi camiası, öğrenciler ve siyasi muhalif mensuplarına karşı orantısız şekilde kullanımı hakkında bilhassa endişelerini dile getirdiler. İHD'nin bildirdiğine göre, Eylül ayı itibariyle terör suçlamasıyla cezainfaz kurumlarında bulunan kişi sayısı yaklaşık 7.000'dir ve bu kişilerin yaklaşık 5.000'i PKK üyesi olmakla itham olunmaktadır.

29 Temmuz tarihinde Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç terörle mücadele kapsamında temizlik operasyonlarının başlatılacağını duyurdu. Bu kapsamda PKK/KCK bağlantılı olduğu iddia edilen 847 kişi, DHKP/C bağlantılı olduğu iddia edilen 77 ve DAEŞ bağlantılı olduğu iddia edilen 137 kişi dâhil olmak üzere toplam 1061 kişi hükümet tarafından gözaltına alındı. 29 Temmuz itibariyle bu kişilerden DHKP/C'li 44 ve DAEŞ üyesi 31 kişinin tutukluluk hali hâlâ devam etmektedir. PKK/KCK bağlantılı oldukları iddia edilen bilinmeyen sayıda kişinin tutukluluk hali devam etti. HDP'e göre, 28 Temmuz itibariyle, terörle mücadele kapsamında gerçekleştirilen temizlik operasyonları sonucunda PKK/KCK bağlantılı olmakla itham edilen 467 kişi gözaltına alındı; bunlardan 49'u resmen tutuklandı.

Sabık Diyarbakır ilçe belediye başkanı ve uzun yıllar Ermeni haklarının savunuculuğunu yapmış bir kişi olan Abdullah Demirbaş geniş kapsamlı terörle

mücadele operasyonları kapsamında resmi makamlarca 9 Ağustos tarihinde gözaltına alındı. Resmi makamların iddialarına göre, Demirbaş (Diyarbakır) Sur İlçesi belediye başkanlığı sırasında PKK'a para aktarmıştı ancak, Kasım ayı itibariyle hâlâ hakkında iddianame hazırlanmış değildi. Demirbaş sağlık durumunun elverişsiz olması sebebiyle soruşturmanın tamamlanmasını beklerken Ekim ayının başlarında salıverildi.

Adalet Bakanlığı'na göre, 15 Eylül itibariyle terör suçlamalarıyla tutuklu sayısı 2.026 ve hükümlü sayısı ise 4.956'dır. İHD'nin iddiasına göre, 7 Haziran ve 9 Eylül tarihleri arasında resmi makamlarca 24'ü çocuk olmak üzere 2.411 kişi gözaltına alındı, 280 kişi tutuklandı.

Hukuk Muhakemeleri Usulü ve Müracaat Yolları

Türkiye'de sivil yargı alanına giren konularda bağımsız ve tarafsız bir yargı mevcuttur. Kanunda tüm vatandaşlara, insan hakları ihlalleri dâhil olmak üzere, uğradıkları maddi veya manevi zararlar dolayısıyla hukuk mahkemelerinde dava açma hakkı tanınmıştır. Bireyler düzeltme haklarının kullanımını için doğrudan doğruya Yargıtay'a başvurabilirler. Kanunda bireylere kendilerine ilişkin davalarla ilgili olarak doğrudan Anayasa Mahkemesi'ne bireysel müracaat hakkı tanınarak, itiraza konu mahkeme kararlarının daha hızlı ve lojistik açıdan daha kolay şekilde çözümlenmesine imkân sağlanmıştır. Bireylerin insan haklarıyla ilgili konularda uğradıkları haksızlıkların telafisi amacıyla doğrudan Anayasa Mahkemesi'ne müracaatta bulunabilme hakkına sahip olmaları, Türkiye hakkında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde yapılmış müracaatların sayısında azalmaya sebep olmuştur.

f. Özel Hayata, Aile Hayatına, Konuta veya Haberleşmeye Keyfi Müdahale

Anayasada "özel hayatın gizliliği" hakkı tanınmış olmasına ve bireylerin kişisel bilgilerinin ve verilerinin korunmasını ve düzeltilmesini talep etme hakkının bulunduğu belirtilmesine karşın, kanunda Milli İstihbarat Teşkilatı'na (MİT) bilgi toplama yetkisi tanınarak, toplumun veya gazetecilerin suiistimalleri açığa çıkarma imkân ve kabiliyetleri ciddi şekilde kısıtlanmaktadır. MİT herhangi bir mahkeme emri ya da onay için yargı süreci olmaksızın ülkedeki tüm kurumlardan veri toplayabilir. Aynı zamanda, kanun, MİT'in veri toplama faaliyeti dâhil olmak üzere, MİT'in yürüttüğü faaliyetlere müdahale edilmesi, MİT hakkında bilgi edinilmesi ve MİT hakkında bilgilerin yayınlanması ile ilgili olarak cezai müeyyideleri belirlemektedir. Ek olarak yasa MİT ve personeline koğuşurma anlamında dokunulmazlık vermektedir. Sadece Başbakanlık'ın MİT'i denetleme ve faaliyetlerini inceleme imkânı bulunmaktadır. 2014 yılında kabul edilen kanun Anayasa Mahkemesi'ne taşınmış ve yıl sonu itibariyle Mahkemece incelemesi devam etmektedir.

4 Nisan tarihinde yasalaşan İç Güvenlik Paketinde polise kişilerin üzerini arama ve el koyma konularında geniş yetkiler tanınmaktadır. Kolluk amirleri 24 saat içinde adli izin alınmak şartıyla arama emirleri düzenleyebilmektedirler. İHİÖ arama işleminin fiilen gerçekleşmesinden sonra alınan hâkim izninin, bu iznin suiistimallere karşı

getirilen denetim işlevini ortadan kaldırdığını not etti. Bu çeşit arama işlemlerine maruz kalan kişilerin şikâyet hakkı bulunmaktadır.

Kanunda Türk Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'nın (TİB) ancak uyuşturucu kaçakçıları, organize suç örgütü üyeleri ve teröristler hakkında olması şartı ve mahkeme emrinin bulunması kaydıyla, telefonları dinleyebileceği öngörülmektedir. İç Güvenlik Paketi'yle birlikte güvenlik güçlerinin hâkim onayı olmaksızın telefon dinlemesi yapabilme yetkisi 24 saatten 48 saate çıkartılmış ve yetkili onay mercii merkezileştirilerek Ankara Ağır Ceza Mahkemesi yetkili kılınmıştır. Bu yetkinin suiistimaline karşı bir tedbir olarak ise, İç Güvenlik Paketi'nde Başbakanlık Teftiş Kurulu'na yıllık araştırmalar gerçekleştirme ve araştırma raporlarını incelenmek üzere Meclis Güvenlik ve İstihbarat Komisyonu'na sunma yetkisi tanınmıştır.

İnsan hakları grupları telefon dinlemeleri üzerindeki hükümet kontrolünün İç Güvenlik Paketi ile sıkılaştırılmasıyla birlikte, telefon dinleme yönteminin hükümetin yolsuzluklarının açığa çıkartılması için kullanılması olasılığını sınırlandırıldığını not ettiler ve ilaveten mahkeme emri olmaksızın gerçekleştirilen telefon dinlemelerinin yargının denetimini engellediğini ve vatandaşların özel hayatın gizliliği haklarını potansiyel olarak sınırlandırdığını belirttiler.

Sağlık Bakanlığı 29 Mayıs'ta aile hekimlerine gönderdiği bir yazıda psikiyatrik bakım için sevk edilen hastaların bilgilerinin, hastanın izni alınmasına ilişkin bir hüküm olmaksızın sağlanması talimatını vermiştir. Konuyla ilgili eleştirilerini dile getiren kesimlerin iddialarına göre, bu talimat psikiyatrik hastaların kara listeye alınmasını ya da ayrımcılık içeren diğer uygulamalara tabi tutulmalarına imkân yaratacaktır. Sağlık Bakanı Mehmet Müezzinoğlu veri toplama faaliyeti neticesinde daha doğru istatistiklerin toplanmış olacağı ve hastalara sağlanan yardımın iyileştirileceği cevabını verdi.

g. İç Çatışmalarda Aşırı Güç Kullanımı ve Diğer Suiistimler

Güneydoğu bölgesindeki Suruç ilçesinde 20 Temmuz günü gerçekleştirilen intihar bombası eyleminin ardından, PKK ve devlet güvenlik güçleri arasındaki çatışmalar arttı. PKK, hükümeti, çoğunluğu Kürt aktivistlerden oluşan 33 kişinin ölümü ve yaklaşık 100 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan bombalama olayında suç ortağı olmakla suçladı. PKK, 22 Temmuz günü iki polis memurunu öldürmek suretiyle bu olaya misilleme yaparak, PKK-devlet arasındaki şiddetin takip eden haftalar içerisinde tırmanmasına yol açtı. Yıl sonu itibariyle hâlâ süren bu çatışmalar büyük ölçüde ülkenin Kürt kökenli vatandaşlarının yaşadığı doğu ve güneydoğu bölgelerinde cereyan etti. Çatışmalar; 1984 yılından bu yana PKK-devlet arasında devam eden çatışmanın sonlandırılması amacıyla yürütülen iki yıllık barış sürecinin durmasına sebep oldu.

15 Aralık tarihinde hükümet operasyonlar için yerleşim yerlerini kullanan PKK'lıları etkisiz hale getirmek için geniş çaplı bir askeri saldırı başlattı. Hükümet bu askeri eylemle birlikte ayrıca, Şırnak ilinin Cizre ve Silopi ilçeleri ile Diyarbakır ilinin Sur

ilçesi dâhil olmak üzere, yerleşim alanlarında sokağa çıkma yasakları da ilan etti. Bazı yerlerde sokağa çıkma yasağı 10 günden uzun süreyle devam etti. Raporlarda belirtildiğine göre, yerel halk gıda ve su temininde güçlükler yaşadı. Bazı raporların tahminine göre 200.000 kişi evlerini terk etti. İHİÖ tarafından 23 Aralık tarihinde yayınlanan raporda, Temmuz ayından bu yana Güneydoğu'da 100 sivilin öldürüldüğü ve pek çok kişinin yaralandığı iddia edildi.

Ölümler: Hükümet ve PKK arasında yeniden başlayan çatışmalarda ölü sayısı çok farklılık göstermekte olup, yıl sonu itibariyle hâlâ tartışma konusudur. EGM'nin bildirdiğine göre, 9 Ekim itibariyle, şiddetin yeniden başladığı tarihten bu yana 31 polis memuru, üç asker ve bir köy korucusu hayatını kaybetti, 146 polis memuru ve 21 asker yaralandı. EGM 30 sivilin hayatını kaybettiğini, 96'sının da yaralandığını belirtti. EuroMed Rights, Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu, İHV, İHD ve Helsinki Yurttaşlar Derneği'nden oluşan bir insan hakları koalisyonunun iddiasına göre, 21 Temmuz-21 Eylül tarihleri arasında yaklaşık 50 sivil, 121'den fazla polis memuru ve köy korucusu ve 57 PKK militanı öldü ve onlarca sivil yaralandı. İHD 20 Kasım tarihinde yaptığı bir güncellemeyle, 20 Temmuz'dan bu yana devam eden çatışmaların sonucu olarak 51 çocuğun yaşamlarını yitirdiğini belirtti.

Ağustos ayı ile yıl sonu arasında geçen dönemde de hükümet, güvenlik güçlerince PKK şiddetine ve/veya eş belediye başkanlarınca gerçekleştirilen yerel özerklik ilanlarına müdahale ederken, çeşitli yerleşim merkezlerindeki mahallelerde sokağa çıkma yasaklarını uygulamaya koydu. Söz gelimi, hükümet, 4 Eylül tarihinden başlamak üzere, PKK saldırılarına karşılık olarak Güneydoğudaki Cizre ilçesinde dokuz gün süren bir sokağa çıkma yasağı getirdi. Çeşitli kaynaklara göre, sokağa çıkma yasağı sırasında güvenlik güçleri aralarında dört çocuğun da bulunduğu 20 ila 22 sivil öldürdü. Ancak bu iddia hükümet tarafından reddedildi. Hükümet meclis üyeleri dâhil olmak üzere HDP yetkililerinin gerçekleri araştırmak amacıyla Cizre'ye girişlerine, sokağa çıkma yasağı kaldırılincaya kadar izin vermedi. Hükümet 14 Aralık tarihinde yeni bir operasyona giriştiğinde, Cizre, Silopi, Nusaybin ve Sur'da sokağa çıkma yasakları yeniden uygulamaya konuldu. Bu sokağa çıkma yasakları diğer ilçelerde en az iki hafta süreyle devam ederken, Cizre'de yıl sonuna kadar devam etti.

T.C. Genel Kurmay Başkanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre - her ne kadar bazı gözlemciler bu rakamı sorgulamışlarsa da - 20 Temmuz-15 Ekim tarihleri arasında güvenlik güçlerince Türkiye'de ve Kuzey Irak'ta 1.000 PKK'lı öldürüldü. Dönemin İçişleri Bakanı Selami Altınok'un 5 Ekim günü yaptığı açıklamaya göre, operasyonlarda 22 Temmuz'dan bu yana 2.000 PKK'lı öldürüldü. Çeşitli güvenlik güçlerince şiddet içeren eylemler sebebiyle hayatlarını kaybeden güvenlik personeli sayısına ilişkin olarak düzenlenen raporlar birbirleriyle çelişmektedir. Bu raporlara göre ölen güvenlik personeli sayısı en düşük 97 en yüksek ise 300'den fazladır.

PKK saldırıları ayrıca İstanbul'da polis memurlarının ve sivillerin hayatlarına mal oldu. 10 Ağustos günü İstanbul'un Sultanbeyli ilçesindeki bir polis karakoluna düzenlenen bombalı saldırıda üç polis memuru hayatını kaybetti, yedi sivil yaralandı. Patlamayı araştıran resmi görevliler pusu kuran PKK'lı teröristlerin saldırısına

uğradılar. Bu olayda bir polis memuru hayatını kaybetti, çıkan çatışmada iki PKK'lı terörist öldürüldü. Halkın Savunma Güçleri olarak bilinen PKK'nın silahlı güçlerinden biri hem bombalı saldırıyı hem de devamında gelen saldırıların sorumluluğunu üstlendi.

Adam Kaçırma: Jandarmanın bildirdiğine göre, PKK 10 Ağustos günü Kapıköy sınır kapısında görevli 10 gümrük görevlisini kaçırdı; 21 Ağustos'ta ise Van ilinde 11 kişi daha kayboldu. Bu kişilerin tamamı bir sonraki ay Irak'ta serbest bırakıldılar. Jandarma'nın bildirdiğine göre, 20 Temmuz-15 Aralık tarihleri arasında 15 güvenlik görevlisi kaçırıldı. Genel Kurmay Başkanlığı'nın bildirdiğine göre, 9 görevli kaçırıldı, EGM'nin bildirdiğine göre ise 20 Temmuz-15 Aralık dönemi içinde bir polis memuru kaçırıldı. 1 Eylül günü Kilis'in sınır hattı boyunca DAEŞ'in elindeki bölgenin yakınlarında bulunan bir noktada bir Türk askeri şüpheli şartlar altında ortadan kayboldu. EGM'nin bildirdiğine göre, yıl içinde bir köy korucusu ve beş sağlık görevlisi kaçırıldı.

Çocuk Askerler: Hükümet PKK'nın kendi saflarında savaşması için çocukları silah altına almayı ve zorla çocuk kaçırmayı sürdürdüğünü iddia etti. Hükümetin iddiasına göre, 929 çocuğun ailesi çocuklarının PKK'nın elinden kurtarılmasına yardımcı olmaları talebiyle güvenlik güçlerine müracaat etti. Hükümetin bildirdiğine göre, geçtiğimiz iki yıl içinde PKK, 2.152 çocuğu ya kaçırdı ya da saflarına kattı. Aynı yıl içinde 419 çocuk PKK'dan kaçarak Türk güvenlik güçlerine teslim oldu. Hükümet PKK'nın çocukları intihar bombacısı olarak kullandığını iddia etti. Bağımsız gözlemciler hükümetin bazı iddialarına karşı çıktılar.

Şanlıurfa Valisi, 9 Haziran günü yaptığı açıklamayla yılın ilk altı ayı içinde PKK'nın 3.000 çocuğu saflarına kattığını belirtti. Yarı resmi Anadolu Haber Ajansı'nın bildirdiğine göre, PKK yılın ilk altı ayında 597 çocuğu silah altına aldı. İnsan hakları grupları gençlerin çoğunun “gönüllü olarak katıldıklarına” inanmaktaydılar.

Çatışmalarla İlgili Diğer Suistimaller: İHV, Nusaybin, Cizre, Silopi, Van, Tatvan ve Bitlis'te görevli sağlık çalışanlarının şiddetin yeniden başlamasıyla birlikte görevlerini sürdürmeye çalışmaları sırasında tehditlerle karşılaştıklarını not etti. Söz gelimi, 22 Ekim günü Hakkâri ilinde patlayan bir PKK bombası bir hastanede hasara yol açarak yöredeki sağlık hizmetlerinin kesilmesine sebep oldu. Zaman zaman hastaneler güvenlik güçleri tarafından operasyon üssü olarak kullanıldı ya da sağlık personelinin görevlerini yerine getirmelerine müdahale edildi. Diğer zamanlarda ise sağlık hizmetleri vatandaşlar veya PKK tarafından sekteye uğratıldı. İHD'nin bildirdiğine göre, Cizre'de güvenlik güçleri 4 Ağustos günü evinin önünde vurulan Beşir Eğitmiş'e Cizre hastanesi personeline sağlık hizmeti verilmesini engellediler. İHD'nin ifadesine göre, Nusaybin'de güvenlik güçleri dışarıda devam eden gösterilere müdahale etmek için hastaneyi operasyon üssü olarak kullandılar ve hastane personeli bu durum karşısında kendilerini tehdit altında hissetti ve hastaları serbestçe tedavi edemediler.

İHD 11 Ağustos günü operasyonlar nedeniyle baskı altında kalan sağlık çalışanlarını görüntülemeye çalıştığı sırada medya mensubununun güvenlik güçlerince darp edildiğini iddia etti.

8 Ekim günü ülke genelinde gerçekleştirilen şiddet içeren protestolarda PKK ile bağlantılı oldukları algısı sebebiyle HDP hedef alındı. Protestocular HDP'nin Ankara'daki genel merkez binasını yaktılar ve en az altı diğer ildeki HDP ofislerine saldırdılar. HDP'nin bildirdiğine göre, birkaç günün içinde mülkleri yaklaşık 400 defa saldırıya uğrdı.

Bölüm 2. Sivil Haklara Saygı:

a. İfade ve Basın Özgürlüğü

Anayasa'da ve Dördüncü ve Beşinci Yargı Paketlerinde konuşma özgürlüğü koruma altına alınmış olsa da ceza kanununda ve terörle mücadele kanununda hâlâ ifade ve basın özgürlüğünü kısıtlayıcı çeşitli hükümler mevcuttur.

Ceza kanununda yer alan çok sayıda maddede basın ve konuşma özgürlüğü, söz gelimi suçu veya suçluyu övmek, halkı düşmanlığa veya nefrete ve aşağılamaya teşvik etmek ve kamu düzenini korumakla ilgili hükümler eklenmek suretiyle doğrudan kısıtlanmaktadır. Kanunda “nefret söylemi” ya da dil, ırk, milliyet, renk, toplumsal cinsiyet, engellilik, siyasi görüş, felsefi inanç, din veya mezhep farklılıklarıyla ilgili aşağılayıcı eylemler için üç yıla kadar hapis cezası öngörülmektedir. İnsan hakları grupları toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı koruma sağlamaması sebebiyle kanunu eleştirdiler ve kimi zaman kanunun azınlıkları korumaktan ziyade konuşma özgürlüğünü kısıtlamak amacıyla kullanıldığını not ettiler.

Yıl içinde aralarında gazeteciler ve reşit olmayan kişilerin de bulunduğu pek çok kişi hakkında cumhurbaşkanına veya başbakana, devletin organlarına ve kurumlarına hakaret etmeleri, hükümeti devirmeye yönelik oluşumlara katılmaları ve yasadışı siyasi gruplara üyelik suçlamalarıyla iddianame hazırlandı. Bazı gazeteciler hakkında yargıyı etkilemeye çalışmaktan iddianame düzenlendi (derdest bir davanın nasıl çözümlenmesi gerektiği konusunda bir görüş yayınlamak ya da belirli bir neticenin lehine protestolar düzenlemek dâhil olmak üzere).

Konuşma ve İfade Özgürlüğü: Bireyler pek çok durumda hukuk veya ceza davası ya da soruşturma riski olmadan devleti ya da hükümeti aleni şekilde eleştiremediler ve hükümet bazı dini, siyasi ve kültürel bakış açılarına sempati duyan kişilerin ifadelerini kısıtlamayı sürdürdü. Siyasal İslam, Kürtler ve Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunda cereyan eden Türk-Ermeni ihtilafının tarihçesi başta olmak üzere, kamuoyunda insan hakları ve hükümet politikaları konularında yürütülen aktif tartışmalara devam edildi. Hükümeti eleştiren kesimler ve insan hakları kuruluşları özellikle Kürt ve Ermeni meseleleri başta olmak üzere, bazı konularda yürütülen serbest tartışmaların on yıl öncesine göre daha kabul edilebilir olduğunu ifade ettiler. Buna karşın, iktidar partisini konu alan hassas konular üzerinde yazılar yazan ya da konuşan pek çok kişi

soruşturma riskiyle karşı karşıyaydı. Bazı kanaat önderleri ve pek çok gazeteci oto sansür uyguladıklarını belirttiler.

Başbakan Davutoğlu'na danışmanlık yapmakta olan Etyen Mahçupyan Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında soykırıma uğratıldıklarının kabul edilmemesinin imkânsız olduğu yönündeki sözlerinden sonra, 16 Nisan tarihinde emekli olduğunu açıkladı. Mahçupyan emekliliğinin 65 yaşından bir ay önce yürürlüğe girdiğini söyledi ancak, siyasi analistler Mahçupyan'ın tartışma yaratan ifadelerinin hemen ertesinde gelen bu açıklamanın zamanlamasını sorguladılar.

Ceza kanununda Türk milletine ve cumhurbaşkanı ve başbakan dâhil olmak üzere liderlerine yönelik hakarete ceza öngörülmektedir. Adalet Bakanlığı'nın bildirdiğine göre, yılın ilk sekiz ayı içinde bu kanun kapsamında 331 şikâyet alındı, bunlardan 265'i reddedildi. Bu veriler ile AB ilerleme raporunda belirtilen veriler birbiriyle çelişmektedir zira AB ilerleme raporunda Adalet Bakanlığı'na 2015 yılının ilk altı ayı içinde cumhurbaşkanına hakaret iddiasıyla haklarında soruşturma açılması için 962 talebin ileildiği belirtilmiştir ki bu rakam 2014 yılında 397'dir. Siyasi mitinglere katılan kişiler, siyasetçiler ve çocuklar dâhil olmak üzere toplumun her kesiminden insanlar haklarında hakaret veya ilgili suçlardan soruşturma açılmasıyla karşı karşıya kaldılar.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun mülakatında kurul üyelerine “faşist Erdoğan” diye bağırdığı iddia edilen Afyon Barosu'na kayıtlı avukat Umut Kılıç, Cumhurbaşkanı Erdoğan'a hakaret etmekten dolayı 14 Temmuz tarihinde mahkemece suçlu bulundu. Umut Kılıç 18 ay ceza aldı ve cezası ertelendi.

30 Mart tarihinde devlet kuruluşu olan Anadolu Ajansı'nı yanlı yayın yapmakla eleştiren (aralarında gazeteciler, müzisyenler ve aktörlerin bulunduğu) 58 kişi hakkında savcılarca soruşturma başlatıldı. Şüpheliler sosyal medyada yer alan mesajları sebebiyle “hakaret, iftira ve tehditin yanı sıra halkı kin ve düşmanlığa tahrik” ile suçlandılar (ceza kanununda bu eylemler “kamu düzenine karşı işlenen suçlar” kapsamında düzenlenmektedir).

Basın ve Medya Özgürlükleri: Her ne kadar az sayıda büyük işletme önde gelen pek çok basın kuruluşunun mülkiyetinde olsa bile, yazılı basın özel sektörün mülkiyetindedir ve faal durumdadır. Pek çoğu düşük tirajlı olmakla birlikte, aralarında Kürtçe, Ermenice, Arapça, İngilizce ve Farsçanın da yer aldığı pek çok dilde özel sektör eliyle ve siyasi yelpazenin her tarafından yüzlerce gazete yayınlanmaktadır. Holding şirketleri ki, pek çoğunun kamu ihaleleri kapsamında yer alan milyarlarca dolarlık inşaat, enerji veya iletişim sözleşmeleri dâhil olmak üzere devlet nezdinde çıkarları bulunmaktadır, medya kuruluşlarında artan oranda bir paya sahiptirler. Bu şirketlerin kârlarının sadece cüzi bir bölümü medya gelirlerinden oluşmaktadır ve diğer ticari çıkarları medyanın bağımsızlığına engel teşkil etmiş ve oto sansür ortamını teşvik etmiştir. Medyadaki mülkiyetin konsantrasyonu haberlerin içeriğini etkilemiş ve kamuoyundaki tartışmaların kapsamını sınırlandırmıştır. EGM verilerine göre, 15

Aralık itibariyle bir gazete, 60 dergi, bir afiş, 19 kitap, üç bülten ve diğer sekiz basılı materyal yasaklanmış, el konulmuş veya dağıtımdan ya da satıştan kaldırılmıştır.

Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde faaliyet gösteren çok sayıda özel televizyon ve radyo istasyonunun kaydını gerçekleştirdi ve lisans hakkı tanıdı. Çanak antenlerin çeşitliliği ve kablo televizyonun varlığı sayesinde toplumun geneli Kürtçe yayın yapan özel kanallar dâhil olmak üzere yabancı yayınlara erişebildi. RTÜK yıl içinde Uygurca, Lazca ve Kürtçe (Kurmanci ve Zazaca lehçeleri dâhil) dillerinde yayın yapan radyo ve televizyon istasyonlarına izin verdi.

Yılın ikinci yarısından itibaren PKK'nın saldırılarına yeniden başlamasından sonra hükümet çoğunlukla Kürtçe yayın yapan bir dizi medya kuruluşunun internet erişimlerine 25 Temmuz'da engelleme getirdi. 14 Eylül'de iki dijital medya platformunun yayınlarına getirilen engelleme kararından, 40 tanesi Kürtçe yayın yapan kanallar olmak üzere 100 tane kanal etkilendi. Hükümet bu platformların yasal veya teknik gereklilikleri ihlal eder şekilde faaliyet gösterdiklerini iddia ederken, konuyu eleştiren kesimler platformları engelleme kararının siyasi nitelikte olduğunu iddia ettiler. Ankara İdare Mahkemesi'nde yedi kanal tarafından engelleme kararına karşı itiraz başvurusu yapıldı ve mahkemece 16 Eylül'de kanallar lehine karar verildi. 18 Eylül itibariyle kanallardan bazıları yayınlarına tekrar başladılar.

Alternatif Medya Derneği'nin bildirdiğine göre, 25 Temmuz itibariyle hükümet tarafından engellenmiş İnternet haber sitesi sayısı 100 olup, bunlardan çoğunluğu Kürt yanlısı veya sol görüşte sitelerdir (bkz İnternet Özgürlüğü).

Hükümetin - hükümeti devirmek amacıyla bürokraside ve yargıda gizli bir ağ kurmakla itham olunan Müslüman bir din görevlisi olan Fethullah Gülen'in takipçilerinin oluşturduğu iddia olunan - "paralel devlet" veya "paralel yapı" ile mücadelesi bağlamında, Gülen'le bağlantılı bir holding şirketi olan Koza İpek Holding'in yönetiminin hükümet tarafından atanmış kayyuma devredilmesi yönünde mahkeme 27 Ekim tarihinde bir karar verdi. Koza İpek Holding'in beş medya kuruluşu bulunmaktaydı ve bu medya kuruluşları devir işleminden kısa bir zaman sonra hükümet yanlısı bir yayın çizgisiyle yeniden açıldılar. Ülkenin en büyük eğitim kitapları yayıncısı olan Kaynak Holding isimli bir başka holding şirketine de 18 Kasım'da kayyum atandı.

Gülen'le bağlantılı televizyon kanallarının pek çoğu, 27 Eylül'de Tivibu ile başlayan süreçle paralı televizyon platformlarından çıkartılmalarından sonra seyircilerinin önemli bir bölümünü kaybettiler. 15 Ekim itibariyle (toplam altı) paralı dijital televizyon platformlarından dördü bu kanalları platformlarından çıkarttı. Medyayı düzenleyici resmi kurum olan RTÜK, kanalların platformdan çıkartılmasının adil ve tarafsız yayıncılık gerekliliklerini ihlal ettiği ve standart yasal usule aykırı olduğu yönünde operatörleri uyardı. RTÜK'ün uyarısına rağmen Türksat isimli beşinci bir paralı televizyon platformu da 16 Kasım'da Gülen'le bağlantılı kanalları platformundan çıkarttı.

Kanunda belirli tip kitap veya yayınlara yasak getirilmemişse de, yayıncı kuruluşlardan kitapları ve süreli yayınları yayınlanmadan önce incelenmek üzere savcılıklara göndermeleri istendi. Medya aktivistlerinin bildirdiğine göre, Kültür Bakanlığı kimi zaman, bir sansür vesilesi olarak, tüm yayınlar için gerekli olan bandrolü vermeyi reddetti.

Türkiye Yayıncılar Birliği'nin (TYB) bildirdiğine göre, yayıncılar sıklıkla hukuki yaptırımla karşılaşma ihtimali bulunan tartışmalı içerikli eserlerde kaçınarak oto-sansür uyguladılar. Birlik'in ayrıca bildirdiğine göre, devlet, devlet okullarında kitap inceleme kurulları oluşturdu ve okul yönetimlerinin kitap tavsiyelerini yakından takip etmesi öğrencileri devlet tarafından onaylı kitaplarla sınırlandırdı. Birlik, üniversite seviyesinde bile, öğrencileriyle onaysız edebiyat eserlerini paylaşan öğretmenlerin soruşturmayla karşı karşıya kaldığı örneklerden bahsetti.

Yazarlar ve yayıncılar iftira, kötülleme, müstehcenlik, ayrımcılık, terörizm, yıkıcılık, köktencilik ve dini değerlere hakaret gerekçeleriyle kovuşturmaya tabi tutuldular. Yıl içinde resmi makamlarca çok sayıda yayın ve yayıncı hakkında soruşturma açıldı ve davalar devam etti. 15 Aralık'ta Gaziantep mahkemesince, kitaplarının PKK üyeliğinden tutuklanmış iki kişinin şahsi eşyaları arasında bulunması sebebiyle, Hasan Cemal, Tuğçe Tatarı ve Müslüm Yücel adlı üç yazarın kitaplarının kitapçılardan toplatılmasına karar verdi.

TYB, rahatsız edici içeriğin düzeltilmesini emreden bir mahkeme kararına riayet edilmediği takdirde yayıncıların yayın yasağı ve ağır para cezalarıyla karşılaştıklarını belirtti. Yayıncılar ayrıca kitapların tanımında da kısıtlamalarla karşılaştılar. TYB, 2011 yılında beraat eden Gülseren Aksu örneğinde olduğu gibi, yayın evi ve yazarın ayrı ayrı suçlanması söz konusu olsa bile, matbaaların da içerikten ötürü sorumlu tutuldukları örnekleri not etti. Sakıncalı addedilen materyalleri tercüme ettikleri gerekçesiyle çevirmenler de sorumlu tutulabildi. Devlet Guillaume Apollinaire ve William Burroughs gibi yazarların eserlerini çeviren çevirmenler hakkında cezai takibat başlattı.

Gözlemcilerin bildirdiğine göre, medya kuruluşlarının diğer ticari menfaatlere sahip az sayıda holdingin bünyesinde toplanmasıyla birlikte, kamu ihalelerine katılabilmek için aranan şartları taşımayı sürdürebilmek adına medya kuruluşları giderek daha fazla oto-sansür uygulamaya başladılar. Freedom House gibi insan hakları kuruluşlarınca hükümeti eleştiren medya kuruluşlarına sahip belirli şirketlerin vergi soruşturmalarının hedefi oldukları ve para cezası ödemeye zorlandıkları not edildi.

28 Ekim'de Kanaltürk ve Bugün TV televizyon istasyonlarının ofislerinin bulunduğu binanın önünde toplanan destekçi gruba karşı polis tarafından biber gazı ve tazyikli su kullanılarak binaya zorla girildi ve iki kanal canlı yayın sırasında kapatıldı. Polisin bu işlemi istasyonların ana şirketi olan Koza İpek Holding'in yönetiminin kayyum kuruluna devrini öngören mahkeme kararının sonucunda gerçekleşti. Kanalların devrini eleştiren kesimler yöntemde usulsüzlüklere dikkat çekerek, bu medya kuruluşlarının hükümeti eleştirmeleri sebebiyle hedef alındıklarını iddia ettiler.

Hükümet herhangi bir siyasi saikle hareket edildiği iddialarını reddederek, Koza İpek Holding ve Gülen arasındaki bağlantının söz konusu işlemi gerektirdiğini belirtti. Committee to Protect Journalists (Gazetecileri Koruma Komitesi – CPJ) ve Freedom House’un da aralarında bulunduğu çeşitli kuruluşların bildirdiğine göre, ifade özgürlüklerini kullanmalarından ötürü gazeteciler, yazarlar, editörler, yayıncılar, çevirmenler, hak aktivistleri, avukatlar, seçilmiş görevliler ve öğrenciler hakkında kovuşturma başlatılması amacıyla resmi makamların terörle mücadele kanunu ve ceza kanununun uygulanmasındaki suiistimalleri arttı.

Şiddet ve Taciz: Hükümet ve siyasi liderler ve destekçileri tarafından gazetecilere gözdağı vermek ve baskı oluşturmak için dava, tehdit ve en az bir olayda da olduğu gibi fiziksel saldırı dâhil olmak üzere çeşitli yöntemler kullanıldı. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve AKP üyeleri tarafından kimi zaman yaptıkları eleştirel haberlere cevaben gazetecilere adlarıyla hitaben sözlü saldırıda bulunuldu.

29 Mayıs’ta *Cumhuriyet* gazetesi genel yayın yönetmeni Can Dündar hakkında MİT’in Ocak 2014 tarihinde Türkiye’de durdurulan ve MİT tarafından organize edilmiş tırlar vasıtasıyla Suriye’deki isyancılara silah naklettiği iddialarını içeren Mayıs ayı tarihli haberiyle ilgili olarak casusluk suçlamasıyla savcılıkça bir soruşturma başlatıldı. 31 Mayıs’ta Cumhurbaşkanı Erdoğan devlet televizyonunda katıldığı bir mülakatta “Bu haberi yapan kişi bunun bedelini ağır ödeyecek öyle bırakmam onu.”, dedi. 2 Haziran’da savcılarca Dündar hakkında resmi suçlama yapılarak müebbet hapis cezası talep edildi. Can Dündar ve meslektaşı *Cumhuriyet’in* Ankara temsilcisi Erdem Gül, 27 Kasım günü hâkim önünde ifade verdikten sonra tutuklandılar ve “devletin güvenliğiyle ilgili belgeleri edinmek”, “siyasi ve askeri casusluk”, “gizli kalması gereken bilgileri yayınlamak” ve “terör örgütü propagandasına katkıda bulunmak” ile suçlandılar.

4 Ağustos’ta Dündar ve 17 gazeteci hakkında DHKP/C teröristlerince rehin tutulduğu sırada ölen savcı Mehmet Selim Kiraz’ın fotoğraflarını yayınlamalarıyla bağlantılı olarak iddianame hazırlandı. Dündar’ın terörizmi savunmakla suçlandığı iki dava da yıl sonu itibariyle devam etti.

7 Eylül’de yaklaşık 150 kişi günlük yayınlanan bağımsız bir gazete olan *Hürriyet* gazetesinin İstanbul ofisine saldırarak pencereleri kırdı ve binaya girmeye çalıştı. AKP milletvekili Abdurrahim Boynukalın’ın yönlendirmesiyle gerçekleştirilen saldırı *Hürriyet’in* Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Güneydoğuda yakın zaman önce gerçekleştirilen şiddet eylemleriyle ilgili ifadelerine yönelik olarak yaptığı bir habere cevaben gerçekleştirildi. Olaydan iki gün sonra Boynukalın’a ait görüntülerin yer aldığı ve Ahmet Hakan başta olmak üzere *Hürriyet* köşe yazarlarının dövülmemesinin bir hata olduğunu belirten bir video görüntüsü ortaya çıktı. Başbakan Ahmet Davutoğlu görüntünün ortaya çıkmasının ardından hemen Boynukalın’ın ifadelerini eleştirdi ve 18 Eylül tarihinde Boynukalın 1 Kasım meclis seçimleri için oluşturulan AKP aday listesinden çıkartıldı. 17 Aralık’ta Boynukalın Gençlik ve Spor Bakanı yardımcılığına atandı ve 21 Aralık günü de başbakan AKP’nin Gençlik Kolları

Kongresi'nde yaptığı konuşmada, AKP gençlerinin başkanı olarak Boynukalın'ı övdü ve kendisine takdirlerini ifade eden bir hediye sundu.

Devlet görevlilerince uluslararası gazetecilere de baskı yapıldı. 27 Ağustos'ta İngiliz gazeteciler Jake Hanrahan ve Philip Pendlebury Iraklı yardımcıları Muhammet İsmail Resul ile birlikte Diyarbakır'da güvenlik güçleri ve PKK arasında gerçekleşen çatışmaları görüntülerken, güvenlik güçleri tarafından gözaltına alındılar. İngiliz gazeteciler resmi makamlarca 6 Eylül günü sınır dışı edilirken Iraklı meslektaşları yıl sonuna kadar cezaevinde kaldı.

Resmi makamlarca kimi zaman gazete ofislerine baskın düzenlenmesi, gazetelerin geçici süreyle kapatılması talimatı verildi, para cezalarına hükmedildi ya da yayın kurallarının ihlali gerekçesiyle gazetelere el konuldu. 14 Ocak'ta, tartışma yaratan *Charlie Hebdo* karikatürünü içeren nüshaların dağıtımının önlenmesi amacıyla, polis tarafından *Cumhuriyet* gazetesi matbaasına baskın düzenlendi. Savcılıkça söz konusu karikatürün nüshalarda yer almadığının belirlenmesinin ardından dağıtımına resmi makamlarca izin verildi. Bundan ayrı olarak ise, bir Diyarbakır mahkemesince karikatürü yayınlayan çeşitli İnternet sitelerine erişimin engellenmesine karar verildi.

Büyük ölçüde hükümetin terörle mücadele operasyonları sebebiyle, yılın ikinci yarısında tutuklanan veya gözaltına alınan gazetecilerin sayısı arttı. Adalet Bakanlığı'nın Eylül ayında bildirdiğine göre, 36 hükümlü ve gözaltında tutulan beş kişi basın mensubu olduklarını iddia ettiler. Bakanlığın iddiasına göre, Ekim ayı itibarıyla cezaevinde gazetecilik faaliyetleriyle ilgili suçlamalar sebebiyle herhangi bir gazeteci bulunmamaktaydı. Bakanlık bu kişilerin suçlarının gazetecilik ile ilgili olmayıp cinayet, mala zarar verme ya da terörle ilgili suçlar dâhil olmak üzere diğer suçlarla ilgili olduğunu ileri sürdü. İnsan hakları gruplarının işaret ettiklerine göre, terörizmle ilgili suçlamalar, PKK terörizmi başta olmak üzere hassas konuları araştıran gazetecileri hedef almak için yaygın şekilde kullanılan bir araçtı. PKK veya KCK hakkında haber yapan gazeteciler zaman zaman terör örgütünü destekleme suçuyla itham edilmişlerdir.

CPJ tarafından 15 Aralık tarihinde yayınlanan bir rapora göre, Türk cezaevlerinde 14 gazeteci bulunmaktadır. Bu rakam 2014 yılında listelenen sayının iki katıdır. AB'nin (30) Haziran'da ve Türkiye Gazeteciler Birliği'nin (32) Aralık'ta yayınladığı listeler dâhil olmak üzere, diğer STK'ların belirttikleri cezaevlerinde bulun gazeteci sayısı daha yüksektir. CPJ'nin bildirdiğine göre, 2014 yılında serbest bırakılan gazetecilerin pek çoğu hâlâ suçlamalarla karşı karşıyadırlar ve yeniden hapse atılabilirler ki, bu durum onları oto-sansüre teşvik etmektedir. Adalet Bakanlığı tarafından 22 Aralık'ta yapılan açıklamada, Türkiye Gazeteciler Birliği tarafından listelenmiş 32 gazeteciden sadece dördünün hükümetten basın akreditasyonu aldığı ve bu 32 kişiden başka dört kişinin daha cezaevinden tahliye olduğu belirtildi.

RTÜK "ulusal değerler ve toplumun değerlerine aykırı" sayılan yayınlar yapan yayıncı kuruluşlara ceza kesmeyi sürdürdü. 7 Haziran seçimleri ertesinde kurulun yapısında meydana gelen değişikliklerle birlikte Kurul siyasi açıdan daha bağımsız hale gelmişse

de, kurulun yapısı, AKP'yi tek başına iktidara taşıyan 1 Kasım meclis seçiminde ortaya çıkan meclis aritmetiğini yansıtır şekilde yeniden değişecektir.

Medya, suçlamaların ve tutuklamaların yanı sıra sözlü taciz, vergi soruşturmaları ve cezalar ve terör soruşturmalarıyla da karşı karşıya kaldı. *Hürriyet*, *CNN-Türk* ve diğer medya kuruluşlarının sahibi olan Doğan Holding, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bu medya kuruluşlarının sahibi ve sanayici Aydın Doğan'ı "darbe sevicisi" olarak suçlamasından sonra, devlet ihalelerine katılmaktan hükümet tarafından 28 Mayıs'ta men edildi. Aydın Doğan ve diğer iş adamları hakkında 1997'de "darbe muhtırasındaki" rolleri sebebiyle resmi makamlarca 2 Haziran'da soruşturma başlatıldı. 15 Eylül'de Doğan Medya Grubu hakkında savcılarca terör propagandası iddiasıyla soruşturma başlatıldı. Bu soruşturma hükümet yanlısı grupun gazetesinin ofisine saldırı düzenleyerek gazeteyi PKK sempatisini olmakla suçladıkları tarihten altı gün sonra açıldı.

Suçlamalar ayrıca gazetesinin bir fotoğrafta, ölen Türk askerlerinin yüzlerini yeterince kapatmaksızın yayınlamış ve daha sonra PKK'a katılan bir kişiyle röportaj yapmış olmasıyla bağlantılıydı.

Sansür veya İçerik Kısıtlaması: Hükümet ve siyasi liderler sık sık haber medyasının doğrudan sansürlenmesi yoluna başvurdular. Yıl içinde hükümet, medyada haber yapılmasına sınırlama getirilen konular listesine çeşitli başlıklar daha ekleyerek, savcı Kıraz'ın 31 Mart'taki ölümünü, MİT silahlarının Suriye'ye gönderilmesi skandalını, 20 Temmuz'da Suroç'ta DAES tarafından gerçekleştirilen bombalama eylemini ve 10 Ekim'de Ankara'daki barış yürüyüşünde DAES tarafından gerçekleştirilen bombalama eylemini yayın yasakları kapsamına aldı. Bu yasaklar bağımsız medya tarafından büyük oranda göz ardı edildi.

Hükümet yanlısı medya zaman zaman benzer veya birebir aynı başlıkları kullanmak suretiyle editöryal kararlarında koordineli hareket ettikleri izlenimi verdi. 5 Haziran günü HDP mitinginde beş kişinin ölümü ve yaklaşık 400 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan bir bombalama olayını takip eden birkaç dakika içinde hükümet yanlısı medya kuruluşları hep birlikte patlamanın elektrik trafosundan kaynaklandığını duyurarak, bir saat süreyle olayı sadece alt yazı olarak haber yaptılar. Hükümet yanlısı medya bu olayı ancak bir bakanın olayın trafo patlaması sonucu gerçekleşmediğini açıklamasından sonra bir bombalama olayı olarak haber yapmaya başladı.

Her ne kadar [siyasi] kampanya kurallarına göre tüm muhalefet partilerine belirli yayın süresi tanınmış olsa da, devlet televizyonu Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) Nisan ayında ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin reklam filmini "AKP hükümetini sert şekilde eleştirdiği" gerekçesiyle yayınlamayı reddetti, halbuki Yüksek Seçim Kurulu reklamın diğer kanallarda yayınlanmasına müsaade etmişti. TRT seçim kampanyaları süresince yandaş yayın yapmakla eleştirildi (bkz Bölüm 3).

Gazetecilerin bildirdiğine göre, medya kuruluşları, hükümete karşı çok fazla eleştirel ya da muhalif görüşe sahip oldukları için diğer ticari menfaatlerine zarar gelebileceği endişesiyle bazı kişilerin işlerine son verdiler. Söz gelimi, Ağustos ayı içinde *Milliyet* gazetesinde çalışan iki gazeteci hükümeti haberlerinin içeriğinde değil, kişisel Twitter hesaplarından eleştirmeleri sebebiyle işten çıkarıldılar.

Hükümet kendilerini eleştiren bazı basın kuruluşlarını temsil eden belirli gazetecilerin resmi basın konferanslarına ya da resmi etkinliklere katılımları için akreditasyon vermeme uygulamasını sürdürdü. Başbakan Davutoğlu'nun 25 Temmuz'da "terörle mücadele operasyonlarını" açıklayacağı basın toplantısına Fethullah Gülen ile bağlantılı gazetelerin, *Zaman*, *Taraf* ve *Bugün*, editörleri ile solcu *Birgün* gazetesinin editörü davet edilmediler. Benzer şekilde, bu yayın kuruluşlarına Kasım ayı içinde Antalya'da gerçekleştirilen G20 zirvesini ya da yıl içinde takip eden diğer etkinlikleri takip edebilmeleri için akreditasyon verilmedi.

1 Eylül'de Sansüre Karşı Dayanışma grubunun bildirdiğine göre, 24 Temmuz 1 Eylül tarihleri arasında hükümet 103 İnternet sitesine erişimi tamamen, 50 İnternet sitesinde ise belirli içeriğe erişimi ve 23 Twitter hesabına erişimi engelledi ve 21 gazeteci hakkında toplamda 157,5 yıl hapis cezası istemiyle dava başlattı. Grubun bildirdiğine göre, bu süre zarfında (*Milliyet* ve *Hürriyet* gazetelerinin personeli de dâhil olmak üzere) 20 gazeteci işlerini kaybetti. Grup ayrıca beş haftalık dönem içinde dokuzu polis tarafından biri ise kimliği belirsiz bir saldırgan tarafından olmak üzere 10 gazetecinin saldırıya uğradığını da bildirdi.

Hakaret/İftira Kanunları: Gözlemcilerin bildirdiklerine göre, hükümet yetkilileri siyasi muhalefetin ve gazetecilerin eleştiri yapmalarını engellemek için hakareti düzenleyen kanunlardan yararlandılar. Kanun hükmüne göre cumhur başkanına hakaret eden bir kişi hakkında dört yıla kadar hapis cezasına hükmedilebilmektedir. Bu ceza suçun kamuoyunun önünde işlenmesi halinde altıda bir oranında, basın veya medya yoluyla işlenmesi halinde ise üçte bir oranında arttırılabilmektedir. Yüzlerce kişi hakkında "Türklüğü aşağılamak" ya da toplum önderlerine hakaret etmek dâhil olmak üzere birden fazla suçlamayla kanunu ihlal gerekçesiyle ceza soruşturması başlatıldı. Adalet Bakanlığı'na göre, Ağustos 2014 ve 28 Şubat tarihleri arasında Bakanlığa iletilen 236 soruşturma izni talebinden 105'ine izin verildi.

16 Haziran'da ismini zikretmemiş olmasına rağmen attığı bir tweet mesajında Cumhurbaşkanı Erdoğan'a hakaret ettiği gerekçesiyle *Today's Zaman* gazetesi genel yayın yönetmeni Bülent Keneş hakkında bir Ankara mahkemesi tarafından 21 ay hapis cezasına hükmedilmiş ve verilen bu ceza ertelenmiştir. 6 Ağustos tarihinde Keneş bu defa, savcının Keneş'e ait "aptallar" sözcüğünü "aptal" olarak değiştirip bu sözcükle Erdoğan'ı kastettiğini iddia etmesi üzerine, hâkim önüne çıkartıldı. Hakaret suçlamalarıyla 8 Ekim günü kısa süreyle gözaltına alındı. 4 Aralık'ta ise "hükümet baskısını" sebep göstererek *Today's Zaman* gazetesinden istifasını açıkladı. Keneş 11 Ekim günü terörle mücadele ekiplerince makalesinde ve ifadelerinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'a hakaret suçlamalarıyla yeniden gözaltına alındı.

Nisan ayında BBC tarafından yayınlanan bir rapora göre, Cumhurbaşkanı Erdoğan göreve geldiği tarihten bu yana (2003 yılında göreve geldiği başbakanlığından itibaren) 63 gazeteci hakkında toplamda 32 yıl hapis cezasına ve 380.000 TL (128.000 US\$) tazminata hükmedilmiştir.

Ulusal Güvenlik: Terörle mücadele kanunu ve ceza kanunu ulusal güvenlik gerekçesiyle ifade özgürlüğünün sınırlandırılması için düzenli olarak kullanıldı. 24 Temmuz'da o tarihte Başbakan Yardımcısı olan Bülent Arınç Kürt yanlısı *Evrensel* ve *Özgür Gündem* gazetelerini "suç makineleri" olmakla suçladı. Suruç'ta DAESH'in gerçekleştirdiği bombalama eyleminden sadece yedi gün sonra ve bunu takiben PKK'nın saldırılarının yeniden başlamasının ardından, 25 Temmuz'da TİB *Evrensel*, *Özgür Gündem* gazetelerinin ve 100'e yakın Kürt yanlısı haber ve bilgi sitesinin İnternet sitelerine erişimin engellenmesi talimatını verdi ve bu talimat müteakiben mahkemece onandı. Solcu haber siteleri olan Sendika.org ve ETHA Haber Ajansı da engellendi.

Hükümet savcı Kiraz'ın 31 Mart'ta rehin alınıp öldürülmesi, MİT silahlarının Suriye'ye gönderilmesi skandalı, 20 Temmuz'da Suruç'ta DAESH tarafından gerçekleştirilen bombalı eylem ve 10 Ekim'de Ankara'daki barış yürüyüşünde DAESH tarafından gerçekleştirilen bombalama eylemi dâhil olmak üzere, tartışmalı ve hassas konuların medyada haber yapılmasını ulusal güvenlik adına engellemeyi sürdürdü.

İnternet Özgürlüğü

Türkiye İstatistik Kurumu'na göre, Ağustos ayı itibariyle ülkenin yüzde 56'sı internet kullanmaktadır.

Hükümet internet erişimi üzerindeki kısıtlamaları sürdürdü. İnternet kanununda sitenin aşağıda sayılan sekiz suçtan herhangi birini işlediğine dair yeterli şüphenin bulunması halinde, hükümetin internet sitesini yasaklayabileceği ya da içeriği çıkarttırabileceği öngörülmektedir. Bu sekiz suç şunlardır: Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e hakaret etmek; müstehcenlik, fuhuş ya da kumarla iştigal etmek; intiharı, çocukların cinsel istismarını teşvik etmek; uyuşturucu kullanımı veya sağlığa zararlı maddeleri temin etmek. Yıl içinde kanunda yapılan değişikliklerle bir internet sitesinin engellenmesi veya içeriğinin kaldırılması için öngörülen gerekçelere aşağıda sayılanlar ilave edildi: yaşama hakkı ve can ve mal güvenliğinin korunması; ulusal güvenliğin ve kamu düzeninin korunması; suç eylemlerini önlemek ya da halk sağlığını korumak. TİB'e İnternet Servis Sağlayıcılarından (İSS) yapılan bildirim üzerine dört saat içersinde içeriği kaldırmalarını veya internet sitelerine erişimi engellemelerini isteme yetkisi tanındı. TİB konuyu 24 saat içinde hâkime havale etmek zorundadır. Hâkim ise başvuruyu 48 saat içinde karara bağlamalıdır. Belirli bir içeriğin tek başına belirli bir süre içinde kaldırılması teknik olarak mümkün değil ise, internet sitesinin tamamına erişim engellenebilir. İSS yöneticileri bir yargı emrine uymamaları karşısında 50.000 TL ile 500.000 TL (18.000 \$ ila 180.000 \$) arasında değişen para cezasıyla ve altı aydan iki yıla kadar hapis cezasıyla karşı karşıya kalabilirler. Kanun ayrıca, bir internet sitesinin kişisel haklarını ihlal ettiğine inanan kişilerin TİB'den

servis sağlayıcıdan rahatsız edici bu içeriğin kaldırılmasını talep etmesini isteme hakkı da tanımaktadır. 15 Nisan tarihinde torba yasa (Bazı Kanun ve Yönetmeliklerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun) yürürlüğe girdi. Bu kanunla 5651 sayılı İnternet Kanunu'nda değişiklik yapılarak bakanlara internet sitelerine erişimin engellenmesini talep etme yetkisi tanınırken, TİB'in, 24 saat içinde mahkeme emri alınması kaydıyla, bu talebi dört saat içersinde uygulaması zorunlu tutuldu.

Hükümete bağlı Bilgi Teknolojileri Kurumu'nun bildirdiğine göre, ahlaksızlık (yüzde 56), çocukların cinsel istismarı (yüzde 7), fuhuş (yüzde 28) ve kumar ya da Atatürk'e hakaret gibi diğer suçlar dâhil olmak üzere rahatsız edici internet içerikleriyle ilgili olarak 150.924 şikâyet alındı. Kurum rakamlarla ilgili olarak yıl belirtmemiş ve şikâyetlerin kaç tanesinin engelleme emriyle sonuçlandığını açıklamamıştır.

Resmi makamlar ayrıca terörle mücadele kanunu ve ceza kanununun diğer bölümlerini internet sitelerine erişimi engellemek maksadıyla kullandılar.

6 Nisan'da İSS'ler savcı Mehmet Kiraz'ın DHKP/C teröristleri elinde rehin tutulduğu sırada çekilen görüntülerinin kaldırılmasına ilişkin bir mahkeme emrinin gereğini yerine getirinceye kadar, YouTube ve Twitter sitelerine erişimi birkaç saat süreyle engellediler. 22 Temmuz'da Twitter'e erişim, 20 Temmuz Suruç bombalama olayıyla ilgili materyalin şirket tarafından siteden kaldırılması için bir mahkeme emrinin verilmesinden sonra bir kez daha birkaç saat süreyle engellendi. Twitter'in Ağustos ayında yayınladığı şeffaflık raporuna göre, Twitter içerik talepleri yılın ilk altı ayı içinde 2014 yılının ikinci yarısındaki rakama göre yüzde 26 arttı. Türkiye'den Twitter'e yapılan mahkeme kararına dayalı içerik kaldırma taleplerinin sayısı 408 olup, devlet kurumları, polis ve mahkeme emri bulunmayan diğer kişilerce de şirkete ayrıca 310 talep iletildi. Twitter başvuruların yüzde 34'ünde içeriği kaldırdı ve 125 başvuruda da Twitter hesaplarını bloke etmiştir. Twitter taleplerin yüzde 60'ı ile ilgili olarak yasal itirazlarda bulunmuşsa da bu itirazların ancak yüzde 5'inde itirazı haklı bulundu. 11 Aralık'ta medyada yer alan haberlere göre, resmi iletişim kurumu terörü över ve şiddeti teşvik eder nitelikte olduğunu iddia ettiği içeriği kaldırmadığı gerekçesiyle Twitter hakkında 150.000 lira (51.000 \$) para cezası uyguladı.

Resmi makamlarca “ulusal güvenliği, kamu düzenini, halk sağlığını ve ahlakını korumak” ya da bir suçu önlemek amacıyla zaman zaman internet kullanıcılarının kayıtlarına ulaşıldı. Polis böyle bir girişimde bulunmadan önce hâkimden ya da acil durumlarda “en büyük mülki amirden” izin almak zorundadır. Kanunda ayrıca tüm servis sağlayıcıları bakımından, internet sitelerinin kapatılması emirlerinin uygulanmasından sorumlu olan ve içerik sağlayıcılarla koordinasyonu sağlaması beklenen bir İSS birliğinin kurulması öngörülmektedir. TİB içerik sağlayıcılarına engelleme emirleri hakkında bilgi vermekle ya da bir engellemenin neden gerçekleşmiş olduğunu açıklamakla yükümlü değildir. Twitter ve Facebook dâhil olmak üzere içerik sağlayıcılarının Türkiye'de faaliyet gösterebilmeleri için faaliyet ruhsatı edinmeleri gerekmiştir.

İnternet özgürlüğü alanında faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşu olan Engelliweb'e göre, 14 Ekim itibariyle erişimi engellenen internet sitelerine yıl içinde 24.104 tane daha eklendi – bunlardan 23.032'sinin erişimi TİB tarafından, 898'i mahkeme emriyle, 23'ü mahkeme kararının alınması beklenirken savcılıkların talebiyle ve 160 tanesi de Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihazlar Kurumu'nun talebiyle engellendi. Engelliweb'in bildirdiğine göre, 2 Aralık itibariyle engellenmiş internet sitesi sayısı 106.198 olup, bu rakam 2014 yılında 58.635'tir.

İnternet erişim servisi sağlayıcılarının, TİB tarafından onaylı filtreleme araçlarını kurmaları ve kullanmaları gerekmektedir. Resmi izin olmaksızın faaliyet gösteren servis sağlayıcıları idari para cezasıyla karşı karşıya kaldılar. İnternet aktivistlerinin ve basının bildirdiklerine göre, ülke genelindeki internet kafelerde bir milyon internet sitesine erişim engellenmiş durumdadır. Devlet dairelerinde ve üniversitelerin binalarında ilave internet erişim kısıtlamaları uygulanmaktadır.

İnterneti Türklüğe, Türk milletine veya liderlere hakaret veya tehdit olarak addedilen ifadeler için kullanan kişiler hakkında resmi makamlarca hakareti düzenleyen kanun hükümlerinden ve terörle mücadele kanunundan yararlandı. Cumhurbaşkanı dâhil olmak üzere devlet idarecilerinin interneti takip etmek ve kendilerine hakaret eden kişilere suçlamada bulunmak amacıyla eleman tuttıkları iddia edildi.

Akademik Özgürlük ve Kültürel Etkinlikler

Hükümetin ifade özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaları zaman zaman akademik özgürlüğü ve kültürel etkinlikleri de sınırlandırdı. Bazı akademisyenler ve etkinlik düzenleyicileri çalışmalarının izlendiğini ve akademik idare veya hükümet tarafından kabul edilir nitelikte bulunmayan bir konuda konuşurlar veya yazarlarsa, işverenlerinin sansürüyle karşı karşıya kaldıklarını ifade ettiler. Temas kurulan bilgi kaynaklarının bildirdiklerine göre, bunun sonucu olarak, akademik programlara kolaylıkla katıldılar ve hassas konularda oto-sansür uyguladılar. İnsan hakları kuruluşları ve öğrenci grupları, kanunlar ve Yükseköğretim Kurulu'nun üniversitelerin personel seçimi, eğitim ve araştırma politikaları ve uygulamaları üzerindeki özerkliklerini kısıtlayan işlemleri dolayısıyla üniversitelerin maruz kaldıkları kısıtlamaları eleştirdiler.

10 Nisan'da İçişleri Bakanlığınca yayımlanan bir sirkülerle akademisyenlerin ülkede yaşayan Suriyeliler ile ilgili olarak anket ya da saha çalışması dâhil olmak üzere araştırma yapmadan önce onay almalarının gerektiği duyuruldu.

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) başkanı Yücel Altunbaşak, TÜBİTAK'ın "paralel devlet" içinde rol oynadığı iddiaları sebebiyle 13 Nisan'da görevinden istifa etti. 2013 yılından bu yana 250'den fazla TÜBİTAK görevlisi, hükümetin sözde "paralel devlet" üyelerini ayıklama çalışmalarını arttırmasıyla birlikte işten atıldı ya da başka görevlere atandılar.

Sanat dünyası da fiilen (*de facto*) veya hukuken (*de jure*) sansürle karşı karşıya kaldı. 4-19 Nisan tarihleri arasında düzenlenmesi planlanan İstanbul Film Festivali'nce, film

yapımcılarının Bakur (Kuzey) isimli PKK hakkında çekilmiş bir filmin gösteriminin yasaklanmasıyla ilgili olarak Kültür Bakanlığı'nın aldığı bir kararı protesto etmek amacıyla filmlerini geri çekmelerinin ardından, 14 Nisan'da çeşitli gösterimlerin, iki önemli ödüllü yarışmanın ve kapanış töreninin iptal edildiği duyuruldu. Festival organizatörlerine bakanlıkça, filmin, Türkiye'de prodüksiyonu gerçekleştirilen tüm filmler için beş yıl önce çıkartılan ancak nadiren uygulanan bir gereklilik olan tescil belgesinden yoksun olduğunu bildiren bir tebliğat yapıldı. 2014 Cannes Palme d'Or ödüllü film yapımcısı dâhil olmak üzere 100'den fazla film yapımcısı sansür iddiasını içeren bir mektuba imza attılar. Film yapımcıları ülkede çekilen daha hassas konudaki filmlerin yıl içinde ve daha önceki senelerde gösterimine izin verildiğine işaret ederek çifte standardı şikâyet ettiler.

b. Barışçıl Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü ve Dernekleşme Özgürlüğü

Toplantı Özgürlüğü

Anayasada toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü tanınmasına karşın ceza kanununda bu hakkın devlet tarafından sınırlandırılmasına yönelik çeşitli gerekçeler mevcuttur. 4 Nisan tarihinde kanunlaşan İç Güvenlik Paketi ile birlikte, silah olarak addedilebilecek şeyleri taşıyan protestoculara yönelik cezalar arttırıldı; yasadışı örgütlerle bağlantılı sembollerin kullanımı (slogan atmak dâhil olmak üzere) yasaklandı ve protestolar sırasında yüzün kapatılması suç sayıldı. Kanunda polise daha sonra kimliklerini tespit etmek ve kovuşturmak üzere protestocuları "işaretlemede" kullanılabilecek boyalı suyu panzerlerinde kullanma izni verildi. Kanunda ayrıca polise kendilerine veya kamu düzenine karşı tehdit oluşturdukları yönünde makul şüphe bulunması halinde, savcının izni olmaksızın, kişileri "koruma amaçlı gözaltına alma" yetkisi de tanındı.

Hükümet pek çok gösteriyi devlete karşı tehdit olarak değerlendirerek kalabalıkları kontrol etmek amacıyla çoğu zaman aşırı güç kullanan çok sayıda çevik kuvvet polisini görevlendirdi. Hükümet özellikle İstanbul'un Taksim ve Ankara'nın Kızılay meydanlarına erişimi engellemek ve protestocuların buralarda toplanmasını önlemek için yollara bariyerler yerleştirmek suretiyle, toplantıları özel olarak belirlenmiş alanlar veya tarihlerle sınırlandırdı. Hükümet hassas konularla ilgili olan ya da şiddet içermesi muhtemel gösterileri daha baştan yasaklamaya çalıştı. EGM'nin bildirdiğine göre, 9 Ekim'e kadar protestolara ve yasadışı gösterilere katıldıkları gerekçesiyle polis tarafından gözaltına alınan kişi sayısı 1.072, tutuklanan kişi sayısı ise 126'dır. Güvenlik güçleri protestolara müdahalede düzenli olarak aşırı güç kullanarak onlarca kişinin yaralanmasına, gözaltına alınmasına, tutuklanmasına ve hatta ölümlere sebep oldu. EGM'nin bildirdiğine göre, protestolar sırasında beş sivil, iki polis memuru ve bir asker hayatını kaybetti ve 66 sivil, 153 polis memuru ve altı asker yaralandı. Hükümet bu derece güçlü bir güvenlik reaksiyonuna destek verdi.

İHD'ye göre, 21 Temmuz ve 30 Ağustos tarihleri arasında polis 145 toplantı veya gösteriyi müdahalede bulundu. İHD'nin bildirdiğine göre, güvenlik güçleri ve PKK

arasında artan şiddetle ilgili olarak bu dönem zarfında ülke genelinde gerçekleştirilen gösterilerde (12'si çocuk olmak üzere) 132 kişi ciddi şekilde yaralandı.

İHV'ye göre, Kasım ayı itibariyle güvenlik güçleri tarafından 203 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan protestolar ve gösteriler sırasında gözaltına alınan kişi sayısı 3.038 ve tutuklanan kişi sayısı en az 201'dir. İnsan hakları kuruluşları polisin gösterilere şiddetle müdahale etmesini ve biber gazı kullanımını eleştirmeyi sürdürdüler.

2015 AB ilerleme raporunda 2014 ve 2015 yıllarında protestolar sırasında 300'e yakın çocuğun tutuklandığı ya da gözaltına alındığı belirtildi. İfade ve toplantı ve gösteri özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar ve güvenlik güçlerinin göstericilere karşı cezalandırıcı bir tarzda aşırı güç kullanımı yerli ve yabancı çok sayıda insan hakları kuruluşlarınca eleştirildi.

Yurt genelindeki şehirlerde yaşayan vatandaşlar aynı zamanda bir Kürt yeni yıl bayramı olan Nevruz'u üçüncü yılda da serbestçe kutladılar. Nevruz'u kutlayan halk ile polis arasında tamamı yoğun Kürt nüfusunun yaşadığı iller olan Şırnak, Batman, Muş ve Diyarbakır illerinde çatışmaların olduğu bildirildi. Şırnak'ta yaşanan çatışmalarda dört polis memuru ve bir çocuk yaralandı. İHV'nin bildirdiğine göre, yurt genelinde gerçekleştirilen Nevruz kutlamalarında 55 kişi gözaltına alındı ve 10 kişi yaralandı.

9 Şubat'ta polis Gezi Protestosu'nda hayatını kaybeden 15 yaşındaki Berkin Elvan'ın ölüm yıldönümünü anmak için yeni yapılan Cumhurbaşkanlığı sarayına yürümek isteyen protestocuları engelledi. Solcu Halk Cephesi'ne mensup 50 kişilik grup iki minibüsle İstanbul'dan Ankara'ya seyahat etmişlerdi. Polis grubu Ankara'nın Mamak ilçesinde durdurduğunda göstericiler kendilerini minibüsün içine kilitleyerek, arama kararına direndiler. Polis zor kullanarak araçlara girerek biber gazı kullandı ve 50 kişiyi araç içinde gözaltına aldı.

İHD'nin bildirdiğine göre, 1 Mayıs günü (İşçi ve Emek Bayramı) hükümet, her yıl geleneksel olarak gösterilerin yapıldığı ve toplu taşıma sisteminin çok yakınında bulunan Taksim meydanını kapatma kararı aldığı İstanbul'da olağanüstü güvenlik tedbirleri aldı. Polis güçleri 2014 yılında yaptıkları gibi Taksim meydanına çıkan tüm yolları kapattılar ve gün içinde şehrin başka yerlerinde toplanmış kalabalıklara karşı basınçlı su, biber gazı ve plastik mermi kullandılar. EGM'nin bildirdiğine göre, resmi makamlarca ülke genelinde gösteriler sırasında gözaltına alınan kişi sayısı 339 olup, bunlardan 235'i dört kişinin tutuklandığı İstanbul'da gözaltına alındı. Emniyet Genel Müdürlüğü ülke genelinde 25'i polis memuru olmak üzere 50 kişinin yaralandığı iddiasını taşıyan bir açıklama yayınladı. Adalet için Hukukçular grubuna göre, İstanbul'da aynı gün içinde 452 kişi gözaltına alındı ve gözaltılarda süre keyfi şekilde uzun tutuldu ve avukatlara bildirim yapılmadı. İnsan hakları gruplarının iddialarına göre, 4 Mayıs'ta çeşitli kişilerin de tutuklanmasıyla birlikte 1 Mayıs ile ilgili gösterilere katıldıkları için tutuklanan toplam kişi sayısı 20'e yükseldi. İHD'nin

bildirdiğine göre, tutuklular keyfi olarak uzun süreyle tutuklu kaldılar ve işkence ve insanlık dışı muameleye dair pek çok şikâyet ellerine ulaştı.

2013 yılında Gezi Parkı protestoları sırasında kanunu ihlal etmekle suçlanan kişiler hakkında yürütülen soruşturma ve davalar yıl boyunca sürdü. Adalet Bakanlığı'nın bildirdiğine göre, resmi makamlarca 5.020 Gezi parkı protestocusu hakkında 591 dava açıldı ve Eylül ayı itibariyle bu davalardan 301'i tamamlandı, 273'üne devam edilmekteydi. İHV'nın bildirdiğine göre, Ekim ayı itibariyle resmi makamlarca karışıklığı teşvik etmek, devlet görevlilerine mukavemet ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nu ihlal sebebiyle ülke genelinde açılan 115 farklı davada protestolarla bağlantılı olarak 6.146 kişi hakkında suçlama yapıldı. İHV'nın bildirdiğine göre, bu 115 davadan 22'si tamamlandı ve 840 beraat ve 16 mahkumiyet kararı verildi. Mahkumiyet kararı verilen 16 kişiden sekizine toplam altı yıl bir ay ay hapis cezası verilirken, diğer sekizi hakkında toplam 57,660 lira (25.600 \$) para cezasına hükmedildi.

Haklarında cezai kovuşturma yürütülenlerden 26'sı, üyeleri arasında mimarlar, mühendisler, doktorlar, sendikalar ve diğer kişilerin de yer aldığı 100'den fazla kuruluşun oluşturduğu bir koalisyon olan Taksim Dayanışma Platformu üyesidir. 29 Nisan'da mahkemece haklarında 'suç işlemek amacıyla örgüt kurdukları', 'Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası'na muhalefet ettikleri' suçlamalarıyla 15,5 yıla kadar hapis cezasıyla karşı karşıya olan 26 sanık hakkında beraat kararı verildi.

23 Ekim'de, İstanbul'da gerçekleştirilen Gezi Parkı protestosu davasında yargılanan 255 sanıktan 244'ü "cami içinde alkollü içecek içerek Bezm-i Alem Camisini kirletmek" ve "çevreye zarar vermek" dâhil olmak üzere çeşitli suçlamalardan suçlu bulundu. Mahkemece verilen cezalar iki buçuk aydan 14,5 aya kadar hapis cezası olmak üzere farklılık gösterdi. (İkisi yaralılarına tıbbi yardım sağlayan doktor olmak üzere) dört kişi "camiye zarar vermektен" suçlu bulundu ve 10 ay hapis cezasıyla cezalandırıldılar. 2 Kasım'da, Kayseri'de gerçekleştirilen gezi Parkı protestosu davasında yargılanan 161 sanıktan 28'i hakkında "toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununa muhalefet", "polis memuruna hakaret" ve "mala zarar vermek" suçlarından ötürü beş aydan 12 aya kadar hapis cezasına hükmedildi.

Yıl içinde en az iki yeni Gezi Protestosu davası daha açıldı. Ankara'da açılan birinci dava 87 sanıklıydı. İzmir'de açılan ve 94 sanıklı olan ikinci davada ise birinci duruşma 21 Eylül tarihinde gerçekleşti. Sanıklar resmi makamlarca her iki davada da Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet etmek, kamu malına zarar vermek ve tutuklamaya direnmek gibi çeşitli suçlarla itham edildiler.

Ruhsatsız (izinsiz) sağlık hizmeti vermeyi yasaklayan bir kanun, Gezi Protestoları sırasında doktorların sağlık hizmetleri sağlanmasındaki rolleri sebebiyle Ankara Tabipler Odası hakkında dava açılmasına yol açtı. Mahkeme 20 Şubat'ta suçlamaları reddetti.

29 Aralık'ta, Çarşı isimli Beşiktaş taraftar grubu üyesi 35 sanık hakkında Gezi Parkı olaylarıyla ilgili olarak bir İstanbul mahkemesinde görülen davada mahkeme 33 sanık hakkında beraat kararı verdi. Sanıklardan ikisi “yasaklı madde bulundurmaktan” suçlu bulunarak haklarında iki yıl altı ay hapis cezasına hükmedildi; mahkeme bu cezanın ertelenmesine karar verdi. Çarşı grubu İstanbul'da 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı protestolarının önemli bir aktörüydü. Bu 35 kişi Eylül 2014'te “Silahlı örgüt kurarak Türkiye'de Arap Baharı imajı oluşturarak hükümeti devirmeye çalışmakla” suçlandılar ve haklarında müebbet hapis cezası istendi.

Örgütlenme Özgürlüğü

Kanunda örgütlenme özgürlüğü öngörülmekteyse de hükümet bu hak üzerinde çeşitli kısıtlamalar uygulamayı sürdürdü.

Kanuna göre bir dernek kuran kişilerin yetkili mercileri önceden bilgilendirmeleri gerekmemektedir. Ancak bir dernek uluslararası kuruluşlarla ilişkiye geçeceği zaman ya da yurtdışından mali destek alacağı zaman mutlaka bildirimde bulunmalı ve bu faaliyetleriyle ilgili detaylı belgeler sunmalıdır. Dernek temsilcileri bu gerekliliğin faaliyetleri üzerinde gereksiz bir yük oluşturduğunu belirttiler. Özellikle LGBTİ ve kadın grupları hükümetin idari yükler yaratmak ve büyük cezalarla tehdit ederek gözlerini korkutmak için düzenli ve detaylı denetimler gerçekleştirmesinden yakındılar. AB ilerleme raporuna göre, hükümet ve sivil toplum arasındaki işbirliği yıl içerisinde gelişme kaydetmişse de, sivil toplum kuruluşları kimi zaman gereksiz yere kısıtlandılar, kanunun kısıtlayıcı şekilde yorumlanmasına dayalı olarak faaliyetlerine son verdimen için denetimlerle ve yasal girişimlerle karşı karşıya kaldılar. 1 Nisan'da Mardin Süryani Birliği Derneği, derneğin isminde “birlik” kelimesinin kullanılmasının (ki bu kelime genellikle işçi sendikalarıyla özdeşleştirilen bir kelimedir) yanı sıra liderlik yapısından dolayı kaymakamlıkça yapılan bir şikâyet üzerine, hakkında mahkemece kapatılma emri çıkarıldı. Resmi olarak 2014 yılında kayıt ettirilen kuruluşun karara karşı temyiz süreci yıl sonu itibariyle hâlâ devam etmekteydi.

c. Din Özgürlüğü

Bkz. www.state.gov/religiousfreedomreport/ adresinde yayınlanan [Amerikan] Dışişleri Bakanlığı'nca hazırlanan *Uluslararası Dini Özgürlükler Raporu*.

d. Seyahat Özgürlüğü, Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişiler, Mülteciler ve Vatansız Kişiler

Anayasada ülke içinde veya yurt dışına seyahat, göç ve yeniden ülkeye dönüş özgürlüğü öngörülmekteyse de hükümet kimi zaman bu hakları sınırlandırmıştır. Hükümet mültecilerin korunması ve yardım sağlanması, mültecilerin, (“şartlı mülteci olarak” ifade edilen) üçüncü ülkelerde yeniden yerleşmeyi bekleyen sığınmacıların, vatansız kişilerin ve geçici koruma altındaki Suriyeli misafirlerin geri gönderilmesi konularında Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve diğer insani yardım kuruluşları ile işbirliği gerçekleştirdi.

Türkiye Suriye’den olduğu kadar Irak, Afganistan ve diğer ülkelerden dramatik şekilde mülteci akınına uğramayı sürdürdü. Kanun uyarınca mülteci statüsü sadece Avrupa kökenli kişilere tanınabilmektedir. Diğer ülkelerden gelen kişiler ise “şartlı mülteci” statüsünün tanınması için müracaatta bulunabilirler ki bu kuralın istisnası Suriyelilerdir çünkü kanun uyarınca Suriyelilere “geçici koruma” statüsü tanınmıştır. Güneydoğuda çatışmaların tekrar başlaması da ülkesinde yerinden edilmiş kişilerin (IDP’ler) sayısının artmasına yol açmıştır.

Yurtiçinde Seyahat: Anayasaya göre bir hâkim vatandaşların seyahat özgürlüğünü sadece ceza soruşturması ya da kovuşturmasıyla bağlantılı olarak sınırlandırabilir.

Seyahat özgürlüğü PKK ve güvenlik güçleri arasındaki çatışmaların iki yıllık aradan sonra tekrar başladığı ve hem devletin hem de PKK mensuplarının ve destekçilerinin yol kestikleri, kontrol noktaları oluşturdukları ve geçici olarak seyahati engelledikleri Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde bir problem oldu. Hükümet PKK saldırılarına cevap olarak özel güvenlik bölgeleri oluşturdu ve çeşitli illerde sokağa çıkma yasağı ilan etti (bkz. Bölüm 1.g).

Şartlı mülteciler ve geçici koruma statüsü tanınmış Suriyeliler de seyahat özgürlüklerinin kısıtlandırılması deneyimini yaşadılar. “Şartlı mülteciler” resmi makamlarca 62 ilden birine gönderilerek bu ilde il valiliğinin sorumluluğunda yerel makamlarca kendilerine hizmet verildi. Bu sığınmacıların BMMYK ve üçüncü ülke temsilcileri ile toplantıya katılmak dâhil olmak üzere, yerleştirildikleri şehirden bir başka şehre gidebilmek için yerel makamların iznini almaları gerekti. 15 Eylül’de medyada çıkan haberlere göre, geçici koruma statüsü tanınmış Suriyelilere yönelik olarak İçişleri Bakanlığınca, Suriyeli göçmenlerin kayıt kartlarında listelenmiş illerin dışına seyahat etmelerini yasaklayan bir genelge yayınlandı. Medyaya göre, otobüs firmaları, nüfus cüzdanlarını kontrol etmeksizin göçmenlere bilet sattıkları takdirde “insan taciri” olarak haklarında soruşturma açılabilceği yönünde resmi makamlarca uyarıldılar. Seyahat etmeyi isteyen Suriyeliler Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nden (GİGM) izin alabilmektedir.

Yurtdışına Seyahat: Geçici koruma statüsü tanınmış Suriyelilerin yurtdışına seyahatlerine hükümet tarafından sınırlama getirildi. Aile birleşimi, tedavi görmek ya da kalıcı yerleşim amacı haricinde Suriyeliler ancak bireysel istisnalarla ülke dışına çıkabildiler.

BMMYK süreci aracılığıyla yeniden yerleşmek üzere üçüncü ülke tarafından kabul edilen bir mültecinin ülkeden ayrılmadan önce çıkış izni alması gerekmektedir. BMMYK’nın bildirdiğine göre, Eylül ayı sonu itibariyle 5.900 kişiye çıkış izni verildi ve ülkeden ayrıldılar. Eylül ayında hükümetin bildirdiğine göre, geçici mülteci statüsündeki 2.794 kişiye yıl içinde ülkeden ayrılma izni verilirken 1.757 “şartlı mülteci” bir üçüncü ülkeye gönderildi.

Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişiler

Güneydoğuda yeniden başlayan çatışmaların 100.000 ile 200.000 kişinin yerlerinden edilmesine yol açtığı tahmin edilmektedir. İçişleri Bakanlığı'nın bildirdiğine göre, güvenlik güçleri ve PKK arasında 1984'ten 2000'li yıllara kadar sürdürülen çatışmalarda 386.360 kişi yerlerinden olmuş, bunlardan 190.000'i en nihayet evlerine dönmüştür.

Kanun uyarınca, PKK tarafından gerçekleştirilenler ya da terör saldırılarına cevaben güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirilenler dâhil olmak üzere, terör saldırıları sebebiyle maddi kayıp yaşayan kişilere tazminat için devlet tarafından oluşturulan zarar tespit komisyonlarına başvurma hakkı tanınmıştır. İçişleri Bakanlığı'nın bildirdiğine göre, Eylül ayı itibariyle başvuru sahiplerine toplam 3,4 milyar TL (1,2 milyar \$) ödendi (2014 yılında ise yaklaşık 35 milyon lira (12 \$) ödenmiştir). Ancak ödemelerde gecikmeler hâlâ devam etmektedir. 1999'dan bu yana bakanlık bütçesinden terörden etkilenen illere ıslah projeleri için toplam 181 milyon lira (80,3 milyon \$) tahsis edildi.

Mültecilerin Korunması

Yıl içinde AB ve Güneydoğu Avrupa'daki pek çok ülke benzeri görülmemiş şekilde Ortadoğu, Afrika ve Asya ülkelerinden gelen ve diğer kategorilerin yanı sıra sığınmacı/potansiyel mülteci, ekonomik mülteci ve insan kaçakçılığı mağdurları karmasından oluşan bir göçmen dalgasıyla karşı karşıya kaldılar. Raporda sadelik açısından bu kişiler daha detaylı bir bilgi bulunmuyor ise "göçmen ve sığınmacı" olarak anılacaktır.

Sığınma Usullerine Erişim: Kanunda ülke genelinde sığınmacılar için standart kurallar öngörülmekte ve bir koruma sistemi oluşturulmaktadır. Ancak kanunda 1951 tarihli BM Mülteciler Sözleşmesi ile tanınan haklar Avrupa ülkelerinden gelen mültecilerle sınırlandırılmakta ve şartlı sığınmacılar için seyahat kısıtlamaları öngörülmektedir. Kanun Avrupa ülkeleri dışındaki ülkelere gelen sığınmacıların pek çoğunu mülteci olarak tanımıyorsa da hükümet diğer sığınmacılar için şartlı/ikincil sığınmacı statüsü tanıırken, Suriyelilere geçici koruma statüsü tanımıştır.

Diğer ülkelere gelen Avrupa vatandaşı olmayan kişilerin (çoğunlukla Irak, İran, Afganistan ve Somali'den gelenler) BMMYK tarafından işletilen bir statü belirleme süreci aracılığıyla şartlı sığınmacı statüsü için başvuruda bulunmaları gerekmektedir. Avrupa ülkeleri dışından gelen ve 1951 sözleşmesinde yer alan sığınmacı tanımını karşılayan ve statüleri BMMYK aracılığıyla gerçekleştirilen statü belirleme süreciyle belirlenen sığınmacıların tamamına resmi makamlarca geri göndermeye karşı koruma teklif edilmiştir. Geçici koruma statüsü tanınmış olanların yanı sıra şartlı/ikincil sığınmacı statüsüne sahip olanlara ülkede geçici süreyle ikamet etme izni verilmiştir.

Kanunda yabancıların ülkeye girişleri, kalışları ve çıkışlarını ve sığınmacıların korunmasını düzenleyen esaslar belirlenmektedir. Kanunda sığınma başvurusunun yapılması için katı bir mühlet belirtilmemekte ve sadece sığınmacıların ülkeye varışlarının ardından "makul bir süre içinde" müracaatta bulunmaları şartı

bulunmaktadır. Kanuna göre sığınmacıların statü başvurusu için geçerli bir kimlik belgesi ibraz etmeleri zorunluluğu bulunmamaktadır. Kanunda şartlı mülteci ve “geçici koruma” statüsü tanınmış yabancılar arasında ayırım bulunmamaktadır.

BMMYK yıl içinde kayıtdışı/belgesiz Iraklı ve Suriyelilerin başvurularının reddedildiğine ilişkin olarak çeşitli kaynaklardan bilgiler edindiğini bildirdi. En az yedi Suriye vatandaşı ve Suriye’den gelen iki Filistinlinin ülkeye giriş talepleri reddedildi ve gönüllü olarak ülkelerine geri dönmelerinden önce İstanbul havalimanında aylar boyunca gözaltında tutuldular. HRW’nin bildirdiğine göre, geçerli belgeleri olmayan Suriyelilerin ülkeye giriş başvuruları düzenli olarak reddedilmektedir. Ancak ülke acil sağlık sorunları ya da insani felaketlerin arifesinde geçerli belgeleri olmaksızın Suriyelilere sınırlarını açmayı sürdürdü.

BMMYK’nin bildirdiğine göre, Eylül ayı itibariyle ülkede ikamet eden Iraklı sayısı yaklaşık 200.000 olup, bunlardan 115.832’si BMMYK tarafından gerçekleştirilen mülteci statü belirleme sürecinden geçirilmiştir. Bunlara ek olarak, Eylül ayı itibariyle, BMMYK’nin statü belirleme sürecine katılmış olan 71.256 Afgan, 22.621 İranlı ve diğer milletlerden 15.064 kişi daha bulunmaktadır. Şartlı mülteci statüsü tanınmamış olan Suriyelilere ise bunun yerine geçici koruma statüsü tanınmıştır. Hükümetin bildirdiğine göre, 3 Kasım itibariyle geçici koruma için kayıt altına alınan Suriyeli sayısı 2.181.293’tür. Hükümetin bildirdiğine göre, 8 Ekim itibariyle devletin idaresinde olan kamplarda kalan Suriyelilerin sayısı 257.278, Iraklıların sayısı ise 15.177’dir. Hükümet ayrıca 15 Mayıs itibariyle Avrupa kökenli beş mültecinin de bulunduğunu belirtmiştir.

Güvenli Menşe/Transit Ülke: BMMYK ülkeye yasal yollardan varan sığınmacılar bakımından çoğu vakaya başarıyla müdahale edildiğini bildirdi. BMMYK ayrıca gözaltında tutulan ya da uluslararası havalimanlarında bulunan ve sığınma başvurusu yapan kişilerin genellikle iyi bir şekilde sığınma usullerine erişebildiklerini bildirdi.

Geri Gönderme: BMMYK az sayıda geri gönderme vakası bildirdi. Yıl içinde resmi makamlar bir mülteciyi menşe ülkesine sınır dışı ettiler. BMMYK’e Iraklılar ve Suriyeliler dâhil olmak üzere gözaltındayken kendi istekleriyle ülkelerine dönmeyi seçen kişiler hakkında çeşitli raporlar ulaştı ancak, bunların tamamının gerçekten kendi isteğiyle olup olmadığı net değildir. Ağustos ve Eylül aylarında 1.000 Iraklı, Ankara’daki Irak Elçiliği’nin organizasyonu ile kendi istekleri dışında Hatay ilinden Irak’a geri döndüler. Uluslararası Af Örgütü’nün (AI) bildirdiğine göre, Kasım ayı içinde 80 Suriyeli ülkesine geri gönderilirken 50 Suriyeli daha Eylül ayında Edirne’de gerçekleştirilen barışçıl bir gösteriye katılmalarından sonra sınır dışı ihtimaliyle karşı karşıyaydılar. AI’nin bildirdiğine göre, bir Yunan adasına ulaşmaya çalışırken Türk Sahil Güvenliği tarafından yakalanan 150 Suriyeli 17 Eylül’de Osmaniye’deki bir kampa gönderildiler ve bu süre zarfında ülkelerine geri gönderilmekle tehdit edildiler. Aynı kampta bulunan bir başka göçmen grubunun ancak Irak’a dönmeyi kabul ettikten sonra serbest bırakıldıkları iddia edildi.

BMMYK güvenlik güçleri tarafından ülkeye yasadışı yollarla girmeleri dolayısıyla gözaltına alınmış ya da tutuklanmış potansiyel mültecilerle mülakat yapmak için bu kişilere erişmekte kimi zaman güçlük yaşadı. Ancak, BMMYK'nin bildirdiğine göre, genel olarak geri gönderme merkezleri dâhil olmak üzere, sığınmacılara erişim konusunda iyileşme yaşandı.

Mültecilere Yönelik Kötü Muameleler: Yıl içinde yüz binlerce Suriyeli ülkenin güney sınırını geçti. Bu sınır geçişleri sırasında az sayıda kişi güvenlik güçleri eliyle de olacak şekilde yaralandı ya da öldü (bkz. Bölüm 1.a).

IHD'nin iddiasına göre, güvenlik güçleri 7 Mart günü İstanbul'daki bir gözaltı merkezinde Özbek uyruklu bir sığınmacıyı alıkoyarak işkence ettiler. AI'nin iddiasına göre, resmi makamlar gözetim altında tutulan bazı Suriyelileri gönüllü geri dönüş belgelerini imzalamaya zorladılar.

Mültecilerin, kayıtdışı çalışmalarına yönelik oluşturulmuş düzenler, konut manipülasyonu ve insan kaçakçılığı dâhil olmak üzere sömürdükleri yönünde sayısız bildirimler vardı. Mültecilerin kayıtlı istihdama erişimlerinin bulunmayışı onları ücretlerinin ödenmemesi ve güvenli olmayan çalışma koşulları dâhil olmak üzere istihdamda yaşanan manipülasyonlara karşı savunmasız durumda bıraktı. Suriyeli çocukların uzun çalışma saatleri ve düşük ücretlerle kötü şartlar altında çalıştırıldıkları atölyeler CBS News kanalınca Eylül ayında belgelendi. Medyada yer alan diğer hikâyelerde ise zorla fuhuş yaptırılan ya da para karşılığı evlendirilen Suriyeli mülteciler belgelendirildi. 29 Eylül'de resmi makamlar sınır şehri Edirne'de iki odalı bir bodrum katında 24 Suriyelinin yaşadığını bildirdiler.

BMMYK'nin bildirdiğine göre, Türkiye'de 697 LGBTİ sığınmacı ve şartlı mülteci yaşamakta olup, bunlardan yüzde 82'si İranlıdır. İnsan hakları gruplarının bildirdiğine göre, bu mülteciler LGBTİ topluluğunun üyesi olmaları dolayısıyla ayrımcılıkla karşılaşmışlardır.

İstihdam: Diğer şartlı mültecilerin ülkede altı ay süreyle ikamet ettikten sonra çalışmaları mümkünken, geçici koruma statüsü tanınmış Suriyelilerin çalışma hakları bulunmamaktaydı. Çalışma izin protokolü işverenin sorumluluğunda idi ve yeterince külfetli olduğu için de az sayıda işveren mültecileri yasal olarak istihdam etme yoluna gitmekteydi. Bunun sonucu olarak, şartlı mültecilerin büyük bir çoğunluğu yasal istihdam seçeneklerinden mahrum kaldı.

Temel Hizmetlere Erişim: Kendi yetki alanlarındaki uydu kentlere yerleştirilmiş mültecilerin ve diğer sığınmacıların yanı sıra kendi bölgelerinde yerleşmiş bulunan Suriyelilerin temel ihtiyaçlarının STK'lar ile işbirliği içinde karşılanmasından il idareleri sorumluydu. Temel hizmetlerin sağlanması yerel görevlilerin kanunu yorumlayış tarzlarına ve ellerinde bulunan kaynaklara bağlı oldu. Sığınmacılar ve STK'lar ile yürütülen çalışmalarda valiliklerin geniş takdir yetkileri bulunmaktaydı ve yerel yetkililerin mülteci nüfusuna yönelik yaklaşımları büyük farklılıklar gösterdi. Geçici koruma yönetmeliklerinin 2014 yılında çıkartılmasının ardından, bazı il

idarelerince, mülteciler resmi olarak kayıt altına alınmadığı sürece, STK'lar eliyle Suriyeli mültecilere sağlık hizmetinin sağlanmasına son verilmesi talep edildi. Yıl içinde hükümet tarafından kayıt altına alınmış Suriyelilere sağlık hizmet sunumunu sadece bu kişilerin kayıt edildikleri ille sınırlandıran bir genelge yayınlandı.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın bildirdiğine göre, Mart ayı itibariyle, kamplarda yaşayan Suriyeli çocukların yüzde 93'ü kamplar dışında yaşayanların ise yüzde 26'sı okula devam etmekteydi. BM Çocuk Fonu'nun (UNICEF) Ağustos ayında yayınladığı bir raporda da kamplar dışında yaşayan çocukların okullaşma oranının yüzde 26 olduğu belirtildi.

Kalıcı Çözümler: Kanunda şartlı mülteciler için kalıcı çözümler öngörülmemekte, sadece yabancı bir ülkeye yeniden yerleşinceye kadar Türkiye'de kalmalarına izin verilmektedir. Hükümet uygulanabilir olduğu durumlarda ülkelerine gönüllü ve güvenli şekilde geri dönmeleri konusunda mültecilere yardımcı oldu.

Geçici Koruma: Hükümet, kanunda mülteci statüsünün Avrupa kökenli kişilerle sınırlandırılmış olması sebebiyle, mülteci statüsü tanınması için aranan şartları taşımayan Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelişlerine karşılık olarak bir geçici koruma statüsü rejimi oluşturdu. Sığınmacıların ülkede geçici süreyle kalışlarını yasallaştırabilmeleri için GİGM'e kayıt yaptırmaları resmi makamlarca talep edildi.

Hükümet her ne kadar 2011 yılından bu yana Türkiye'ye kaçan tüm Suriyeliler için açık kapı politikasını kamuoyuna açık şekilde duyurduysa da, bu politika emniyet endişelerinden etkilendi. Genel olarak, resmi makamlar acil vakaların ülkeye giriş yapmalarına izin verilmesine oldukça müsamahakârdılar. Resmi makamlarca mülteci statüsüne erişmeyi hedefleyen Suriyelilerin ülkeye kabul edilmeleri sürdürüldü ancak, bu kişilerin ülkeye yasal yollardan girişi kısıtlandırıldığından pek çoğu oldukça tehlikeli olan yasadışı sınır geçişi riskini göze aldılar. Daha önce belirtildiği üzere, Türkiye sağlıkla ilgili acil durumlarda ya da insani felaketlerin arifesinde geçerli bir belgesi bulunmayan Suriyelilere karşı açık kapı politikasını sürdürdü.

Ülkeye pasaportlarıyla yasal şekilde giriş yapmış olan Suriyeliler resmi kayıt işleminin ardından bir yıl süreyle ikamet izni alabildiler. BMMYK'nin tahminine göre, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin sadece yüzde 4'ü ikamet için aranan şartları taşıymaktaydı. Suriyelilerin tamamının devlet nezdinde kayıt yaptırmaları istenmiştir. Suriyelilerden bazıları kayıt sırasında veya sonrasında sağlanabilecek yardım olanakları kapsamında talep edilen bilgilerin edinilmesinin güç olduğundan şikayet ettiler. Eylül ayının sonu itibariyle, Türkiye iki milyondan fazla Suriye vatandaşına geçici koruma statüsü ve yardım sağlamış olup, bunlardan 270.000'i Suriye sınırındaki kamplarda bulunmaktaydı. Her ne kadar ülkede kayıtdışı şekilde bulunan Suriyelilerin sayısına ilişkin tahminler birbirinden farklılık göstermekteyse de, uzmanlar Suriyelilerin pek çoğunun kayıtlı olduğuna inanmaktaydılar. Devlet nezdinde kayıt altına alınmış Suriyeliler nüfus cüzdanı alabilmişler ve bu sayede ücretsiz sağlık hizmeti dâhil olmak üzere valiliklerce sağlanan yardımlardan yararlanma hakkını elde etmişlerdi. Kamplarda yaşayanlara barınma, eğitim ve gıda yardımı dâhil olmak üzere daha fazla yardım sağlanmıştı.

Kampta yaşayanlar ayrıca genel olarak kampa giriş ve çıkışlarında serbesttiler. Genel itibariyle kamp yönetimine bilgi vermeleri gerekmektedir ve 15 günden uzun süreyle kamptan uzakta kalırlar ise, yerlerini kaybetme riskiyle karşı karşıyaydılar.

Vatansız Kişiler

BMMYK'e göre, Aralık 2014 itibariyle vatansız kişi statüsünde olan kişi sayısı 780 idi. Devlet şartlı mültecilerin ve geçici koruma statüsü tanınmış Suriyelilerin yeni doğan bebekleri için belge sağlıyorsa da, vatansızlık konusu ne Türk vatandaşlığı alabilmiş ne de ebeveynlerin ana vatanından belge alabilmiş bu çocuklar için artan bir sorun olmayı sürdürdü. GİGM'e göre, yılın ilk dokuz ayında Suriyeli annelerden doğan bebek sayısı 64.540'dı.

Bölüm 3. Siyasi Sürece Katılım Özgürlüğü

Anayasa ve kanunlarda vatandaşların genel ve eşit oya dayalı olarak yapılacak serbest ve adil seçimler aracılığıyla hükümetlerini değiştirebilecekleri öngörülmektedir ve vatandaşlar bu haklarını kullanabildiler. Hükümet bazı muhalefet partilerinin ve liderlerinin faaliyetlerini, daha çok HDP ile bağlantılı yerel parti temsilcilerinin gözetimine alınması da dâhil olmak üzere çeşitli tedbirlerle kısıtladı.

Seçimler ve Siyasi Katılım

Son Seçimler: Adaylar, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü'ne (OSCE) göre eşit olmayan bir kampanya döneminden olumsuz şekilde etkilenen 7 Haziran meclis seçimleri öncesinde genel olarak özgürce seçim kampanyası yapabilmişlerdi. OSCE'nin seçimlerden sonra hazırladığı raporda seçimleri, hem kampanya dönemi hem de seçim günü itibariyle, vatandaş katılımı aktif ve yüksek (yüzde 86) bir seçim olarak nitelendirdi. Raporda, mecliste siyasi temsil için belirlenmiş yüzde 10 barajı eleştirildi ve iktidar partisini eleştiren medya mensuplarının ve gazetecilerin kampanya sırasında baskı ve sınırlamalara maruz kaldıkları not edildi. OSCE raporunda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın cumhurbaşkanlarının siyasi olarak tarafsız kalmalarını öngören anayasal gerekliliklere aykırı olarak kampanyada sergilediği aktif rol hakkında endişeler dile getirildi. OSCE'e göre, seçimler sırasında takip edilen beş televizyon kanalından üçünde iktidar partisi lehine bariz önyargı sergilendi. OSCE 1 Kasım seçimleri ertesindeki raporunda ise, diğer hususların yanı sıra, medyanın yapacağı haberler konusunda uygulanan kısıtlamalar ve adayların serbestçe kampanya yapma kabiliyetlerini sınırlandıran kampanya ortamı hakkındaki endişeleri ifade etti.

Haziran ayında ülkenin medya izleme kurulunun bildirdiğine göre, seçim kampanyası sırasında devlet televizyonu TRT'de AKP'ye 54,5 saat ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'a 45 saat ayrılırken, ana muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) 14 saat, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'ne 7,5 saat ve Kürt yanlısı HDP'ye üç saat ayrıldı. 1 Kasım seçimi için yapılan kampanyalarda da AKP'ye benzer şekilde orantısız bir yayın zamanı ayrıldı.

Hem Haziran hem de Kasım seçimlerinde, yaralanma ve ölümlere neden olan olaylar dâhil olmak üzere, siyasi parti bürolarına, seçim mitinglerine ve siyasi parti mensuplarına yönelik çeşitli saldırılar gerçekleştirildi. İHD'nin iddiasına göre, 7 Haziran kampanyası sırasında siyasi partilerin mallarına ve mensuplarına çok sayıda saldırı yapıldı. İHD bu kapsamda siyasi parti bürolarına ve araçlarına, adaylarına, toplantılarına ve yöneticilerine yönelik olarak 23 Mart ve 3 Haziran tarihleri arasında gerçekleştirilen 187 saldırıdan bahsetti. Saldırıları orantısız şekilde HDP'nin mallarını ve mensuplarını hedef aldı. Gerçekleştirilen bu saldırıların 168'i HDP'ye, 12'si AK Parti'ye, beşi ana muhalefet partisi CHP'ye ve ikisi de MHP'ye yönelikti. İHD'nin iddiasına göre, söz konusu saldırılar sırasında 97 kişi yaralandı. Polis 10 kişiyi tutuklarken bir kişiyi gözaltına aldı. İHD'nin iddiasına göre, seçim kampanyası sırasında polis 183 kişiyi tutukladı ve sekiz kişiyi gözaltına aldı. Bu kişiler arasında yer alan 32 HDP üyesi polisin kendilerine işkence yaptığını ya da insanlık dışı şekilde muamele ettiğini iddia etti.

5 Haziran günü HDP'nin Diyarbakır mitinginde patlayan iki bomba beş kişinin ölümüne 100'den fazla kişinin yaralanmasına neden oldu. Resmi makamlar bu saldırıları DAESH ile ilişkilendirdiler. Polis bir kişiyi tutukladı.

8 Eylül'de güvenlik güçleri ve PKK arasındaki şiddetin tırmanmayı sürdürdüğü sırada, öfkeli protestocular tarafından en az yedi ilde HDP bürolarına saldırılar düzenlenerek, Ankara'daki genel merkez binası dâhil olmak üzere çeşitli şehirlerdeki parti büroları yakıldı. Protestocular HDP'yi PKK şiddetiyle ilişkilendirdiler. HDP'nin bildirdiğine göre, Eylül ayının ilk günleri boyunca bina ve bürolarına 400'den fazla saldırı düzenlendi.

Kanuna göre bir partinin meclise girebilmesi için tüm yurt genelinde kullanılan oyların en az yüzde 10'unu alması gerekmektedir ki, bu oran pek çok siyasi parti ve insan hakları kuruluşları tarafından aşırı yüksek olmakla eleştirilmektedir. 7 Haziran genel seçimlerinde yarışan 20 partiden dördü bu barajı aştı; HDP'nin meclise girişi kuruluş ilkesi olarak Kürt haklarını savunan bir partinin seçim barajını aştığı ilk seçim olarak tarihe geçti. Bağımsız olarak seçime giren adaylar açısından baraj zorunluluğu yoktu ancak bağımsızlardan hiçbiri seçilemedi. 1 Kasım seçimlerinde de aynı dört parti yüzde 10 barajını aştı. Bağımsızlardan hiçbiri seçilemedi.

1 Kasım meclis seçimleri öncesindeki aylarda seçim hazırlıklarıyla bağlantısı bulunan çok sayıda HDP görevlisi çoğunlukla terörle bağlantılı suçlamalarla polis tarafından gözaltına alındı ve kimi zaman tutuklandı. HDP temsilcileri bu adımı AKP'nin HDP'nin yüzde 10 seçim barajını aşmasını önlemeye yönelik bir girişimi olarak gördü.

Siyasi Partiler ve Siyasal Katılım: Siyasi partiler ve adaylar özgürce adaylıklarını açıklayıp seçime katılabilmektelerse de, Yargıtay Başsavcılığı tarafından Anayasa Mahkemesi nezdinde dava açılmak suretiyle anayasal faaliyetlerinden ötürü kapatılmaları talep edilebilmektedir. 2 Mart'ta hükümet siyasi partilere sağlanan devlet

yardımları için oy kriterini yüzde 7’den yüzde 3’e düşürerek küçük partilere devlet finansmanından yararlanma konusunda daha iyi bir şans sağladı.

7 Haziran meclis seçimleri kampanyası sırasında Cumhurbaşkanı Erdoğan gözlemciler tarafından anayasal bir zorunluluk olan cumhurbaşkanlarının siyasi tarafsızlık şartını ihlal etmekle suçlandı. Muhalefet partileri cumhurbaşkanının faaliyetlerini protesto etmek amacıyla Yüksek Seçim Kurulu’na başvurular. Kurul yetkisizlik gerekçesiyle dilekçeyi reddetti. HDP bunun üzerine Anayasa Mahkemesi’ne başvurdu. Anayasa Mahkemesi Ekim ayı itibariyle hâlâ bu dosyayı görüşmeye almamıştı. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın 1 Kasım seçim kampanyası öncesinde muhalefet partilerine yönelik eleştirileri hakkında da çeşitli kesimlerce benzer eleştiriler getirildi.

Kadınların ve Azınlıkların Katılımı: 7 Haziran seçimleri ülke tarihinin en yüksek kadın ve azınlık milletvekili sayısı ile sonuçlandı. 550 sandalyeli meclisteki kadın milletvekili sayısı 98 oldu. 7 Haziran’da aralarında ilk Roman milletvekili Özcan Purcu’nun da bulunduğu çeşitli etnik ve dini azınlıkların temsilcileri de meclise seçildi. 1 Kasım seçimlerinde meclisteki kadın milletvekillerinin sayısının 81’e gerilemesine karşın, bu rakam önceki meclisteki kadın milletvekili sayısından (79) daha yüksekti. 24 Kasım’da açıklanan 26 üyeli kabinede iki kadın bakana yer verildi.

Buna karşın siyasetteki ve yargıdaki kadın sayısı oldukça düşük kaldı. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın bildirdiğine göre, kadın valilerin sayısı iki (Kırklareli ve Sinop), kaymakamların sayısı 17 ve kaymakam yardımcılarının sayısı 12’ydi.

Pek çok kadın örgütünün Şubat ayında bildirdiklerine göre, kadına karşı şiddetle ilgili olarak araştırma yürütmek üzere meclis bünyesinde kurulan komisyonun ilk toplantısına davet edilmediler. Aralarında Mor Çatı (Kadın Sığınma Vakfı), İstanbul feminist Kolektifi, Uluslararası Kadın Üniversitesi Vakfı ve Uçan Süpürge gibi örgütlerin bulunduğu 60’a yakın kadın örgütünün komisyona katılmak için davet edilmedikleri, iktidar partisinin liderliğinde oluşturulan kadın gruplarına ise geniş erişim olanakları tanındığı belirtildi.

Bölüm 4. Yolsuzluk ve Hükümette Şeffaflık Eksikliği

Kanunlarda resmi makamlar tarafından gerçekleştirilen yolsuzluk için cezai müeyyideler öngörülmekteyse de, hükümet kanunları etkili şekilde işletmedi ve resmi görevlilerin bazıları herhangi bir cezayla karşı karşıya kalmaksızın yolsuzluğa bulaştılar. AB ilerleme raporunda Türkiye’de milletvekillerinin ve üst düzey devlet görevlilerinin yolsuzlukla ilgili vakalarda dokunulmazlıklarının sınırlandırılması ya da bunların dokunulmazlıklarının kaldırılmasına ilişkin nesnel kriterlerin getirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmediği not edildi.

Yolsuzluk: Yolsuzlukla suçlanmış kişilerin soruşturulması, haklarında iddianame düzenlenmesi ve mahkûm edilmesiyle ilgili olarak yerleşik bir şablon veya mekanizma bulunmamaktaydı ve yolsuzlukla mücadele kapsamındaki davalarda yargının tarafsızlığıyla ilgili endişeler mevcuttu.

Başbakan Erdoğan'ın, çocuklarının ve yakın siyasi danışmanları ve iş ortaklarının adlarının karıştığı iddia edilen büyük bir yolsuzluk davası, savcılık tarafından devlet görevlileri hakkında dava açılmasına gerek bulunmadığı yönünde karar verilmesi sonucu 2014 yılında kapatıldı. Skandal ilk olarak 2013 yılında patlak vermiş ve Şubat ve Mart 2014'te kamuoyuna sızdırılan onlarca sözde telefon dinlemesiyle alevlenmişti. 2014 yılının sonuna gelindiğinde, yolsuzluk suçlamalarıyla devlet görevlileri aleyhine açılmış davaların çoğu kapatılmıştı. Yıl içinde savcılar bunun yerine ilk soruşturmayı başlatan dört savcı ve bir hâkim hakkında iddianame hazırladılar.

16 Haziran tarihinde Ankara Beşinci Sulh Ceza Mahkemesi'nce, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın oğlu Bilal'e yüklü miktarda parayı elinden çıkartması talimatını verdiği iddia olunan ses kayıtlarını açıklamaktan ötürü, CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu hakkında seri yargılama usulünün uygulanacağı duyuruldu. Kayıtların orijinalleri Erdoğan ailesi ve AKP'nin diğer üst düzey mensupları ve iş yaptıkları kişilerle bağlantılı ticari ve siyasi yolsuzluklarla ilgili 2013 yılındaki suçlamalarla bağlantılı olarak 2014 yılında İnternet ortamında kimliği belirsiz kişilerce yayınlandı. Kılıçdaroğlu bu kayıtları Şubat 2014'te gerçekleştirilen bir CHP toplantısında dinletti. Bu dava Kılıçdaroğlu'nun söz konusu suçlamalar sebebiyle, 2014 yılında savcılıkça kovuşturulmasına gerek bulunmadığı yönünde karar verilen Cumhurbaşkanı Erdoğan aleyhine açılmış bir davadan sonra, aynı suçlamalarla ikinci kez yargılandığı oldu.

Uluslararası Türkiye Şeffaflık Derneği'nin (ITA) iddiasına göre, iktidar partisi AKP, 7 Haziran seçiminde kamu kaynaklarını uygunsuz bir şekilde kullandı. ITA Yüksek Seçim Kurulu'na şikâyetinde bulundu ancak hiçbir cevap alamadı. ITA ayrıca devlet görevlileri hakkındaki 2013 yılındaki yolsuzlukla ilgili suçlamaların kovuşturulmasına gerek bulunmaması yönünde alınan kararların cezasızlık durumu yarattığını ve yolsuzlukla mücadeleyi olumsuz şekilde etkilediğini de not etti.

ITA'nın ayrıca bildirdiğine göre, Türkiye'de 2014 yılında yolsuzluk algı endeksi beş puan düştü. ITA'a göre, Nisan ayında gerçekleştirilen bir anket kamuoyunun, hükümetin yolsuzlukla mücadele konusunda başarısız olduğuna inandığını gösterdi.

Mal Varlığının Açıklanması: Kanunlara göre belli üst düzey devlet görevlilerinin gayrimenkulleri dâhil olmak üzere sahip oldukları mal varlıkları hakkında her beş yılda bir eksiksiz mali açıklama yapmaları gerekmektedir. Devlet görevlilerince genellikle bu gerekliliğe uyuldu. Büyük yolsuzluk olaylarının soruşturulmasından, Yolsuzluğu Araştırma Komitesi'ne danışmanlık yapan Başbakanlık Denetleme Kurulu sorumluydu. Hemen hemen her devlet kurumunda kurum bünyesindeki yolsuzlukların soruşturulmasından sorumlu yerleşik müfettişler de bulunmaktaydı. Meclis, bakanlar veya başbakan hakkındaki yolsuzluk suçlamalarının incelenmesi için araştırma komisyonları kurabilir ancak bu mekanizma etkisiz kalmıştır. Bu dosyalar gereğinin yapılması için çoğunluğun oyuyla mahkemelere gönderilebilir. Sivil toplum genelinde gözetim konusunda koordinasyon mevcut değildi.

Halkın Bilgiye Erişimi: Kanunda devletin elindeki bilgilere kamunun erişebilmesi öngörülürken hükümet zaman zaman başvuruları ulusal güvenlik gerekçesiyle reddetti. Kanun devlet sırlarıyla ilgili bilgilerin yanı sıra kişilerin ve fikri mülkiyetin gizliliğiyle ilgili bilgilere erişimi de sınırlandırır. Kanuna göre kurumların talep edilen bilgileri, talebin hacmine bağlı olarak, 15-30 iş günü içinde sağlamaları gerekmektedir. Hükümetin ek süreye ihtiyacı var ise, başvuru sahibine süre uzatımı ve gerekçesi hakkında 15 iş günü içinde bilgi verilmesi gerekmektedir. Bilgilerin elektronik posta üzerinden edinilmesi ve sağlanması mümkün ise, gözlemciler tarafından makul olarak değerlendirilen, işlem ücretlerinden feragat edilmektedir. Hukuku kasıtlı olmaksızın, dikkatsizce veya bilmeyerek engelleyen resmi görevliler ve diğer memurlar hakkında disiplin işlemi yapılmaktadır.

Bilgi edinme taleplerine verilen red cevaplarının temyizi mümkündür. Resmi tebligatı takip eden 15 gün içinde bilgi edinme talebi reddolunan bir başvuru sahibi Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'na temyiz başvurusunda bulunabilir. Kurul'un başvuruyu karara bağlaması için 30 gün süresi bulunmaktadır. Kurulun kararından sonra kişiler idare mahkemesinde yargı incelemesi için itirazda bulunabilirler.

5. Bölüm. İnsan Hakları İhlalleri İddialarının Uluslararası Alanda ve Resmi Kurumlar Dışında Soruşturulmasına Karşı Hükümetin Tavrı

Ülkede yerli ve yabancı insan hakları grupları faaliyet gösterdi. Bunlardan bir kısmının İçişleri Bakanlığı nezdinde tüzel kişilik olarak kaydettirilmelerinde güçlükler yaşandı. Diğer gruplar ise özellikle Güneydoğu bölgesinde faaliyetleriyle ilgili olarak devletin engellemesi ve kısıtlayıcı kanunlarla karşı karşıya kaldılar. Ülkede yerleşik bulunan ve Suriye ile ilgili programlama çalışmalarında yer alan uluslararası ve Suriyeli STK'lar personelleri için oturma izni alma konusunda zorluk yaşadıklarını belirttiler ve belgelendirme usullerinin net olmamasından şikâyet ettiler. İnsan hakları grupları hükümetin kimi zaman toplantı taleplerine karşı cevapsız kaldığını ve politikaları formüle ederken kendilerinden katkı almadıklarını belirttiler. İnsan hakları kuruluşlarının ve gözlemcilerinin yanı sıra insan hakkı ihlallerinin belgelendirilmesi çalışmalarında yer alan avukatlar ve doktorlar da faaliyetlerinden dolayı zaman zaman gözaltına alındılar, kovuşturmaya tabi tutuldular, göz korkutma, taciz ve kapatma kararlarıyla karşı karşıya kaldılar. İnsan hakları kuruluşlarının bildirdiklerine göre, resmi insan hakları mekanizmaları tutarlı bir şekilde işlemedi ve ağır ihlallere çözüm üretmede başarısız oldular. Avukatlar kimi zaman protestocular adına müdahalede bulunmaya teşebbüs ettiklerinde gözaltına alındılar.

30 Eylül'de polis İHD'nin ve diğer STK'ların Siirt şubelerinin bürolarına ve evlerine baskın düzenledi. Polis üç İHD görevlisini gözaltına aldı ve aralarında gazetecilerin ve bir Kürt siyasi partisi olan Demokratik Bölgeler Partisi'ne mensup kişilerin bulunduğu 10 kişiyi tutukladı. İHD görevlileri resmi makamlarca terörle mücadele kanunu kapsamında suçlandı. İHD polisin İHD mülkiyetindeki kitaplar, raporlar, diğer belgeler ve bilgisayarlara el koymak için yeterli müzekkere ve yetkisi bulunmadığı yönünde itirazda bulundu. İHD'nin Siirt şubesi geçmişte terör faaliyetleriyle

ilişkilendirilmiş olup, önceki yöneticisi Abdullah Gürgen 2014 yılında terör örgütüne üye olmaktan sekiz yıldan fazla hapis cezasına çarptırılmıştı.

10 Mart'ta, polisin aşırı güç kullanımlarını belgeleyen ve takip eden Baran Tursun Vakfı (Baransav) polis şiddetine dair raporunu yayınlamasından bir hafta sonra İzmir'deki bir mahkemeden kapatılma kararına ilişkin tebligat aldı. Bildirdiğine göre, EGM raporun polise ve polislik mesleğine hakaret ettiğini iddia ederek Baransav'ın kapatılmasını talep etti. Vakfın bu mahkeme kararına karşı hukuk mücadelesi yıl sonu itibarıyla devam etmekteydi.

Hükümet insan hakları konusunda, 2016 yılında gerçekleştirilecek Jandarma eğitimlerinin bir parçası olacak bir kitap hazırladığını not etti. Hükümet ayrıca 5.000 Jandarmaya insan hakları ve terörle mücadele konularında eğitim verildiğini ve 31 gözaltı merkezinin usullere uygunluk bakımından denetlenmiş olduğunu da belirtti. EGM'nin bildirdiğine göre, yıl içinde 5.588 emniyet personeline insan hakları konusunda bir saatlik eğitim verildi ve 1.733 personele de gözaltı, tutuklama ve savunma taktikleri konularını içeren daha uzun süreli terörle mücadele ve insan hakları eğitimi verildi.

Resmi İnsan Hakları Kurumları: Başbakanlığa bağlı Türkiye İnsan Hakları Kurumu (TİHK) insan haklarının korunması ve geliştirilmesi konularında hükümet bünyesinde özerk şekilde çalışmalarını yürütür. Yıl içinde kurum Afgan sığınmacı Lütfullah Tacik'in şüpheli ölümü ve Van ilindeki geri gönderme merkezindeki koşullar, Antalya'daki cezaevi koşulları ve Ankara'daki bir hastanedeki koşullarla ilgili olarak raporlar yayınladı. Yapılan eleştirilerde TİHK bütçesinin başbakanlıktan karşılanmasının kurumun bağımsız şekilde hareket etme kabiliyetini etkilediği not edildi.

Kamu Denetçiliği Kurumu meclise bağlıdır ancak vatandaşların inceleme ve araştırma talebinde bulunabilecekleri ve özellikle insan haklarıyla ilgili ve şahsi meselelerde hükümetin uygulamaları ve işlemleri hakkında önerilerde bulunan bağımsız bir şikâyet mekanizması olarak faaliyet göstermektedir. Kamu Denetçiliği Kurumu'nun yıl içindeki bütçesi 15 milyon lira (beş milyon dolar) olarak belirlenmiş olup, bu rakamın %85'i kurumun giderlerine harcanmıştır. Ağustos ayı itibarıyla Kurum'a devlet memurları, resmi eğitimler ve işgücü ve sosyal güvenlik konularıyla ilgili insan hakları iddialarıyla ilgili olarak ulaşan şikâyet sayısı 4.378'dir. 2014 yılında kurum 119 tavsiye kararı aldı. Bu tavsiye kararlarının devlet kurumlarınca uygulanma oranı yüzde 38 oldu. Ağustos ayı itibarıyla kurum 55 tavsiye kararı, 15 kısmi tavsiye kararı verdi ve 74 başvuruyu reddetti. 1.350 başvurunun kabul edilemez nitelikte olduğunu belirledi. AB ilerleme raporunda kurumun kapasitesini arttırdığı ve tavsiye kararlarının geçmişe göre daha yüksek bir yüzdeyle uygulandığı not edildi.

Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi bakanlığın insan hakları konularındaki yegâne otoritesidir.

Meclis İnsan Hakları İnceleme Komisyonu (İHİK) ulusal gözlem mekanizması olarak görev yaptı. Komisyon üyeleri gözaltı merkezlerinde yerinde denetimler gerçekleştirdi ve STK'larla diyalogu sürdürdü. Komisyon ilgili resmi kurumlara gerektiğinde raporlar sundu. 6 Haziran itibariyle, İHİK'e yargı süreçleri, cezaevlerinin koşulları, devlet görevlilerinin uygulamaları, sosyal güvenlik meseleleri, mali yardım talepleri ve asker, işçi ve engelli haklarıyla ilgili problemleri ilgilendiren insan hakları ihlal iddialarına ilişkin 517 şikâyet sunuldu. Bu şikâyetlerin yüzde 60'ında cezaevi koşullarına, insanlık dışı muamelelere ve mahkumların nakil ve tedavi taleplerine odaklandı. Şikâyetlerin yaklaşık yüzde 31'i adli süreçlerle ilgili oldu. İHİK'nin bütçesi kısmen meclis genel bütçesinden karşılanmaktaydı.

Bölüm 6. Ayrımcılık, Sosyal Dayatmalar ve İnsan Ticareti

İrk, toplumsal cinsiyet, engellilik, dil veya sosyal duruma dayalı ayrımcılık kanunen yasaktır ancak hükümet bu yasakların etkili şekilde uygulanmasını sağlamadı. Devlet görevlilerince protestocular, kadınlar, Kürtler, Aleviler, LGBTİ bireyler ve diğer hassas gruplar gibi muhalif gruplara karşı ayrımcı bir dil kullanıldı. Anayasada toplumsal cinsiyet eşitliğinin ilerletilmesine yönelik tedbirlerin yanı sıra çocukların, yaşlıların, engellilerin, dul ve gazilerin yararına olacak ancak mevcut ayrımcılık ilkesini de ihlal etmeyecek şekilde çeşitli tedbirler öngörülmektedir. Sivil toplum kuruluşları nefret saikine dayalı ayrımcılık ve şiddet eylemlerine yönelik olarak kanunlarda yer alan cezalandırma gerekçelerinin çok sınırlı olduğunu ve özellikle kadınlar, engelliler, LGBTİ bireyler, Romanlar ve diğer etnik azınlıkların mensupları dâhil en savunmasız grupların korunmasında yetersiz kaldığını ve ayrımcılık veya nefret saikiyle gerçekleştirilmiş ağır suçların kapsam dışında bırakıldığını ileri sürdüler.

Kadınlar

Tecavüz ve Aile İçi Şiddet: Kadına yönelik şiddet kanunen yasaktır ancak insan hakları kuruluşlarının iddialarına göre hükümet bu yasağı etkili şekilde uygulamadı. Tecavüz ve aile içi tecavüz dâhil olmak üzere cinsel saldırı kanunen yasaktır ve cinsel saldırı teşebbüsü için iki yıldan 10 yıla kadar hapis ve tecavüz veya tamamlanmış cinsel saldırı için ise 12 yıldan az olmamak üzere hapis cezası öngörülmektedir. Hükümet bu kanunların etkin şekilde veya tam olarak uygulanmasını sağlamamış veya mağdurları korumamıştır. Mağdurlar çoğu zaman utançtan veya misillemeyle karşılaşma korkusundan dolayı olayı bildirmeden önce günler veya haftalar boyunca bekleyerek saldırganların etkili şekilde kovuşturulmasını engellemiş oldular. Kadınlara yönelik şiddetle ilgili resmi istatistikler tam değildir ve insan hakları kuruluşlarının resmi istatistiklerin kapsayıcılığı konusunda ya da problemin büyüklüğünü kavrayabildikleri konusunda güvenleri oldukça düşüktür. Aile içi şiddetin toplumda kabul gören bir olgu oluşu bazı vakalarda olayların bildirilmemesine katkıda bulunmuştur.

Kanun medeni durumlarına bakmaksızın tüm kadınları kapsamaktadır ve polis ve yerel makamların şiddet mağdurlarına veya şiddet riskiyle karşı karşıya olan kişilere

yönelik çeşitli seviyelerde koruma ve destek hizmetleri sağlanmalarını öngörmektedir. Kanun ayrıca mağdurlara barınma/sığınak ve geçici mali destek gibi devlet hizmetlerinin sağlanmasını gerektirmekte ve aile mahkemelerinin faillere karşı müeyyidelere hükmetmesini öngörmektedir.

Kanunda ekonomik, psikolojik, hukuki ve sosyal yardımların sağlanması için şiddet önleme ve izleme merkezlerinin kurulması öngörülmektedir. Aralık 2015 itibariyle, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın (ASPB) bildirdiğine göre, devlet tarafından işletilen 100, sivil toplum tarafından işletilen dört ve yerel idareler tarafından işletilen 31 tane olmak üzere toplam 131 kadın sığınma evi ve bakanlık tarafından işletilen 40 kabul merkezi (ŞÖNİM) mevcuttu. Sığınma evlerinin kapasitesi en az 3.375 kişiydi. ASPB'nin bildirdiğine göre yılın ilk dört ayı içinde belediyelere ait kadın sığınma evlerinden yararlanan kadın sayısı 804 ve çocuk sayısı 494'tü. Mor Çatı Derneği'nin iddiasına göre, ŞÖNİM'ler ve sığınma evlerinin sayısı ve sağlanan hizmet kalitesi yetersizdi. Yine Mor Çatı Derneği'nin iddiasına göre, ŞÖNİM'lerde, kişinin haklarını çiğner nitelikte gerçekleştirilen aramalar, mağdurun cep telefonuna el konulması ve kısıtlayıcı giriş ve çıkış saatleri gibi uygulamalar dâhil olmak üzere, aslında hizmet vermeleri gereken mağdurlara gerçekte zarar veren politikalar mevcuttu. Sığınma evlerine yapılacak tüm sevklerin ŞÖNİM'ler aracılığıyla işleme konulması zorunluluğu, düşük bütçe ve sınırlı kapasiteden muzdarip olan belediyelerin toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmış mağdurlara hizmet verme gayretlerini olumsuz şekilde etkiledi.

Yönetmelikte her 100.000 kişi için devlet destekli kadın sığınma evlerinin kurulması öngörülmektedir. Bu gerekliliğin yerine getirilmemesine karşı herhangi bir müeyyide uygulanmadı. Gözlemcilerin bildirdiklerine göre, nüfusu 100.000'in üzerindeki pek çok ilde mevcut sığınma evlerinin sayısı yetersizdi. Söz gelimi, iki milyon nüfuslu Adana ilinde sadece üç sığınma evi vardı.

Yurt genelinde devlet eliyle işletilen aile içi şiddet ihbar hattı mevcuttu ancak kadın hakları STK'ları, ilgili hattın yeni adı olan Aile, Kadın, Çocuk, Engelliler ve Şehit ve Gazi Aileleri isminin de işaret ettiği üzere, konunun odak noktasını kadına yönelik şiddetten daha geniş konulara yönelttiği için hükümeti eleştirdiler. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın bildirdiğine göre, 1 Ocak ve 21 Aralık tarihleri arasında ihbar hattına 13.882 çağrı yapıldı. STK'ların bildirdiklerine göre, çağrılarda sağlanan hizmet kalitesi aile içi şiddet mağdurları için yetersizdi.

Ankara Barosu Başkanı Nisan ayında yaptığı basın açıklamasında, Baro'nun aile içi şiddetle karşılaşan kadınlara hukuki destek sağlayan Gelincik Merkezi'nde 2011 yılından bu yana yaklaşık 25.000 yardım talebinden yaklaşık 3.000 kadın ve çocuğa yardım sağlandığını belirtti. Baro 2.500'den fazla davaya avukat atadı ve 500'e yakın kadın, sığınma evlerine yönlendirildi ve psikolojik yardım aldı. Baro başkanının 2014 yılındaki tahminine göre aile içi şiddet mağduru kadınlardan yalnızca yüzde 10'u gerçekten kurumsal yardıma başvurmuştu.

Eşlerin uyguladığı kötü muamele dahil olmak üzere kadına yönelik şiddet hem kırsal hem de kentsel alanlarda ciddi ve yaygın bir sorun olmayı sürdürdü. Eş tecavüzü ceza gerektiren bir suçtur ve kanunda ayrıca saldırı, zorla adam alıkoymak veya tehdit gibi suçlar için cezalar öngörülmektedir. Bu önlemlere rağmen kadınlara yönelik cinayetlerin ve diğer şiddet türlerinin sayısı yüksek kaldı.

Mahkemelerce mağdurların korunması amacıyla sürekli olarak uzaklaştırma kararları verildi ancak, insan hakları kuruluşlarının bildirdiklerine göre, polis bu kararları nadiren etkili şekilde uyguladı. Kadın dernekleri hükümet sözcülerini ailelerini yıkmak yerine kendilerini riske atıp kötü muamele gördükleri evliliklerini sürdürmeye teşvik etmekle de suçladılar. Yerel bir STK olan Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun 5 Mayıs'ta bildirdiğine göre, kadın cinayetlerinin yüzde 27'si boşanmak isteyen kadınların başına geldi.

STK'ların tahminlerine göre, yıl içinde şiddet sebebiyle 400 kadın öldü. STK grupları olayların bildirmemesi sebebiyle muhtemelen bu rakamların olduğundan daha düşük olduğunu iddia ettiler.

Hacettepe Üniversitesi tarafından Ocak ayında yayınlanan bir çalışmada kadınların ortalama yüzde 35'i hayatlarında bir kez şiddet görürken, yüzde 12'si cinsel şiddete maruz kalmıştır.

11 Şubat'ta Mersin ilinde 20 yaşındaki üniversite öğrencisi Özgecan Aslan bir dolmuş şoförünün tecavüz girişimine karşı direnirken bıçaklandı ve öldürüldü. Dolmuş şoförü Özgecan Aslan'ı öldürdükten sonra parmak izlerini gizlemek için ellerini kesti ve babası ve arkadaşının yardımıyla bedenini yaktı. Bedeni 13 Şubat'ta bulundu ve 16 Şubat'ta gerçekleştirilen cenazesine 5.000'den fazla kişi katıldı. Aslan'a desteklerini göstermek ve katilini ve suç ortaklarını kınamak için 14-23 Şubat tarihleri arasında bir düzine şehirde protesto gösterileri düzenlendi. Sanık Ahmet Suphi Altındöken'in davasının ilk duruşması 12 Haziran'da Mersin'de görüldü. Altındöken cinayet ve tecavüz girişimiyle suçlanırken babası ve arkadaşı suç ortağı olmakla suçlandılar. 3 Aralık'ta Ahmet Suphi Altındöken, babası Necmettin Altındöken ve arkadaşı Fatih Gökçe suçlu bulundu ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırıldılar.

Mahkemeler kadına şiddet uygulamaktan suçlu bulunan erkeklerin cezalarında çoğu kez, mahkeme sırasındaki iyi hallerini ya da kadınların "tahrik edici" davranışlarını suçu hafifletici sebeplerden sayarak indirim uyguladılar. Söz gelimi, 17 Şubat'ta I. K. hakkında 2011 yılında bir Japon turiste tecavüz etmesi sebebiyle görülen davada "mahkemedeki saygılı tutumundan" ötürü cezası 20 ay hafifletildi.

Jandarmanın bildirdiğine göre, kadın ve çocuk dairesi ve kamu düzeni dairesinde görev yapan 100 personele aile içi şiddet veya toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konularında eğitim verildi. Buna ek olarak, eğitim gören 1.050 jandarma görevlisine bu konuda kurs verildi. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının bildirdiğine göre, 71.000 polis, 169.598 asker ve 47.566 din görevlisine aile içi şiddet ve namus

cinayetleri konusunda eğitim verildi. Bakanlık eğitimin ne zaman verildiği konusunda açıklama yapmadı.

Diğer Zararlı Geleneksel Uygulamalar: Kadınların uğradıkları sözde namus cinayetleri problem oluşturmayı sürdürdü. Namus cinayetlerinin pek çoğu Güneydoğu bölgesi kırsalında yaşayan muhafazakar ailelerde ya da Güneydoğudan göçerek büyük şehirlerde yaşayan ailelerde gerçekleşti. Namus cinayetinden hüküm giyen kişilere müebbet hapis cezası verilebilmektedir ancak STK'lar hafifletici nedenlerle verilen cezaların sıkça indirildiğini bildirdiler. Kanunda hâkime hüküm tesis ederken mağdurun “uygunsuz davranışının” sebep olduğu öfke veya tutkuyu dikkate alma yetkisi verilmektedir. Kanunda namus cinayetleri için sert cezalar oluşturulduğundan, aile üyeleri kimi zaman ailenin itibarını korumak için kız çocuklarına intihar etmesi yönünde baskı yaptılar. Hükümet namus cinayetleri konusundaki istatistikleri açıklamadı ve kadın hakları savunucuları bunun sorunun bir parçası olduğunu iddia ettiler. Yerel siyaset ve insan hakları temsilcileri, arkasında belki de cinayeti haklı gösteren bir çeşit “namus” ihlalinin söz konusu olabileceğini varsaydıklarından toplumun, aile üyeleri tarafından öldürülen kadınları görmezden geldiğini not ettiler. İnsan hakları grupları ayrıca, cinayetlerin her zaman namus cinayetine bağlanmadığı, intihar gibi gösterilmeye çalışıldığı ya da hakikaten de intihara zorlanarak gerçekleştirildiği için, namus cinayetleri hakkında medyada yapılan haberlerin düşük olmasının muhtemel olduğunu ve bu cinayetlerin polis tarafından yeterince araştırılmadığını iddia ettiler.

Kadın Dernekleri Federasyonu'nun bildirdiğine göre, Van ilinde genç kızlar arasında şüpheli bir intihar eğilimi oluştu. 40 gün içerisinde 14 kadın kendini asarak, kendilerini vurarak ya da diğer şüpheli yöntemlerle intihar ettiler. Federasyon bu mağdurlardan bazılarının evliliğe zorlandıklarını, bazı mağdurların aile içi şiddete maruz kaldığını ve bazılarının da okula devam etmekten alıkonulduklarını not etti.

2 Şubat'ta, İstanbul otobüs terminalinde, Hamdullah Ayaydın, iddialara göre C.İ.'nin sadakatsizliğinden öfke duyan aile fertlerinin azmettirmesi sonucu gerçekleştirilen bir saldırıda öldürüldü, C.İ. ise yaralandı. Ayaydın C.İ.'nin kayınbiraderiydi ve iddialara göre C.İ.'yi ablasının bir yaşındaki çocuğuna yardımcı olması için Mardin'den alarak otobüsle İstanbul'a getirmişti. Sadakatsizlik ve aile kavgaları sonucu C.İ.'nin erkek kardeşi her ikisine de otobüs terminalinde saldırı. Aralarında reşit olmayan bir kişinin de bulunduğu toplam altı kişi tutuklandı ve “namus” saikiyle kasıtlı olarak cinayet işlemekle suçlandılar.

Cinsel Taciz: Kadın ve çocuklara yönelik cinsel suçlara verilen cezalar yıl içinde resmi makamlarca arttırıldı. Kanunda cinsel taciz suçu için iki ile beş yıl arasında hapis cezası öngörülmektedir. Mağdur çocuk ise, tavsiye olunan ceza süresi daha uzundur. Kadın hakları aktivistleri bu kanunların resmi makamlarca nadiren uygulandığını bildirdiler.

Üreme İlgili Haklar: Çiftler ve bireylerin genellikle ayrımcılıktan, zorlamadan ve şiddetten yoksun olarak, çocukların sayısı, doğumlar arasında geçen süre ve

zamanlama konusunda karar verme; üreme sağlıklarına ilişkin konuları yönetme ve bunu yapacak bilgi ve araçlara sahip olma hakları bulunmaktadır. Kadın hakları STK'ları hükümetin doğum kontrol haplarının dağıtımını gayri resmi şekilde yasaklamasını veya müdahalede bulunmasını eleştirdiler.

Ayrımcılık: Kanunlara göre kadınlar erkeklerle aynı haklara sahip olmakla birlikte toplumsal ve resmi ayrımcılık yaygın olmuştur.

1 Haziran'da Cumhurbaşkanı Erdoğan doğu illerinden biri olan Iğdır'daki bir törende kadınlardan eleştiri kabul etmeyeceğini söyledi. Sırtlarını Erdoğan'a dönen kadınlara hitaben cinsel içerikli bir hakarete bulundu ve "Sizde zerre kadar nezaket varsa, haysiyet varsa, kabiliyetiniz varsa, siyasette yer parlamentodur", dedi.

Anayasa toplumsal cinsiyet eşitliğinin ilerletilmesi için pozitif ayrımcılık dâhil olmak üzere çeşitli tedbirlere izin vermektedir. Kadınların işe alınmasını teşvik etmek amacıyla devlet 18 yaşın altındaki kadın çalışanlar için 2011 yılından itibaren işverenler adına sosyal güvenlik sigorta primlerini birkaç ay süreyle ödemeye başladı. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Meclis Fırsat Eşitliği ve İnsan Hakları komisyonları, Kamu Denetçiliği Kurumu ve TİHK dâhil olmak üzere çeşitli kuruluşların kadınlara yönelik ayrımcılığın azaltılması konusundaki çalışmalarını bildirdi. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nda ayrıca kadının durumuna odaklı çalışmalar yürüten bir müdürlük de bulunmaktaydı.

İstihdamda kadınlara yönelik ayrımcılık devam etti (bkz. bölüm 7.d).

Çocuklar

Doğum Kaydı: Genel doğum kaydı uygulaması mevcuttur ve doğumlar genellikle vakit geçirilmeksizin kayıt altına alınmıştır. Bir çocuk ülkede doğmuş olmakla değil, anne babasından dolayı vatandaşlık kazanır. Vatandaşlığın çocuğa geçebilmesi için ebeveynlerden yalnızca birinin vatandaş olması yeterlidir. Çocuğun Türkiye'de doğmasına karşın ebeveynlerinin statüsü sebebiyle başka bir ülkeden vatandaşlık kazanamayacağı özel durumlarda, çocuğun yasal olarak Türk vatandaşlığını alma hakkı bulunmaktadır. GİGM'e göre, Türkiye'de yılın ilk dokuz ayında Suriyeli annelerden 64.540 bebek dünyaya geldi. Bu bebeklerin vatandaşlık ve kimlik durumlarının ne olduğu belli değildi çünkü ebeveynleri bu bebeklerin doğum belgelerinin sunulabilmesi için Suriye hükümetine müracaat etmeleri mümkün olmadı. Türkiye'de geçici koruma statüsüyle ikamet eden Suriyelilerden doğan çocukların kimliklerinin tanınması ve belgelendirilmesi konusunda hükümet tarafından henüz bir politika açıklanmamıştı.

Eğitim: İnsan hakları STK'ları zorunlu eğitim hakkındaki kanunun kız öğrencilerin evde tutulmalarına ve erken yaşta evlenmelerine olanak tanıdığı yönünde endişelerini dile getirdiler. Genellikle "4+4+4" olarak anılan bu sistem eğitimi dörder yıllık üç döneme ayırmaktadır. İlk 4 yıllık zorunlu ilköğrenimin ardından öğrenciler genel ortaokul veya İmam Hatip okulları adı verilen dini meslek ortaokullarına devam

etmeyi seçebilmektedirler. Bir öğretmenler sendikası olan Eğitim-Sen'in bildirdiğine göre, 2014 yılında 36.401 kız öğrenci ortaokuldan mezun oldu ancak liseye devam etmedi.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nca ailelerin ve çocukların desteklenmesi amacıyla şartlı nakit transferleri sağlandı. Bakanlığın bildirdiğine göre, bu nakit transferleri yoksul ailelerin kız çocuklarının eğitimlerini sürdürebilmelerine yardımcı olmuşsa da, Bakanlık, yıl içinde bu yardımdan kaç ailenin yararlandığını belirtmedi.

Çocuğun cinsel istismarı: Çocukların cinsel istismarı bir problemdir ve tıbbi, psikolojik ve hukuki yardım sağlanmasına yönelik kapsamlı sosyal hizmetler sınırlı düzeyde kalmıştır. Kanunda polis ve yerel makamlara şiddet mağdurlarına ya da şiddet riskiyle karşı karşıya olanlara çeşitli düzeylere koruma ve destek hizmeti sağlama yetkisi tanınmaktadır. Kanun, devletin mağdurlara, sığınma evleri ve geçici mali destek gibi hizmetler sağlamasını şart koşmakla birlikte şiddetten sorumlu olanlara karşı yaptırımların uygulanması için de aile mahkemelerini güçlendirmektedir. Çocukların cinsel istismarı suçunda sekiz ile 15 yılı aşkın hapis cezası öngörülmekte olup, cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması durumunda üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası verilir. Reşit olmayan bir kişiyle cinsel ilişkiye girmenin cezası iki ile beş yıl arasında değişen hapis cezasıdır.

Kanunda öngörülen, cinsel suçlara ilişkin şikâyetlerin altı ay içinde yapılması zorunluluğu gibi hususlar kanunun potansiyel faydalarını azaltmıştır.

Adalet Bakanlığı'nın 3 Eylül tarihli bir raporuna göre Adli Tıp Kurumu'na, çocukların cinsel istismarıyla ilgili olarak her ay 650 müracaat yapılmakta olup, Adli Tıp Kurumu hâlâ üç yıl önceden gelen dosyalar üzerinden çalışmaktaydı. Kurumun arayı kapattığı ve çocukların cinsel istismarına ilişkin dosyaları geçmişe göre daha hızlı değerlendirdiği vurgulandı. Türkiye İstatistik Kurumu'na göre, 2013 ile 2014 yılları arasında çocuklara yönelik cinsel istismar vakalarının sayısı yüzde 6,2 oranında arttı. 2014 yılında belgelendirilen vakalardan 1.377'si oğlan çocukları 9.718'i kız çocukları ile ilgiliydi.

Zorla ve Erken Yaşta Evlilik: Kanunda minimum evlilik yaşı 18 olarak tanımlansa da, çocuklar ailelerinin izniyle 17 yaşında ve mahkemenin onayıyla da 16 yaşında evlenebilmektedir. Özellikle yoksul, kırsal bölgelerdeki çocuklar 12 gibi genç bir yaşta da gayri resmi dini nikâhla evlenmişlerdir. Bazı aileler kız çocuklarının "yasal şekilde" evlenebilmeleri için doğum tarihlerini değiştirmek amacıyla mahkemeye başvurdular. Erken yaşta ve zorla evlilik özellikle Güneydoğuda yaygındı ve kadın hakları aktivistleri problemin ciddiyetini koruduğunu bildirdiler. KAMER isimli STK'nın 2013 tarihli bir raporuna göre Güneydoğu bölgesinde gerçekleştirilen evliliklerin üçte biri kadarında evlenen genç kızlar reşit değildi. Uçan Süpürge isimli STK'nın 2014 yılı tahminine göre, polisten alınan verilere dayalı olarak, tüm evliliklerin üçte birinde kız çocukları 18 yaşın altındaydı ve bu evliliklerin üçte birinde ikinci eş olarak evlenmişlerdi.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı erken yaşta evliliği azaltmak için yıl içinde bir kamu spotu yayınladı.

Çocukların cinsel sömürüsü: Anayasaya göre devlet çocukların cinsel sömürüden korunması için tedbirler almakla yükümlüdür. Kanunda çocukların cinsel sömürüsü cezalandırılmakta ve en az sekiz yıl hapis cezası öngörülmektedir. Çocuklara yönelik ticari cinsel sömürü vakaları bildirildi. Çocukların fuhuşa girişini teşvik eden ya da kolaylaştıranlara verilen ceza dört ile 10 yıl arasında değişen hapis cezasıdır; eğer eylem şiddet veya baskı içeriyorsa, ceza iki katına çıkartılabilir.

Cinsel ilişki için rıza yaşı 15'tir. Kanunda reşit olmayan bir kişiyle cinsel ilişki kurmanın (ırza tasaddi) cezası iki yıldan beş yıla kadar hapistir. Fail mağdurdan beş yaş daha büyük ise ceza iki katına çıkartılır. Kanun çocuk pornografisinin üretilmesini veya yayılmasını yasaklamakta ve altı aydan iki yıla kadar hapis ve ayrıca ihlaller için para cezası öngörmektedir.

Her ne kadar resmi istatistikler eksik ve kovuşturma sayısı minimum düzeyde kalmış olsa da, çocukların dâhil olduğu ensest vakaları problem olarak kalmayı sürdürdü. Yeni kanunda ensest için öngörülen hapis cezaları iki yıl ile beş yıla kadar olacak şekilde arttırıldı. Önceki kanunda bu cezalar altı ay ile iki yıl arasında değişmekteydi. Jandarma'nın bildirdiğine göre, yıl içinde 47 ensest vakası rapor edildi.

Yerinden Edilmiş Çocuklar: GİGM'nin tahminine göre, ülkede bulunan yaklaşık iki milyon Suriyeliden yüzde 54'ü çocuktur. Bunların yaklaşık 150.000'i eğitime erişim oranının yüksek olduğu (yüzde 93) devlet kamplarında yaşamaktaydılar. Ülkede bulunan tahminen diğer 850.000 Suriyeli çocuğun ise, hükümet ve UNICEF tahminlerine göre, yıl içinde sadece yüzde 26'sı okula devam etti. Bu çocukların pek çoğu ailelerine destek olmak için kayıt dışı çalıştı ya da sokaklarda dilendiler (bkz. Bölüm 2.d).

Yıl sonu itibariyle yurtiçinde yerlerinden edilmişlik dâhil olmak üzere Güneydoğudaki şiddetin çocukları nasıl etkilediği belli değildi.

Uluslararası Çocuk Kaçırma vakaları: Türkiye Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi'nin imzacısıdır. Bilgi için [Amerikan] Dışişleri Bakanlığı'nın travel.state.gov/content/childabduction/english/legal/compliance.html adresinde yer alan sözleşmeye uyum konusundaki raporunu ve travel.state.gov/content/childabduction/english/country/turkey.html adresinde yer alan ülke raporunu inceleyiniz.

Anti-Semitizm

Yerleşik olan Museviler anti-Semitizm sebebiyle ülkeyi kalıcı olarak terk etmeyi sürdürdüler. İstanbul'daki baş hahamlığın bildirdiğine göre, ülkedeki Yahudilerin sayısı 2005 yılında 19.500'ken yıl içinde 17.000'e gerilemişti.

Anti-Semitizm vakaları yaygındı. Medya ve seçilmiş devlet yetkilileri sürekli olarak İsrail aleyhine konuşular ve Musevilere yönelik ifadelerinde daha fazla genelleme yaptılar. Söz gelimi, Mart ayı içinde hükümet yanlısı bir televizyon kanalında tekrar tekrar yayınlanan ve hükümet yanlısı İnternet sitelerine konulan *Üst Akıl* isimli bir “belgeselde” Türk milletine yönelik en büyük tehdidin Yahudilerin dünya genelindeki 3.500 yıllık hâkimiyetleri olduğu iddia edildi.

Bazı liderlerin ve medyanın anti-Semitik yorumlarına ve Musevi toplumuna yönelik Vandalizm vakalarına rağmen, hükümet yıl içinde birkaç olumlu adım attı. Türkiye 2011 yılından bu yana Soykırımı Anma Günü’nü (27 Ocak) anmaktadır. 26 Mart’ta hükümetin beş yıldan beri sürdürdüğü Edirne Büyük Sinagog tadilatı tamamlandı ve sinagog yeniden açıldı.

İnsan Kaçaklığı

[Amerikan] Dışişleri Bakanlığı’nın *İnsan Kaçaklığı Raporu* için bkz. www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/

Engelliler

Anayasa engelliler için pozitif ayrımcılığa izin vermektedir ve engellilerin istihdam ve eğitim alanlarında, havayolu seyahatinde ve diğer ulaşım taşıtlarında, sağlığa erişimde ve diğer kamu hizmetlerinin sunumunda ayrımcılığa uğramaları kanunen yasaktır. Engelli hakları için çalışan STK’lar hükümetin bu kanunun etkin şekilde yürürlüğünü sağlamadığını iddia ettiler.

Kanuna göre, tüm resmi kurumlar ve işletmeler engellilerin halka açık alanlara ve toplu taşıma araçlarına erişimlerini sağlamalıdır ve kanun bu amaçla inceleme komisyonlarının kurulmasına ve ihlallerin cezalandırılmasına olanak vermektedir. Ne var ki hükümet bu kanunun uygulanmasında fazla bir ilerleme kaydetmedi. Pek çok şehirde erişim oldukça sınırlı düzeyde kaldı. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı Engelli ve Yaşlılar Genel Müdürlüğü engellilerin korunmasından sorumludur. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın bildirdiğine göre, Engelli Hakları Sözleşmesi konusunda devlet kurumlarında farkındalığın arttırılması ve Sözleşme ile ilgili izleme stratejilerinin geliştirilmesi amacıyla BM Kalkınma Programı tarafından finanse edilen bir projenin uygulanmasına devam edilmekteydi.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın bildirdiğine göre, ülke genelinde 2.193 kişiye yardım sağlayan toplam 25 destek merkezi mevcuttu. Ağustos itibariyle toplamda 550 kişinin ağırlandığı 101 grup evi mevcuttu. Bakanlığın bildirdiğine göre, toplam 6.537 engelliye hizmet veren 86 rehabilitasyon merkezi ve beş uzman gündüz bakımevi mevcuttu. Bakanlık ayrıca kamu ve özel toplu taşıma hizmetlerinde engellilere yönelik iyileştirmeleri de bildirdi.

Kanun tüm devlet okullarında engelli öğrencilere uygun düzenlemelerin yapılmasını gerektirmektedir ancak, aktivistlerin bildirdiğine göre, bu tür öğrenciler okullara kabul

edilmemekte ya da okuldan ayrılmaya teşvik edilmekteydi. Engelli hakları aktivistlerine göre, okul çağındaki engelli çocuklar eğitime yeterli erişime sahip olmamışlardı. Yerel bir STK olan Eğitim Reformu Girişimi'nin belirttiğine göre, 2014-15 okul yılında okul öncesi çağıdaki engelli çocukların sadece yüzde 2,7'sinin eğitim hizmetlerine erişimi oldu. Raporda ilk ve ortaokula devam eden öğrencilerin sayısına kıyasla liseye devam eden engelli öğrencilerin sayısının çarpıcı şekilde azaldığı bulgusuna yer verildi. Milli Eğitim Bakanlığı'na göre, engelli öğrencilere her ay en az sekiz saat bireysel ve dört saat grup eğitimi verildi.

Eşit Haklar için İzleme Derneği ile birlikte 7 Haziran seçimlerini izleyen Bağımsız Seçim İzleme Platformu'nun bildirdiğine göre, anket yapılan okulların yüzde 54'ü hareket kabiliyeti anlamında kısıtlı olan kişilerin erişimine uygun değildi ve yüzde 70'inde oy sandıklarına erişim zordu.

Ulusal/İrksal/Etnik Azınlıklar

Anayasada tüm vatandaşlar için tek bir milliyet kimliği tanımlanmaktadır ve Ermeni Ortodoks Hıristiyanları, Museviler ve Rum Ortodoks Hıristiyanları olmak üzere üç gayrimüslim azınlık hariç olmak üzere ulusal, ırksal veya etnik azınlıklar açıkça tanınmamaktadır. Süryaniler, Caferiler, Yezidiler, Kürtler, Araplar, Romanlar, Çerkesler ve Lazlar dâhil olmak üzere diğer ulusal veya etnik azınlıkların dil, din veya kültürel haklarını tam olarak kullanmalarına izin verilmedi. İnsan Hakları Ortak Platformu isimli STK'nın iddiasına göre, hükümetin ulusal azınlıkları tanımaması özel ihtiyaçların tanımlanmamasına ve ayrımcılığa yol açtı ve hassas nüfus gruplarını korumasız bıraktı.

Resmi rakamların mevcut olmamasına karşın, 15 milyondan fazla vatandaşın Kürt kökenli olduğu ve Kürtçe lehçelerini konuştuğu tahmin edilmiştir. Kürt toplulukları yılın ikinci yarısında PKK-devlet arasında sürdürülen çatışmalardan orantısız şekilde etkilendiler. Çeşitli yerlerde yaşayan topluluklar genellikle güvenlik güçlerinin PKK'luların buldukları alanlara baskın düzenlemesiyle bağlantılı olarak hükümet eliyle uygulanan sokağa çıkma yasaklarıyla, elektrik veya su gibi hizmet kesintileriyle ve tıbbi bakıma ulaşamama sorunuyla karşı karşıya kaldılar (bkz. Bölüm 1.g). Bu alanlarda Kürt nüfus ezici bir çoğunluğa sahip olduğundan Kürt vatandaşlar PKK-devlet arasındaki bu artan şiddetten orantısız şekilde mağdur oldu.

Kanunda bu okulların Özel Eğitim Kurumları Kanunu hükümlerine tabi olmaları ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından denetlenmeleri şartıyla, vatandaşların günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları dil ve lehçelerde eğitim vermek üzere özel okul açabilmelerine izin verilmektedir. En az üç üniversitede Kürt dili programları mevcuttur. Kanunda ayrıca daha önceleri Türkçe isim taşımayan köylere ve mahallelere eski adlarının iadesine izin verilmekte ve siyasi partilere ve üyelerine herhangi bir dilde propaganda yapma ve tanıtım materyali kullanma izni verilmektedir. Ancak kanun devlet ve kamu hizmetlerinde Türkçe dışında başka bir dilin kullanımını yasaklamaktadır.

Her ne kadar özel eğitimde ve kamusal söylemde Kürtçeye resmi olarak izin verilmekteyse de, hükümet Kürtçenin öğretilmesi izninin kapsamını devlet okullarını da kapsayacak şekilde genişletmedi. Kürt ve Kürt yanlısı sivil toplum örgütleri ve siyasi partiler toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme ve örgütlenme özgürlüklerinin icrasında giderek artan problemlerle karşılaştılar.

Ermeni meselesiyle ilgili olayları ve 1915'teki trajik olayları anmak amacıyla 24 Nisan'da gerçekleştirilen toplu gösteriler barışçıl şekilde gerçekleşti ve polis gerekli önlemleri aldı.

Haziran'daki meclis seçimlerine götüren dönemde Cumhurbaşkanı Erdoğan Ermeniler dâhil olmak üzere çeşitli azınlıkları hedef alan küçümseyici söylem kullandı. Söz gelimi 3 Haziran günü Bingöl'de düzenlenen seçim mitinginde gazetecileri, Ermenileri ve LGBTI topluluğunun üyelerini muhalif Halkların Demokratik Partisi'ni (HDP) desteklemekle suçlayarak eleştirdi. Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Darbeci Doğan medyası dersiniz [HDP'nin] en büyük müttefikleri. Ermeni lobisi, eşcinseller, Ali'siz Alevilik bütün bu fitne temsilcileri bunların [HDP'nin] baş tacı."

19 Ocak'ta Türk-Ermeni gazeteci Hrant Dink'i anmak ve cinayetiyle ilgili adalet çağrısında bulunmak için İstanbul'da binlerce kişi yürüdü. Dink 2007 yılında İstanbul'da öldürülmüştü. Taksim Meydanı'ndan Dink'in öldürüldüğü yer olan Agos Gazetesi'ne kadar süren yürüyüş olaysız geçti. Ancak Ankara'da Dink'i anmak için gerçekleştirilen yürüyüşe polis müdahale etti ve 20 kişiyi gözaltına aldı. Ankara Üniversitesi'nde birbirine taş ve şişe fırlatan öğrenciler ile Dink'e ve Fransız karikatür dergisi *Charlie Hebdo*'a destek için gösteri yapan öğrenciler arasında çatışma çıktı. İddialara göre bir öğrenci Facebook üzerinden "Je suis Charlie" ve "Hepimiz Hrant Dink'iz" posterlerinin kampustan indirilmediği takdirde kampusta "eşi benzeri görülmemiş bir şiddet" yaşanacağı tehdidinde bulunmuştur.

Anayasa Mahkemesi'nin hükümetin Dink cinayetini yeterince soruşturmamasının Dink ailesinin haklarını ihlal ettiği yönünde 2014 yılında verdiği bir karara cevap olarak hükümet, soruşturmada görev alan polisler hakkında çeşitli ihmal davaları başlattı. 14 Ocak'ta iki polis memuru, 20 Ocak'ta ise Cizre emniyet müdürü teslim oldu. Polis İstihbarat Bürosu eski Daire Başkanı Ramazan Akyürek resmi makamlarca 27 Şubat'ta gözaltına alındı. Bu kişiler hakkındaki davalar yıl sonu itibariyle devam etmektedir.

5 Ekim'de, bir İstanbul Mahkemesi İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Surp Hagop Ermeni Kilisesi Vakfı'na devlet tarafından 1971 yılında el konulan 4.474 metre karelik alan için yaklaşık 110 milyon lira (37 milyon \$) ödenmesine karar verdi. Bu alan büyük bir Ermeni mezarlığının bir bölümünü oluşturuyordu. 2012 yılında zamanın Başbakanı Erdoğan'ın ısrarıyla hükümet mezarlık alanını Şişli metro istasyonuna çıkan yolları ve yaya yollarını içine alan parseli olmaksızın Surp Hagop Vakfı'na iade etti. Mahkemenin bu hükmü söz konusu parselin davanın açıldığı yıl olan 2013 yılındaki bedeli ve faizine eşitti.

Ayrıca Ekim ayında özel bir mülk sahibi Dink'in çocukken kaldığı ve bugün terk edilmiş bir yetimhanenin bulunduğu İstanbul Tuzla'daki kabaca iki hektarlık bir arazi olan Kamp Armen'in tapusunu Gedikpaşa Ermeni Protestan Kilisesi Vakfı'na verdi. Mülk sahibinin gayrimenkulü yıkma planlarını durdurmak için aktivistlerin ve siyasetçilerin müdahalede bulunmasıyla birlikte Kamp Armen uluslararası ilgiyi üstüne çekti ve bu alan oturma eylemleri yaparak Dink'in hatırasını korumayı isteyen aktivist ve siyasetçiler için bir gösteri noktası haline geldi. Yapının etrafında gönüllü "nöbet" tutan kişilere Ağustos ayında kimliği belirsiz kişilerce saldırı düzenlendi. Gayrimenkulün sahibi belirtildiğine göre, 1971 yılında dini vakıfların gayrimenkul edinmelerini yasaklayan kanun çerçevesinde arazisine el konulan bu kampı hükümetin baskısıyla iade etti.

Gözlemcilerin tahminine göre ülkede iki milyonun üzerinde Roman bulunmaktadır. Roman topluluklarının orantısız polis şiddetine maruz kaldıkları ve geleneksel olarak yaşadıkları alanları da içine alan kentsel dönüşüm projeleri sebebiyle evlerini kaybetmeyi sürdürdükleri belirtildi. Roman topluluğu ayrıca eğitim, sağlık ve konut edinme hizmetlerine erişim konularında da sorunlarla karşılaştılar. Romanların bildirdiğine göre, ayrımcılık içeren kira uygulamaları sebebiyle, yeni binalar için devlet tarafından sunulan kira yardımlarından yararlanmaları olumsuz şekilde etkilenmiştir. Romanlar ayrıca işyerlerinde ayrımcılıkla karşılaştıklarını belirtmişler ve çocuklarının sınıflarda genellikle yalnızlığa itildiklerini, bunun ise okuldan ayrılma oranlarının yükselmesine yol açtığını iddia etmişlerdir. Roman toplumunda erken yaşta evlilik sorun teşkil etmeyi sürdürmüştür. Yaşları 13 ila 17 arasında değişen Roman gençlerinin yüzde 67'si evlidir. Hükümet bu geleneksel uygulamayı geriletmek için yasal evlenme yaşından daha büyük yaşta evlenen çiftler için maddi evlilik yardımı uygulaması başlatmıştır.

2014 yılında hükümet Roman vatandaşların yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik olarak, mesleki eğitim olanaklarının artırılması, iş teşvikleri, belediyelerde geçici olarak istihdam, eğitim teşvikleri gibi tedbirlerin yanı sıra söz konusu tedbirleri izlemek üzere Roman komitelerinin kurulmasını öngören bir eylem planı hazırladı. Yıl içinde bu planın ilk aşamaları uygulanarak, tamamı Romanlardan oluşan bir orkestra kuruldu ve Roman çocuklarının hafız (Kur'an tilavet eden kişiler) olarak yetiştirilmeleri için bir eğitim girişimi gerçekleştirildi.

İHF'e göre, Kasım ayı itibariyle Kürtler, Aleviler, Romanlar, Ermeniler, Museviler ve transseksüel bireylere yönelik nefret suçlarında iki kişi hayatını kaybetti ve altı kişi yaralandı.

11 Şubat'ta Başbakan Davutoğlu Ankara'daki bir topluluğa hitaben yaptığı konuşmada, "salt azınlık kavramı üzerinden vatandaşlar arasında 'esas vatandaş', 'ikinci sınıf vatandaş' ayrımı yapılmasının, [o] devletin temelinde dinamit [koyacağı]" nı açıklayarak, " 'azınlık kavramını' sosyal hayattan silmeyi" umduğunu söyledi.

Cinsel Yönelim ve Toplumsal Cinsel Kimliğe Dayalı Şiddet, Ayrımcılık Eylemleri ve Diğer Kötü Muameleler

Kanunlarda LGBTİ bireylere karşı açık bir ayrımcılık mevcut değilse bile, yasalarda “genel ahlaka aykırı suçlar”, “ailenin korunması” ve “gayri tabii mukarenet (cinsel ilişki)” şeklinde yapılan atıflar kimi zaman işverenlerce ayrımcılığa ve polis tarafından suiistimallere dayanak olarak kullanılmıştır. Fuhuş yapan LGBTİ bireylerin bildirdiğine göre, polis bu kişileri avanta edinmek için gözaltına almıştır. LGBTİ hakları savunucuları mahkemeleri ve savcılarını fuhuşa bulaşan transseksüel kilere yönelik saldırılar bakımından bir cezasızlık ortamı yaratmakla suçlanmıştır.

Kanunda dil, ırk, milliyet, renk, toplumsal cinsiyet, engellilik, siyasi görüş, felsefi inanış, din veya mezhep farklılığından ötürü nefret söylemi veya zararlı davranışlarda bulunan kişiler hakkında üç yıla kadar hapis cezası öngörülmektedir. İnsan hakları grupları toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı koruma sağlanmamasını eleştirdiler ve kanunun kimi zaman azınlıkları korumaktan ziyade konuşma özgürlüğünü kısıtlamak için kullanıldığını not ettiler. İçişleri Bakanlığı'nın açıklamasına göre, LGBTİ tanımları kanuna eklenmedi. LGBTİ bireylere yönelik korumalar genel “toplumsal cinsiyet” kavramı kapsamında sağlanmaktadır. LGBTİ hakları için çalışan yerel bir STK olan KAOS-GL'nin iddiasına göre, LGBTİ bireylerin varlığının kabul edilmemesi sebebiyle, LGBTİ bireyler resmi makamlarca sosyal korumadan mahrum bırakılmışlardır. KAOS-GL'nin bildirdiğine göre, ne Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ne de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı LGBTİ gruplarla temaslar kurmakta ne de LGBTİ bireylerin haklarını veya hizmet ve koruma ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaktadır.

Yıl içinde LGBTİ bireyler ayrımcılık, göz korkutma eylemleri ve şiddet suçlarıyla karşı karşıya kalmayı sürdürdüler.

İnsan hakları avukatlarının bildirdiklerine göre, polis ve savcılar çoğu zaman transseksüel kişilere yönelik şiddet vakalarını azimle kovuşturmamaktadırlar. Polis ve savcılar genellikle şüphelileri tutuklamamakta ya da diğer zanlılar için yaygın olduğu üzere duruşma öncesi tutuklu kalmalarını sağlamamaktadırlar. Tutuklama yapıldığında ise, zanlılar ceza kanununda geçen “haksız tahrik” gerekçesini ileri sürebilmekte ve ceza indirimi talep etmektedirler. Söz konusu hükümde “haksız bir fiilin meydana getirdiği hiddet veya şiddetli elemin etkisi altında suçu işlemişse, cezası (...) indirilecektir”, denilmektedir. LGBTİ bireyleri öldüren kişilere verilen cezaların indirilmesi için hâkimler rutin olarak bu hükmü kullanmaktadır. Yargıtay bu davalarda kısmen mağdurun “gayri ahlaki niteliğine” dayalı olarak bu kararları onamaktadır.

7 Haziran meclis seçimleri sırasında yürütülen kampanyalarda bazı siyasetçiler LGBTİ bireyleri ve diğer azınlıklara yönelik nefret söylemleri kullandılar. İnsan hakları grupları Haziran ve Temmuz aylarında LGBTİ bireylere yönelik şiddet eylemlerindeki artışın, siyasi liderlerin körüklediği bağnazlığın doğrudan bir sonucu olduğunu ileri sürdüler. İstanbul polisininin 28 Haziran'da gerçekleştirilen LGBTİ onur yürüyüşünde bazı katılımcıların yürüyüşe katılmasına engel olmak için biber gazı, plastik mermi ve tazyikli su kullanmasından sonra, takip eden hafta içinde İstanbul ve Ankara'da LGBTİ karşıtı bir dizi olay meydana geldi. 30 Haziran'da İstanbul'da erkek

eşcinsellere saldırıldı; 5 Temmuz'da transseksüellere destek çalışmaları yürüten bir STK olan Kırmızı Şemsiye Derneği'nin başkanı 5 Temmuz günü Ankara'daki evinde saldırıya ve tecavüze uğradı ve 8 Temmuz'da Ankara'nın çeşitli yerlerine LGBTİ karşıtı posterler asıldı. LGBTİ toplumu posterleri hazırladıklarını iddia eden gençlik grubuna karşı hukuk davası başlatarak Kırmızı Şemsiye Derneği başkanı hakkında koruma tedbiri talep ettiler. Hükümet polisin orantısız güç kullanımı, göz korkutma iddialarına, LGBTİ karşıtı şiddete son verme çağrılarına ya da İstanbul ve Ankara'daki saldırılara cevap olarak kamuoyu nezdinde gerçekleştirdiği hiçbir eylem bulunmadı. 7 Haziran meclis seçimlerindeki eşcinsel olduğu açıklayan tek aday olan ve meclise giremeyen Barış Sulu, iddialara göre, LGBTİ kimliğinden ötürü artan tehditler sebebiyle ülkeyi terk etti.

İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin, Gaziantep, Eskişehir ve Diyarbakır'da aktif LGBTİ örgütlenmeleri ve daha küçük şehirlerde ve üniversite kampüslerinde da gayri resmi gruplar oluşturuldu. Gruplar polis ve resmi makamların tacizine uğradıklarını bildirdiler. Küçük şehirlerdeki pek çok üniversite grubu da rektörlüklerin grupların örgütlenmesine müsaade etmediklerinden yakındılar.

LGBTİ örgütlerinin bildirdiklerine göre, hükümet idari sorumluluklar yaratmak ve büyük para cezası ihtimaliyle tehdit etmek için sürekli olarak ve detaylı şekilde denetimler gerçekleştirdi. Örgütler ayrıca ev sahiplerinin çıkarttıkları güçlükler sebebiyle ofis alanı bulmakta zorluk yaşadıklarını da bildirdiler. Evinde uğradığı 5 Temmuz'daki saldırının ardından, Kırmızı Şemsiye Derneği başkanı en nihayet yeni bir daire kiralamak için ev sahibine karşı dava açma tehdidinde bulunduğunu bildirdi. Dernek Başkanı, mahkemenin konutunda kendisine saldıran üç adamı tutuklama talebini reddederek onu ikinci bir saldırı riskiyle karşı karşıya bırakması sebebiyle, önceki dairesinden ayrılmak zorunda kaldı.

LGBTİ bireyler istihdam alanında ayrımcılığa maruz kaldılar (bkz. Bölüm 7.d.).

HIV ve AIDS Konusunda Sosyal Stigma

İnsan hakları kuruluşları medyanın ve sağlık profesyonellerinin HIV/AIDS hastalarının mahremiyetine saygı göstermemelerinden şikâyet ettiler. HIV/AIDS hastası pek çok kişinin istihdam, konut, kamu hizmetleri, sosyal haklar ve sağlık hizmetlerine erişim konusunda ayrımcılığa uğradıkları belirtildi. Pozitif Yaşam Derneği ülkede HIV/AIDS hastalarını ayrımcılıktan koruyan kanunların bulunmadığını ve kimlik açıklanmaksızın HIV testi gerçekleştirilmesinin önünde yasal engellerin bulunduğunu not etti.

Bölüm 7. İşçi Hakları

a. Örgütlenme Özgürlüğü ve Toplu Sözleşme Hakkı

Kanunda işçilere, sendika kurma ve bağımsız sendikalara girme, toplu pazarlık görüşmeleri yapma ve yasal grevler gerçekleştirme hakkı tanınmaktadır. Hükümet

önemli düzeyde yasal kısıtlamalarla birlikte genel olarak bu hakların kullanımına saygı gösterdi. Kanun sendika karşıtı ayrımcılığı yasaklamaktadır ve sendikal faaliyetler sebebiyle işten çıkartılan işçilerin yeniden görevlerine iadesini ya da bir yıllık maaşlarına eşit bir cezanın ödenmesini gerektirmektedir.

Kıdemli devlet görevlileri, yargıçlar, silahlı kuvvetler ve emniyet teşkilatı mensupları gibi belirli devlet memurlarının sendika kurma hakkı yoktur. Kanunda grev hakkı öngörülmektedir ancak, can ve mal güvenliği alanında görev yürüten kamu çalışanları ve kömür madenlerine ve petrol endüstrilerinden, hastanelerde ve cenaze hizmetlerinde, kentsel ulaşım, enerji ve hıfzıssıhha hizmetlerinde, ulusal savunma, bankacılık ve eğitim alanlarında çalışan kamu çalışanlarının grev yapmalarını yasaklamaktadır. Haziran ayında Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) tespitine göre, Anayasa Mahkemesi bankacılık ve kentsel ulaşım sektörlerini toplu sözleşme haklarının kanunla sınırlandırıldığı temel hizmetler listesinden çıkarttı. Bu iki sektörde işçi grupları toplu sözleşme gerçekleştirebilmektelerse de, kanun uyuşmazlıkların grev yerine bağlayıcı tahkim yoluyla çözümlenmesini gerektirmektedir.

Kanunda hükümetin halk sağlığına ve ulusal güvenliğe tehdit olarak belirlediği herhangi bir durumda grev hakkının kullanılmasına izin vermeme hakkı tanınmaktadır. Hükümet örgütlenme ve toplu sözleşme haklarıyla ilgili olarak çeşitli kısıtlamaları sürdürmeye devam. Kanuna göre sendikaların resmi makamların belirlediği alanlarda gerçekleştirilmesi zorunlu olan toplantı veya gösteri yürüyüşlerini düzenlemeden önce resmi makamları bilgilendirmeleri ve hükümet temsilcilerinin konuşmalarına katılmalarına ve kayıt altına almalarına izin vermeleri gerekmektedir. Önceden izin almaksızın yeni bir sendika kurabilmek için en az yedi işçi olması gerekmektedir. Kanuna göre bir sendikanın toplu sözleşme pazarlığı yetkisine sahip olması için herhangi bir işyerinde çalışanların yüzde 40'ını ve o sanayi kolunda çalışanların yüzde 1'ini temsil etmesi gerekmektedir. İş kanunu sendika liderlerinin siyasi partilerde ve kâr getiren kuruluşlarda çalışmasını, bu partiler ve kuruluşlar için görevler yerine getirmesini yasaklamaktadır. Göçmenler, ev hizmetlerinde çalışanlar ve kayıtdışı ekonomide faaliyet gösterenler gibi sendikalaşmamış işçiler toplu sözleşme kapsamında yer almamaktadırlar. İş mahkemeleri etkin ve göreve verimli şekilde çalıştı. Ancak temyiz davaları çoğu zaman yıllarca sürmektedir. Bir mahkeme bir işverenin bir işçiyi haksız şekilde işten çıkarttığına ve işçinin eski işine iadesine ya da kendisine tazminat ödenmesine hükmetmiş ise, işveren genellikle çalışanın tazminatını cezası ile birlikte ödemiştir.

Hükümet ve işverenler örgütlenme ve toplu sözleşme haklarının kullanımına müdahale ettiler. Hükümetin kısıtlama ve müdahaleleri, sendikaların faaliyetlerini yürütme kapasitelerini, özellikle de örgütlenme özgürlüklerini sınırlandırdı. Polis sık sık sendika toplantılarında ve kurultaylarında hazır bulunuyordu. Ocak ayında 10.000'den fazla sendikalı metal işçisi diğer hususların yanı sıra düşük ücretleri protesto etmek için ülke geninde grev ilan etti. Hükümet grevin kamu sağlığına veya ulusal güvenliğe tehdit oluşturdu varsayılan grevleri erteleme yetkisini kullanarak grevi birinci gününden sona erdirdi. 2 Temmuzda Anayasa Mahkemesi, hükümetin, Şişecam cam işçilerinin Haziran 2014'te gerçekleştirdikleri bir grevi ulusal güvenlik gerekçeleriyle

sona erdirmesi yönündeki benzer bir hamlesini hukuka aykırı buldu. Resmi makamlar üst üste ikinci yılda da ülke genelindeki geleneksel 1 Mayıs gösteri yürüyüşlerini kısıtlandırdı ve İstanbul'da yürüyüş katılanlara karşı tazyikli su ve biber gazı kullandı.

İşverenler sendikalaşmış işyerlerinde tehdit, şiddet ve sistematik işten çıkartma uygulamalarını sürdürdüler. Sendikaların iddialarına göre, sendika karşıtı ayrımcılık sektörler genelinde sürekli şekilde uygulandı. Hizmet sektörü sendikalarının örgütleyicileri, özel sektördeki işverenlerin bazen yasayı hiçe saydığını ve sendikalaşma faaliyetinin önüne geçmek için işçileri işten çıkardığını belirttiler. Süresi bir yıldan daha az olan ve işçilerin eşit sosyal haklar ve toplu sözleşme haklarından mahrum bırakan devreden nitelikli sözleşmelerle işçi çalıştırma eğiliminde artış vardı. Mayıs ayında Bursa'daki ve diğer şehirlerdeki sendikasız otomotiv işçileri daha iyi ücret ve iyileştirilmiş çalışma koşulları talebiyle kapsamı genişletilmiş bir grev gerçekleştirdiler. 15 Mayıs'ta bu grevden fabrikalarından bazıları etkilenen Tofaş protestoya katılan 80 işçisini işten çıkarttı.

b. Cebri veya Mecburi Çalıştırma Yasağı

Kanun, genellikle cebri ve mecburi çalıştırmayı yasaklamaktadır ve hükümet bu kanunları etkili bir şekilde uygulamıştır. Genellikle cebri çalışma vakalarına rastlanmadı ancak bazı aileler bir şeyler satmaları ve dilenmeleri için çocuklarını sokaklara gönderdiler (bkz. Bölüm 7.c).

Kadınlar ve mülteciler insan kaçakçılığına karşı savunmasız durumlardı. Hükümet ve STK'lar insan kaçakçılarının mağdurları fuhşa zorlamak için giderek artan oranda psikolojik baskı, tehdit ve borçlandırma yollarına başvurduklarını bildirdiler. Hükümet insan kaçakçılığının önlenmesi konusunda güçlü bir gayret göstermedi ancak insan kaçaklığı mağdurlarının tespitinde bazı iyileşmeler yaşandı. İnsan kaçaklığı ihlallerine yönelik cezalar sekiz ila 12 yıl arasında hapis cezası arasında değişmektedir ve diğer ciddi suçlarla kıyaslandığında yeterince katıdır.

Kanun acemi erlerin iktisadi kalkınma amacıyla kullanılmasına izin vermektedir. Toplu sözleşme, grev ve lokavt kanunu da, greve katılmada, cebri ve mecburi çalıştırmayla ilgili ceza yaptırımlar öngörmektedir.

Çalışma [ve Sosyal Güvenlik] Bakanlığı Türkiye'de cebri çalışma vakalarına dair herhangi bir delile rastlanmadığını iddia etti.

www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/ adresinden, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın İnsan Ticareti Raporu'nu da inceleyiniz.

c. Çocuk Çalıştırma Yasağı ve Asgari İstihdam Yaşı

Kanun çocukların 14 yaşından itibaren okula devamlılıklarını aksatmaksızın hafif işlerde çalışabilmelerine izin vermekte ve 16 yaşından küçük çocukların ise ağır ve

tehlikeli işlerde çalışmasını yasaklamaktadır. Devlet 18 yaşın altındaki çocukların belli mesleklerde veya gece vardiyası ya da yeraltı maden ocakları gibi tehlikeli şartlarda çalışmasını yasaklamaktadır. 2013 yılında hükümet çocukları ağır ve tehlikeli işlerden koruyan kanunları yürürlükten kaldırdı ve 16 ila 18 yaş arasındaki çocukların tuğla ve araba lastiği fabrikalarında çalışmalarına izin verecek şekilde mevcut yönetmelikleri değiştirdi. Kanunda 13 yaş ve üstü çocukların evden eğitim almalarına imkân vermektedir (bkz. bölüm 6, Çocuklar). ILO 15 yaş altı çalışan çocukların sayısında son yıllarda gözlenen artışı endişeyle not etti. 2015 AB ilerleme Raporu'nda mevsimlik fındık hasadında çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda kaydedilen ilerleme not edilirken, çocuk işçiliğinin en kötü türlerinin bazıları dâhil olmak üzere devam ettiği belirtildi.

Sanat ve kültürel sektörlerde çocukların çalışmasını düzenlemek için Kanun 4 Nisan'da değiştirildi.

Çocuk işçiliğine imalat sektöründe ve kayıt dışı ekonominin sektörlerinden olan sokak satıcılığı sektöründe ve çocukların hasadı izlemek üzere ailelerine katıldıkları mevsimlik göçer tarım işlerinde rastlandı. 10 Haziran'da yayınlanan bir ILO raporunda yaşları altı ila 17 arasında değişen yaklaşık 893.000 çocuğun yıl içinde çalıştıkları belirtildi. Hükümet kaynakları ise çocuk işçiliğinin ayakkabı imalatı veya oto amiri gibi küçük ölçekli sanayilerde azaldığını bu çeşit işyerlerinde herhangi bir sorun yaşandığını gösteren hiçbir delil bulunmadığını belirttiler. Ebeveynler ve diğer kişiler Roman çocuklarını sokakta mendil veya yiyecek satmaya, ayakkabı boyamaya veya dilenmeye gönderiler. Bu uygulamalar Suriyeli, Afgan ve Iraklı mülteciler arasında da artan bir problem oldu. Yasal yollarla çalışma imkânından yoksun olan aileler ve mülteci çocukları ailelerine destek olmak amacıyla sömürüye varan koşullar altında çalışmaya zorlandılar. Bu konudaki en güncel bilgileri içeren Hükümetin 2012 tarihli Ulusal Çocuk İşgücü Anketi'nden elde edilen verilerin gösterdiğine göre, çalışan çocukların üçte biri altı ila 14 yaş arasındadır ve üçte ikisi de 15 ila 17 yaş arasındadır. Bazı kaynaklar çocukların ticari olarak cinsel sömürüye maruz kaldıklarını iddia etmişlerdir (bkz. Bölüm 6, Çocuklar).

Bu sektörlerde kanunun uygulanışını etkili şekilde izlemek ve uygulanmasını sağlamak için kaynaklar ve teftişler yetersiz kaldı. Müfettişler, 50 ya da daha az işçi çalıştıran çiftlikler, deniz ve hava taşımacılığı şirketleri, el işçiliğine dayalı aile şirketleri ve üç elemana kadar işçi çalıştıran küçük dükkânlar gibi, çocukların çalıştığı birçok işyerinde düzenli teftişler yapmadılar. Bu işyerleri Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na yapılan şikâyetler üzerine teftiş edilebiliyordu. Eylül ayı itibarıyla, müfettişler 15 çocuk işçi vakası tespit etmiş ve toplam 20.939 lira (7.000 \$) para cezası kesilmiştir. Para cezaları her zaman için ihlaller bakımından caydırıcı olmamıştır. Yıl içinde Çalışma [ve Sosyal Güvenlik] Bakanlığı'nın fındık endüstrisinde çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda yürütülen ILO projesindeki katılımının süresi 2018'e kadar üç yıl uzatılmıştır.

Ayrıca [Amerikan] Çalışma Bakanlığı'nın hazırladığı *Çocuk İşçiliğinin En Kötü Şekilleri ile İlgili Bulgular* için bkz. www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings/.

d. İstihdam ve Meslek Bakımından Ayrımcılık

Çalışma kanun ve yönetmeliklerinde ırk, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, engellilik, dil, din veya mezhep, siyasi görüş ya da felsefi inanca dayalı olarak istihdamda veya meslekte ayrımcılık yapılması yasaklanmaktadır. Pozitif Yaşam Derneği'nin bildirdiğine göre, teoride söz konusu bu teminatlar arasında tıbbi şartlar (söz gelimi HIV) da dahildir. Kanunda cinsel yönelim veya toplumsal cinsiyet kimliği konularına ilişkin özel hüküm bulunmamaktadır. Hükümet bu kanunların ve yönetmeliklerin etkili şekilde uygulanmasını sağlamamıştır. İstihdam veya mesleki alanda ayrımcılık toplumsal cinsiyet, etnik köken, din, cinsel yönelim, HIV pozitif olma durumu ve herhangi bir özre sahip olmak sebebiyle gerçekleşmiştir.

Kadınlar istihdamda ayrımcılıkla karşılaşmışlardır ve genel olarak iş dünyasının ve devletin idarecilik kademelerinde yeterince temsil edilmemişlerdir. Türkiye İstatistik Kurumu'na göre, kadınların işgücü piyasasındaki katılımı yıl içinde yüzde 27.1 olmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu'nun tahminlerine göre Haziran ayı itibariyle kadınlar arasında işsizlik oranı yüzde 11,9, kayıtlı ekonomideki istihdam oranları ise yüzde 31,6'dır. Kadınlar çoğunlukla diğer aile bireylerinin sağladıklarının haricinde hiçbir sosyal güvenceleri olmaksızın ücretsiz aile işlerinde çalışmışlardır. Devlet Personel Dairesi'nin Ocak ayı verilerine göre, devlet kurumlarında ve kuruluşlarında istihdam edilenlerin yüzde 36,5'i kadındır. Devlet bürokrasisinin üst kademelerinde görevli bürokratların yüzde 9,8'i kadındır. ILO'a göre, kadınlar, idareci pozisyonlarının sadece yüzde 12,2'sinde istihdam edilmiştir. AB ilerleme raporuna göre, kadınların istihdama erişimi kadınların geleneksel rolünün genel olarak teşvik edilmesi ve çocuk bakım hizmetlerinin ya da yaşlılara sunulan hizmetlerin yetersiz oluşu sebebiyle sınırlı düzeyde kalmıştır. Kadınlar ayrıca iş idaresi ve işçi sendikalarında da yetersiz düzeyde temsil edilmişlerdir.

50'den fazla işçi çalıştırılan şirketlerde, kanuna göre, işgücünün en az yüzde 3'ün engellilerden oluşması gerekmektedir. Kamu sektöründe bu zorunluluk yüzde 4'tür. Temmuz ayı itibariyle, bakanlığın bildirdiğine göre, kamu sektöründe istihdam edilen engelli sayısı 10.531, özel sektörde ise 84.841'dir. Devlet Personel Dairesi'nin bildirdiğine göre, Mayıs ayı itibariyle devlet memuru olarak görev yapan engelli sayısı 37.031'dir. Jandarmanın bildirdiğine göre, Eylül ayı itibariyle engelliler için ayrılan 79 kadrodan 70'ine alım yapılmıştır. STK'ların bildirdiğine göre, hükümetin gayretlerine rağmen, istihdamda yaşanan çeşitli ayrımcılık örneklerini bildirmişlerdir.

LGBTİ bireyler istihdam alanında ayrımcılıkla karşılaşmışlardır. Kanunda, "devlet memuru vakarına yakışmayan tutum ve davranışta bulunduğu" belirlenen bir devlet memurunun memuriyetine son verilmesine imkan veren bir hüküm yer almaktadır. Diğer kanunlarda örtülü iffetsizlik hali için ceza öngörülmektedir. İşverenler işgücü piyasasında LGBTİ bireylere ayrımcılık uygulamak için bu hükümlerden yararlanmışlardır.

e. Kabul Edilebilir Çalışma Şartları

Yılın ilk altı ayı itibariyle yurt genelinde geçerli aylık asgari ücret, Ekim ayı döviz kurlarına dayalı olarak, 1.201 lira (407\$), yılın ikinci yarısında ise 1.273 liraydı (432\$). Eylül ayı itibariyle dört kişilik bir aile için resmi yolsuzluk düzeyi 4.473 liraydı (1.597 \$). Ulusal asgari ücret seviyesinde bölgesel verimlilik ve geçim giderleri farklılıkları dikkate alınmamıştır.

Kanunda hafta tatili ile birlikte haftalık 45 saat çalışma öngörülmektedir. Fazla mesai günde üç saat ve yılda 270 saat ile sınırlıdır. Kanunda fazla mesai için zamlı ödeme öngörülmekte ancak işverenler ve çalışanlar arasında esnek çalışma takviminin kararlaştırılmasına imkân vermektedir. Çalışma [ve Sosyal Güvenlik] Bakanlığı Müfettişliğince sendikalaşmamış endüstriyel, hizmet ve devlet sektörlerinde ücret ve çalışma süresine ilişkin hükümlerin etkili şekilde uygulanması sağlanmıştır. Kayıtdışı ve sendikalaşmanın bulunmadığı sektörlerde çalışan işçiler kanunen alma hakkına sahip oldukları fazla mesai ücretlerini tahsil etmekte güçlüklerle karşılaşmışlardır. Çalışanların zorunlu olarak aşırı süreyle çalıştırılması kanunen yasaktır. Sendikalara göre, hükümet tarafından belirlenmiş iş güvenliği ve sağlığı standartları her zaman güncel ya da ilgili endüstriler için uygun değildir. Kanunda kayıtdışı ekonomideki işçiler ele alınmamaktadır.

Hükümet Çalışma [ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı] aracılığıyla bazı sektörlerde kanunların etkili şekilde uygulanmasını sağlamıştır. 14 Eylül itibariyle Bakanlık tarafından 99 iş müfettişi istihdam edildi; bunların yarıya yakını çalışma mevzuatı ihlalleri alanında görev yaparken, geri kalanı iş sağlığı ve güvenliği konularına yoğunlaşmışlardır. Kaynaklar ve teftişler tüm sektörlerde mevzuata uygunluğun sağlanması için yetersiz kalmıştır. Resmi makamlarca ihlal başına 1.233 lira ila 98.690 lira (440\$ ila 35.246\$) arasında değişen bir para cezası kesilebilmiştir. Bakanlığın bildirdiğine göre, Eylül ayı itibariyle, gerçekleştirilen 4.699 iş kanunu teftişinde bilinmeyen sayıda çalışma mevzuatı ihlali tespit edilirken, 6.966 iş sağlığı ve güvenliği teftişinde 46.689 ihlal tespit edilmiştir. Söz konusu ihlallerin tamamı için toplam 79,1 milyon lira (26 milyon \$) tutarında para cezası uygulanmıştır.

Türkiye’de kayıtdışı ekonomi büyüktür. Maliye Bakanlığı’nın 2013 yılında bildirdiğine göre, kayıtdışı sektörün GSYİH’deki payı yüzde 26.5 iken Ocak 2015 tarihli bir akademik raporda bu oranın yüzde 27,8 olduğu belirtildi.

Pek çok sektörde çalışanlar işlerini riske atmadan kendilerini, iş sağlığı ve güvenliklerini tehdit eden durumlardan kurtaramadılar. İşçi haklarını savunan İşçi Sağlığı ve Güvenliği Meclisi isimli bir sivil toplum örgütüne göre, inşaat, ulaştırma ve tarım sektörleri en tehlikeli sektörlerdir.

ILO yıl içinde ülkenin iş güvenliği ve sağlığı (OHS) alanındaki kaydıyla ilgili bir dizi gözlem gerçekleştirmiştir. ILO endüstriyel kazaların genel itibariyle yüksek düzeyde olduğunu ve söz konusu kazaların bildirilmesine yönelik sistemin zayıf olduğunu; teftişlerin çok nadiren gerçekleştirildiğini; yaptırımların etkili şekilde uygulanmadığını

ve ilgili kanunlar ve yönetmeliklerin tüm ekonomik faaliyet branşlarını kapsamadığını not etti. Sendikaların bildirdiklerine göre, mevcut OHS kanun ve yönetmeliklerinde akitli işçiler ve kayıtdışı işçilerin yeterince korunmadığını bildirdiler. Meclis Nisan ayında madencilik sektörüne özel önem atfedilmek suretiyle işyeri güvenliğinin artırılmasını amaçlayan bir kanunu kabul etti. Kanunda, diğer hususların yanı sıra, işverenlere madenlerde “kaçış odaları” dâhil olmak üzere koruyucu güvenlik tedbirlerini uygulamaya koyma zorunluluğu getirildi. 2014 yılında gerçekleşen iki büyük maden felaketinin sorumluları hakkındaki kovuşturmayla savcılıklarca devam edildi. Soma Madencilik Şirketi’nin sekiz yöneticisi ve 37 diğer çalışanı hakkında ülke tarihinin en kötü madencilik kazasında iddia olunan rolleriyle ilgili davanın görüşülmesine başlandı. Davada, maden yönetiminin güvenlik alarmlarını ve iletişim sistemlerini devre dışı bıraktığı ve kanunun vardiyaların ardışık olmasını gerektirmesine karşın vardiyaların bu hükme aykırı olarak birbiriyle çakışması sebebiyle, madende normal şartlar altında olması gerekenden daha fazla madencinin bulunduğu yönündeki madenci iddiaları dâhil olmak üzere, yasal düzenlemeler alanındaki boşluklar ve iş güvenliği alanındaki eksiklikler bakımından sorumlulukların belirlenmesi için duruşma yapıldı. Savcılar şirketin sekiz yöneticisinin her biri için ağır cezalar ve diğer zanlılar için ise iki ila 15 yıl arasında değişen hapis cezaları talep ettiler. Ayrıca Soma’daki aile fertlerince madenin operatörü ve devlet kuruluşu olan Türkiye Kömür İşletmeleri bölge kurumu hakkında yaklaşık 400 “manevi tazminat” davası açıldı. 23 Aralık’ta, davada açıklanan ilk kararda Soma faciasında hayatını kaybeden 301 işçiden birinin ailesine 395.000 Türk lirası (134.900 \$) tazminata hükmedildi.